

September 2023

Evaluatie van het EFRO-OP 2014- 2020 – perceel 1

Eindverslag

September 2023

Evaluatie van het EFRO-OP 2014-2020 – perceel 1

Eindverslag

Léonor Rivoire, Teresa Moreno Martos, Khadija Berrada, Anna Menenti, Patricia Auroy,
Elisabeth Zaparucha

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Methodologie	5
2.1	Samenvatting van de doelstellingen en afbakening van de evaluatie	5
2.1.1	De doelstellingen van de evaluatie	5
2.1.2	Reikwijdte van deze evaluatie	5
2.2	Gefaseerde aanpak	6
2.3	Eindrapport	6
2.4	Methodologische beperkingen	7
3	Horizontale bevindingen	9
3.1	Factoren die inherent zijn aan het OP en die de schaal, zichtbaarheid en meting van de effecten als gevolg van de uitvoering van de assen 1, 2 en 3 (SD 3.1) beperken	9
3.1.1	Een logica van sectoren die geen uitsluitel heeft gegeven	9
3.1.2	Indicatoren die het niet altijd mogelijk maken om de effecten en impacts van cofinancierde projecten volledig te waarderen	9
3.2	De rol en de toegevoegde waarde van cofinanciering door het EFRO worden erkend	10
4	Conclusies per OP-as	14
	Conclusies van OP-as 1	15
4.1	Conclusies uit de analyse van SD 1.1-projecten - "Verhoging van de capaciteit voor toegepast onderzoek in relatie tot de prioritaire kwesties die in de diagnose zijn geïdentificeerd"	16
4.1.1	Doeltreffendheidsniveau van SD 1.1-projecten	16
4.1.2	Waargenomen effecten en impacts	19
4.2	Conclusies uit de analyse van SD 1.2-projecten: "Meer innovatie in het KMO"	24
4.2.1	Doeltreffendheidsniveau van SD 1.2-projecten	24
4.2.2	Waargenomen effecten en impacts	27
4.3	As 1 Veranderingstheorie	29
	Conclusies van OP-as 2	32
4.4	Conclusies uit de analyse van de projecten van SD 2.1 "Het creëren van nieuwe banenscheppende activiteiten, ook in de sociale economie"	33
4.4.1	Mate van effectiviteit van so 2.1-projecten	33
4.4.2	Waargenomen effecten en impacts	36
4.5	Conclusies uit de analyse van de projecten van SD2.2 "Ondersteuning van de ontwikkeling van KMO's, met inbegrip van projecten in de sociale economie"	39
4.5.1	Mate van doeltreffendheid van SD 2.2-projecten	39
4.5.2	Waargenomen effecten en impacts	43
4.6	As 2 Veranderingstheorie	47

Conclusies van OP-as 3 (punt van voorbehoud 3.1)	50
4.7 Conclusies uit de analyse van de projecten van SD 3.1: "Versterking van de energietransitie van Brusselse KMO's"	50
4.7.1 Doeltreffendheidsniveau van SD 3.1-projecten	50
4.7.2 Waargenomen effecten en impacts	52
4.8 As 3 Veranderingstheorie	56
5 Samenvatting van de bevindingen van de evaluatie	58
5.1 SD 1.1: "Vergroten van de capaciteit voor toegepast onderzoek in relatie tot de prioritaire kwesties die in de diagnose zijn geïdentificeerd"	58
5.1.1 Een goed niveau van efficiëntie van SD 1.1	58
5.1.2 Effecten en impacts van door het EFRO cofinancierde projecten op de capaciteiten van toegepast onderzoek	58
5.2 SD 1.2: "Meer innovatie in het KMO"	59
5.2.1 Een zwak niveau van effectiviteit van SD1.2	59
5.2.2 De effecten en impacts van door het EFRO cofinancierde projecten zijn nog schoorvoetend en bevinden zich nog in de ontwikkelingsfase als het gaat om de investering van actoren in een innovatieproces	59
5.3 SD 2.1: "Nieuwe banenscheppende activiteiten creëren, ook in de sociale economie"	60
5.3.1 Een matig niveau van effectiviteit van SD 2.1	60
5.3.2 Stimulerende effecten en impacts van door het EFRO cofinancierde projecten op de verbetering van het concurrentievermogen van ondernemingen/KMO's	60
5.4 SD 2.2: "Ondersteuning van de ontwikkeling van KMO's, met inbegrip van projecten voor de sociale economie"	60
5.4.1 Een relatief slecht niveau van effectiviteit van SD 2.2 als gevolg van activiteiten die in dit stadium gedeeltelijk zijn voltooid	60
5.4.2 Het EFRO levert vooralsnog een gedeeltelijke bijdrage aan de verbetering van het concurrentievermogen in de sector van de sociale economie, maar het heeft een interessant effect op de ontwikkeling van een geïntegreerde dynamiek in veelbelovende sectoren.	61
5.4.3 Een goed niveau van effectiviteit van SD3.1	61
5.4.4 Waarneembare effecten en impacts van EFRO-steun op het verbeteren van de groene transitie van bedrijven.	62
6 Aanbevelingen	63
Aanbeveling nr. 1: Geef de voorkeur aan een methode voor het structureren van het programma die een goede programmeringsdynamiek mogelijk maakt en de analyse van effecten vergemakkelijkt	63
Aanbeveling nr. 2: Meer aandacht voor het ontstaan en de <i>sourcing</i> van projecten om te zorgen voor een goede programmeringsdynamiek en een pool van projecten met potentiële effecten	64
Aanbeveling nr. 3: Bepaal de contouren van een optimalere integratie van SSE-actoren binnen de assen van het EFRO-OP	65
Aanbeveling nr. 4: Zorg voor de maturiteit van de projectleiders, met name voor het structureren van projecten met een groot potentieel voor impact	66

Aanbeveling nr. 5: Verdere versterking van de aandacht voor de duurzaamheid van door het EFRO-OP cofinancierde projecten om ervoor te zorgen dat effecten op lange termijn zichtbaar worden	68
Aanbeveling 6: Verfijn de keuze van indicatoren zodat deze kunnen worden gebruikt om de resultaten en effecten van de uitvoering van het programma vollediger te meten	69
Annex A Evaluatiekader	71
Annex B Overzicht projecten binnen de scope van de evaluatie	75
Annex C Overzicht afgenomen interviews	77
Annex D Overzicht voltooide casestudies	80

Tabel

Tabel 1 Onderzoeksmethoden die worden gebruikt als onderdeel van de evaluatie	7
Tabel 2 Overzicht van de hypothesen met betrekking tot de As 1 veranderingstheorie	30
Tabel 3 Behalen van prestatie-indicatoren voor geanalyseerde projecten	41
Tabel 4 Overzicht van de hypothesen met betrekking tot de As 2 veranderingstheorie	48
Tabel 5 Overzicht van de hypothesen met betrekking tot de As 3 veranderingstheorie	57
Tabel 6: Interviews met projectleiders	77
Tabel 7: Casestudie-interviews	78

Figuur

Figuur 1 Samenvatting van de doelstellingen	5
Figuur 2 Gefaseerde opbouw van de evaluatie	6
Figuur 3 : Veranderingstheorie-as 1	29
Figuur 4: Veranderingstheorie-as 2	47
Figuur 5: Veranderingstheorie-as 3	56

1 Inleiding

Dit document vormt het eindverslag, de vierde deliverable van de **evaluatie van het EFRO-OP 2014-2020 Brussel – perceel 1**.

Het doel van dit verslag is om de belangrijkste bevindingen, conclusies en aanbevelingen van de evaluatie te presenteren.

Dit document bevat het volgende:

- Beknopte beschrijving van de methodologie;
- Horizontale bevindingen;
- Conclusies per as van het Operationele Programma (OP);
- Samenvatting van bevindingen;
- Voorgestelde aanbevelingen.
- Bijlagen:
  - Bijlage A: Evaluatiekader per as van het OP
  - Bijlage B: Overzicht projecten binnen de scope van de evaluatie
  - Bijlage C: Overzicht afgenomen interviews
  - Bijlage D: Overzicht voltooide casestudies

2 Methodologie

2.1 Samenvatting van de doelstellingen en afbakening van de evaluatie

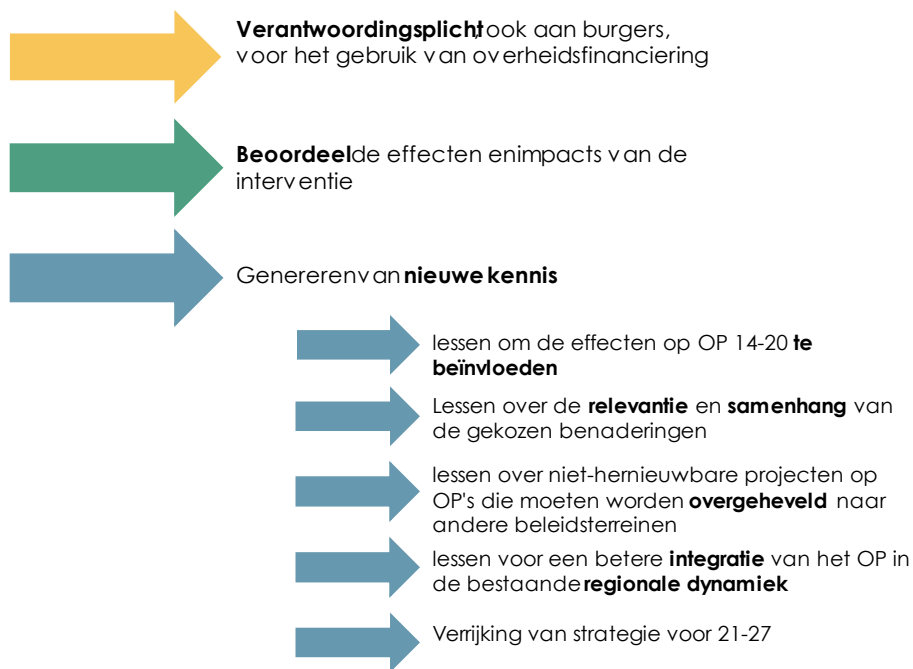
2.1.1 De doelstellingen van de evaluatie

Deze evaluatie is de derde evaluatie, gepland binnen de tweede versie van het evaluatieplan, dat op 25/03/2019 is goedgekeurd door het toezichtcomité van het operationele EFRO-programma 2014-2020.

De doelstellingen van deze evaluatie zijn:

- Een **verantwoordingsdoelstelling**: naast een wettelijke verplichting is het ook een kwestie van kunnen communiceren over de realisatie en resultaten van het programma en aan burgers verslag kunnen uitbrengen over het gebruik van overheidsmiddelen;
- Een doelstelling om **de effecten en impacts** van de interventie te evalueren;
- Een doelstelling om **nieuwe kennis** over het "EFRO-beleid" te ontwikkelen.

Figuur 1 Samenvatting van de doelstellingen

2.1.2 Reikwijdte van deze evaluatie

Het toepassingsgebied van de evaluatie **omvat alle interventies die direct of indirect een effect zullen hebben op ondernemingen**, met inbegrip van KMO's, inclusief die in de sociale sector. De evaluatie is dus uiteindelijk gericht op **de actoren van de "particuliere sector"** zoals gekwalificeerd in de technische specificaties.

In de praktijk zal het gaan om de evaluatie **van as 1** (versterking van het onderzoek en verbetering van de overdracht en opkomst van innovatie), **as 2** (versterking van het ondernemerschap en verbetering van de ontwikkeling van KMO's in veelbelovende sectoren) en **as 3** (ondersteuning van de ontwikkeling van een duurzame economie) circulaire

economie en rationeel gebruik van hulpbronnen in veelbelovende sectoren) - SO 3.1 (versterking van de energie- en milieutransitie van Brusselse bedrijven) en de recente **ReactEU-as** van het operationeel programma 2014-2020.

De lijst van projecten die onderdeel vormen van deze evaluatie is opgenomen in Annex B.

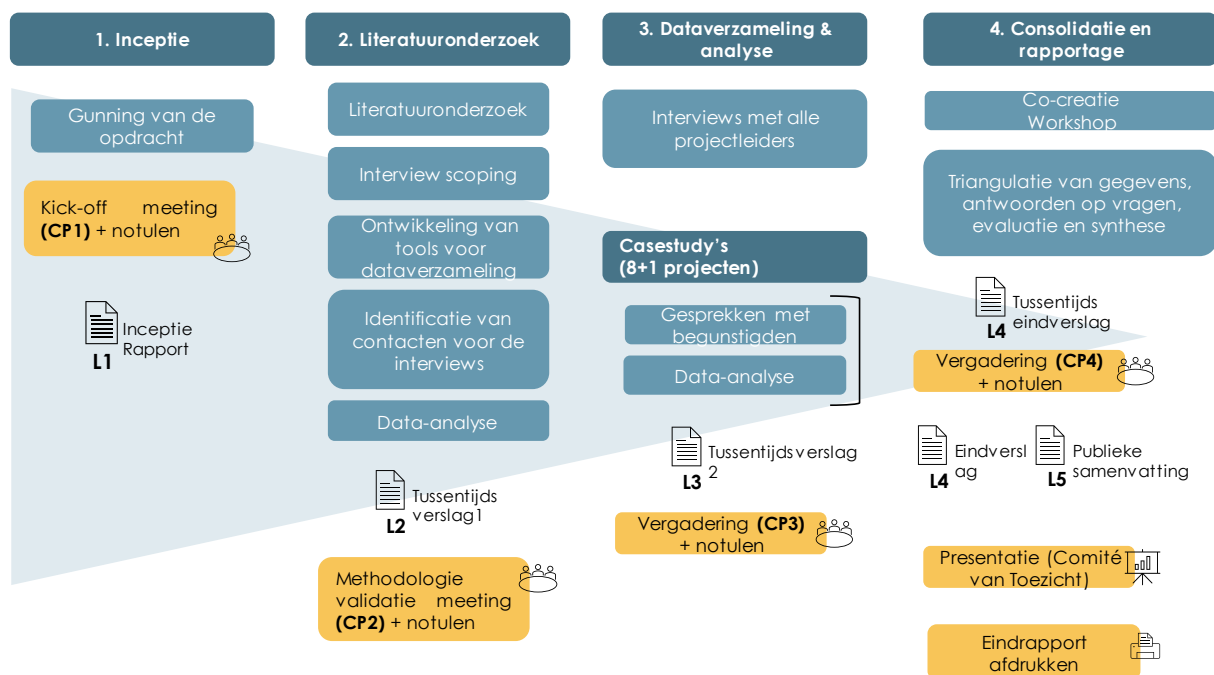
2.2 Gefaseerde aanpak

De onderstaande figuur toont de aanpak die is gebruikt om de evaluatievragen in 4 fasen te beantwoorden in overeenstemming met het referentiekader:

- Fase 1: Inceptie
- Fase 2: Literatuuronderzoek
- Fase 3: Dataverzameling en analyse
- Fase 4: Consolidatie en rapportage

De evaluatie is gespreid over 12 maanden.

Figuur 2 Gefaseerde opbouw van de evaluatie

2.3 Eindrapport

Dit eindrapport is het resultaat van fase 4 – consolidatie- en rapportagefase – van de evaluatie.

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de onderzoeken in het kader van de evaluatie zijn uitgevoerd.

Tabel 1 Onderzoeksmethoden die worden gebruikt als onderdeel van de evaluatie

Onderzoeksmethode	Vooruitgang
Scoping Interview	Gerealiseerd
Literatuur en data-analyse	Uitgevoerd <ul style="list-style-type: none"> Analyse van de documentatie om de EFRO-OP-interventie in zijn context en in relatie tot het regionaal beleid te plaatsen. Analyse van het projectportfolio en gegevens voor de financiële monitoring van projecten en monitoring van de OP-programmering. Analyse van gegevens met betrekking tot de monitoring van output- en resultaatindicatoren.
Reconstructie van de veranderingstheorie van de assen van het bestudeerde OP	Uitgevoerd
Interviews met projectleiders	Gemaakt <ul style="list-style-type: none"> Individuele gesprekken met 26 projectleiders
Casestudies over een selectie van 9 projecten	Gemaakt <ul style="list-style-type: none"> Analyse van projectdocumentatie. Interviews met: projectleiders, potentiële partners en eindbegunstigden.
Workshop ter co-creatie van aanbevelingen	Afgerond (4 september 2023)

2.4 Methodologische beperkingen

De methodologie die in het kader van deze evaluatie werd voorgesteld, werd ingezet zoals aanvankelijk gepland, met uitzondering van de workshop met projectleiders die, in overleg met de opdrachtgever, niet werd uitgevoerd omdat de toegevoegde waarde ervan ten opzichte van de interviewcampagne niet voldoende werd geacht en zou hebben geleid tot een overbevraging van de projectleiders. De onderzoeken werden volgens het geplande schema uitgevoerd en de meerderheid van de beoogde gesprekspartners heeft positief gereageerd op verzoeken om interviews.

Hoewel dit geen invloed had op de robuustheid van de uitgevoerde analyses, werden tijdens de evaluatie enkele beperkingen en moeilijkheden ondervonden.

- Een eerste beperking, die bij de start van de evaluatie werd vastgesteld, houdt verband met de **tijdelijkheid van impactevaluaties** van Europese fondsen. Impactanalyse vereist voldoende terugblik na afloop van de interventie om de effecten ervan te analyseren. De tijd die nodig is om het toekomstige programma voor 2021/2027 te plannen en te ontwikkelen, laat deze ruimte niet toe. **Niet alle projecten waren voltooid op het moment van de evaluatie**, dus de effecten waren technisch gezien niet volledig ingezet. Bovendien zijn projecten die niet zijn afgesloten meestal zeer grote projecten (met name infrastructuurprojecten) die tijd nodig hebben om te worden uitgevoerd en waarvan het

doel is om effecten op grotere schaal te bereiken. Zo maakte de mate van voltooiing van sommige projecten het niet mogelijk om het effect van het OP op uitputtende wijze op alle doelstellingen te meten.

- Bovendien vond deze evaluatie plaats kort na de ontwikkeling van enkele projecten. Met andere woorden, een van de beperkingen van de evaluatie is dat zij **niet heeft kunnen profiteren van voldoende terugblik** op de projecten om al hun effecten te meten. Het was hoe dan ook wel mogelijk om de resultaten en de eerste effecten van de projecten te observeren en de waarschijnlijke effecten op langere termijn af te leiden.
- Bij de uitvoering van de onderzoeken (interviews) werden een aantal moeilijkheden ondervonden:
  - In sommige gevallen waren de contacten van de eindbegunstigden moeilijk te verkrijgen vanwege de regels inzake de bescherming van persoonsgegevens.
  - De eindbegunstigden van het OP cofinancierde projecten binnen de assen 1, 2 en 3 (3.1) waren moeilijker te bereiken en te mobiliseren (dan de projectleiders en projectpartners). Één van de belangrijkste obstakels was het gebrek aan kennis bij de eindbegunstigden rondom de EFRO-bron van de ontvangen middelen, wat het uitvragen hierover enigszins ingewikkelder heeft gemaakt.
  - Ondanks deze twee obstakels konden we de eindbegunstigden interviewen, maar in kleinere aantallen dan we aanvankelijk hadden gehoopt.
  - In veel gevallen laten de meerjarige doorlooptijden van de projecten, en daaraan gerelateerde (loopbaan)wissels binnen de teams, niet toe om interviews af te nemen met mensen die een volledige visie hebben op het project, van het begin tot de afsluiting.
- Tot slot, wat betreft de beschikbare gegevens:
  - Sommige gegevens, met name kwantitatieve gegevens (indicatoren), verschillen afhankelijk van de bron van de geraadpleegde gegevens (regionale rapportage versus gegevens rechtstreeks van projectleiders);
  - De gegevens die we hadden waren niet altijd up-to-date (bijvoorbeeld halfjaarlijkse rapporten die een beetje oud waren – S1 2022).

3 Horizontale bevindingen

Het doel van de evaluatie was het beoordelen van de effecten die voortvloeien uit de door het OP cofinancierde projecten voor elk van de assen en SD's die deel uitmaken van het toepassingsgebied van de studie (as 1, as 2, as 3 – SD 3.1). Een aantal waarnemingen en conclusies zijn echter transversaal voor alle bestudeerde assen en SD's.

3.1 Factoren die inherent zijn aan het OP en die de schaal, zichtbaarheid en meting van de effecten als gevolg van de uitvoering van de assen 1, 2 en 3 (SD 3.1) beperken

3.1.1 Een logica van sectoren die geen uitsluitel heeft gegeven

De gevolgde sectorale logica heeft niet geleid tot een kritische massa van projecten per sector, wat de grootte van de effecten op een impactpad beperkt.

De conclusies van de tussentijdse evaluatie met betrekking tot de logica van de OP-stromen blijven relevant. In het verslag werd er inderdaad op gewezen dat:

"De logica van de sectoren was onvoldoende benut. "Het OP liet een grote verscheidenheid aan mogelijkheden over voor projectleiders, die de gewenste invalshoek konden kiezen, of dat nu een sector of een thema was. Deze vermenigvuldiging van invalshoeken is nadelig geweest voor de implementatie van structurerende sectoren, aangezien de vermenging van het begrip sectoren en thema's het niet mogelijk heeft gemaakt om tussen de projecten een robuuste waardeketen op te bouwen."

"De grote mix van projecten maakt het niet mogelijk om de verwachte economische impact in de praktijk te realiseren."

Op globaal niveau zien we een diversiteit aan projecten die worden gefinancierd met heterogene werkingsmechanismen (financiering van apparatuur, investeringen in aandelen, onderzoeksprojecten, enz.), resulterend in een verscheidenheid aan resultaten en effecten. In dit verband werd in het tussentijds evaluatieverslag ook vermeld;

"Het lijkt erop dat het OP door de diversiteit van de toegestane potentiële projecten op teveel causale ketens heeft willen inspelen. Gezien het budget en het aantal geselecteerde projecten was het onmogelijk om aan al deze projecten te voldoen. Sommige impactpaden bleven onderbelicht"

"In deze wens om de projectoproep breed open te stellen om de komst van nieuwe projectleiders aan te moedigen, zijn de ingangspunten en causale ketens vermenigvuldigd, waardoor het soms moeilijk is voor projecten om ook bij te dragen aan de indicatoren."

In het algemeen is het moeilijk om een globaal beeld te hebben van de uiteindelijke impact van projecten binnen dezelfde as, omdat ze betrekking hebben op verschillende sectoren, van verschillende aard zijn en het niet mogelijk maken om een voldoende kritische massa te verkrijgen om te concluderen dat een bepaalde impactpad op substantiële wijze is geactiveerd.

3.1.2 Indicatoren die het niet altijd mogelijk maken om de effecten en impacts van cofinancierde projecten volledig te waarderen

Wij zijn van mening dat de reeks indicatoren, zoals ontworpen in het kader van het programma, het niet mogelijk maakt om een volledig beeld te vormen met betrekking tot de directe effecten en impacts die voortvloeien uit de uitvoering van projecten, tevens rekening houdend met de diversiteit van de projecten.

De indicatoren die de beheersautoriteit heeft gekozen uit de lijst van gemeenschappelijke indicatoren (sterk gekaderd door de Europese Commissie in lijn met de Cohesiefondsen om de aggregatie van resultaten binnen de EU te vergemakkelijken) geven soms slechts een

gedeeltelijk beeld van de behaalde resultaten en effecten van de projecten. Resultaatindicatoren (gemeenschappelijke indicatoren) lijken niet altijd in overeenstemming te zijn met de aard van de door de projecten gefinancierde activiteiten en vice versa (met name SD.3.1). Hoewel de keuze van de indicatoren wordt beperkt door het EFRO-kader, blijkt dat de indicatoren die in het kader van het OP Brussel zijn geselecteerd (as 1, 2, SD 3.1) het niet mogelijk maken om binnen de EFRO-rapportage de omvang van de impact van alle projecten volledig te beoordelen. Bovendien zijn de output- en resultaatindicatoren die in het kader van het EFRO-OP zijn gekozen hoofdzakelijk van economische aard, terwijl projecten (met name onderzoeksprojecten en SSE-projecten) ook op een niet-economische manier kunnen worden gewaardeerd (kennisverwerving, structurering van netwerken en ecosystemen van actoren, sociaal nut, maatschappelijke valorisatie, enz.) of door het bevorderen van positieve externaliteiten (minder meetbaar) ten opzichte van economische doelstellingen.

Aan de andere kant hebben sommige resultaten van het programma, die verband houden met projecten in de sociale economie, te lijden gehad onder de restrictieve interpretatie van de Europese Commissie (zie EG-audit) van de "KMO"-indicator, een interpretatie die de uitsluiting van entiteiten georganiseerd in de vorm **van non-profitorganisaties** vereist.

In het licht van deze interpretatie en ondanks de hervorming van de wet op de vzw's (die hen uitdrukkelijk toestaan om activiteiten van commerciële aard uit te voeren), konden deze structuren niet worden beschouwd als ondernemingen in de zin van de Europese indicatoren, zelfs niet als de projecten inderdaad bijdroegen tot de ondersteuning van hun ontwikkeling (zonder ze echter te kunnen tellen).

Hoewel deze situatie niet kan worden toegeschreven aan de beheersautoriteit (die de sociale economie uitdrukkelijk had geïntegreerd in de interventielogica van de PO), betreurden projectleiders, met name in de sector sociale economie, dat non-profitorganisaties niet meegenomen konden worden in *de Europese verslaglegging* voor zover de verwezenlijking van de EFRO-doelindicatoren negatief werd beïnvloed. Hoewel deze situatie, buiten *de Europese verslaglegging om*, de intrinsieke waarde van de resultaten van de betrokken projecten niet vermindert, zouden de verwachte resultaten, indien de non-profitorganisaties als KMO's meegenomen zouden zijn, formeel zijn bereikt hetgeen weer bij zou dragen aan de waardering van het instrument op EU niveau.

3.2 De rol en de toegevoegde waarde van cofinanciering door het EFRO worden erkend

Allereerst is het belangrijk op te merken dat het moeilijk is om de directe effecten van projecten en impacts alleen aan de EFRO-bijdrage toe te schrijven. Resultaatindicatoren zoals het aantal faillissementen of zelfs het aantal gecreëerde banen worden bijvoorbeeld beïnvloed door andere regionale beleidsmaatregelen en -programma's en door een aantal externe factoren waarvan de impact moeilijk te kwantificeren is: algemene economische situatie of per sector, kenmerken van het regionale economische weefsel, enz. gebrek aan arbeidskrachten op lokaal niveau, mate van veerkracht in het licht van de Covid 19-crisis, oorlog in Oekraïne en evolutie van de grondstofprijzen, wijzigingen in de wetgeving, wettelijke voorwaarden die gunstig of ongunstig zijn voor de ontwikkeling van een sector, enz. Het aandeel van de aan het EFRO toe te schrijven verandering is des te moeilijker te bepalen omdat de middelen relatief over de verschillende projecten zijn verdeeld.

Hoewel het niet mogelijk is om vast te stellen hoeveel van de verandering specifiek alleen aan EU-middelen is toe te schrijven, is het niettemin mogelijk om te concluderen dat de EFRO-steun heeft bijgedragen aan het bereiken van resultaten.

De bijdrage van het EFRO aan het behalen van resultaten kan worden geanalyseerd door de som van de effecten die aan de toekenning van de subsidie kunnen worden toegeschreven. Aan de hand van onze analyses kunnen we concluderen dat de EFRO-subsidie verschillende effecten heeft gehad, en vooral een volume-effect, zowel wat betreft de intensiteit van de ondernomen acties als de duur ervan.

- **De toegevoegde waarde van de EFRO-financiering ligt in de aanzienlijke financiële steun op lange termijn**

Het EFRO wordt gezien als een flexibele, transversale financiering van een groot bedrag en met een langetermijnverbintenis.

Een groot deel van de geïnterviewde belanghebbenden is van mening dat de **waargenomen effecten en impacts van hun projecten gedeeltelijk aan het EFRO kunnen worden toegeschreven**. Het is dankzij deze langetermijninvestering dat projectleiders meer ambitie hebben kunnen ontwikkelen en belangrijke spelers zijn geworden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Volgens de geïnterviewde projectleiders en partners zijn de bedragen die door EFRO-financiering worden aangeboden, aanzienlijke bedragen die het mogelijk maken een project van werkelijke omvang op te zetten en gericht is op de lange termijn. Andere financiering die op Europees niveau of op nationaal of regionaal niveau bestaat, maakt financiering over een dergelijke lange periode (5 jaar) niet mogelijk.

*Een begunstigde van het **ICITY-project** vermeldt bijvoorbeeld dat de begunstigde zonder de financiële steun van het EFRO niet **in staat zou zijn geweest om onderzoek te ontwikkelen op dit nieuwe gebied**, dat deel uitmaakt van de sector kunstmatige intelligentie en toepassingen. De geïnterviewde onderzoeker meent dat ze erin geslaagd zijn om "bepaalde elementen in de theorie vooruit te helpen" in deze nieuwe sector voor de ULB.*

*Voor **ONCO-TRA.bru**, waarover een casestudie is uitgevoerd, maakt het EFRO het mogelijk om in de loop van de **tijd een samenhangend opleidingsprogramma op te bouwen**. Het stelt deelnemers in staat om na te denken over langetermijnprojecten die geen onmiddellijk rendement vereisen. Het opgezette opleidingsplatform dient als incubator voor pilot-opleidingen in een nieuw domein, de oncologie, van belang voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Deze trainingen vergen tijd en capaciteit om op te zetten (benchmark, expertise, multidisciplinair team). **Ze vereisen langetermijnfinanciering, wat van vitaal belang is om ambitieuze doelstellingen te bereiken** en duurzame mobilisering van interne fondsen voor universiteiten zodra de piloffase is gevalideerd. Er is weinig (of geen) financiering voor langlopende nieuwe opleidingsprojecten met daarbijhorende significante bedragen.*

*De stakeholders van het project **Boeren Brussels Paysans** wijzen er ook op dat EFRO-financiering zowel **langetermijnfinanciering** is, die het mogelijk maakt om grootschalige projecten uit te voeren, als **gemengde financiering**, die het mogelijk maakt om verschillende soorten uitgaven te dekken.*

*In het kader van **COOPCITY** werd vermeld dat het EFRO "het enige programma is dat in staat stelt hun ambitie waar te maken, ze kunnen iets opbouwen en innovatief zijn" omdat de andere financieringen kleiner van aard zijn en over een kortere periode beschikbaar zijn. Dit soort beperkingen, in termen van schaal en beschikbaarheid, van andere financieringsbronnen gelden ook voor het project ONCO-TRA.bru.*

*De **belangrijkste meerwaarde van het programma ligt volgens Brusoc in de "meerjarige periode, die interessant en belangrijk is"**.*

De geïnterviewde projectleiders waardeerden **de flexibiliteit die** het EFRO biedt in vergelijking met andere financieringsbronnen. Het is inderdaad mogelijk om het EFRO te gebruiken voor de **financiering van infrastructuur**. Bovendien maakt het EFRO het mogelijk om gedurende meerdere jaren personeelslasten te financieren.

*De **BruGeo-projectleider** benadrukt in het bijzonder het belang van de **hoogte** van de financiering, die een echte meerwaarde vormt ten opzichte van andere financieringsvormen. Hij benadrukt ook de hoge **flexibiliteit** in het gebruik van het budget, wat een echte meerwaarde is voor een op onderzoek gebaseerd project als **BruGeo**.*

- **Het EFRO verstrekt in eerste instantie financiering aan "de-risk"-projecten.**

De cofinanciering door het EFRO maakt het mogelijk in te grijpen in de stadia waarin de risico's het grootst zijn, wanneer andere regelingen niet zijn vastgelegd.

*Zoals aangegeven door de **Bruseed-projectleider**, "heeft het EFRO het mogelijk gemaakt om het risico te verminderen dat verbonden is aan bepaalde projecten die geen toegang zouden hebben gehad tot traditionele financieringsbronnen. Daarnaast heeft het bedrijven een voet tussen de deur gegeven om de eerste mijlpaal te bereiken en vervolgens op zoek te gaan naar grotere vervolfinanciering." Financiering via Business Angels, of Family Friends and Fools, leidt niet tot dezelfde groeidynamiek als financiering van Bruseed, dat naast financiering ook zeer nuttige ondersteuning biedt aan bedrijven voor hun ontwikkeling. De ondersteuning die Brustart biedt en de mogelijkheid om in volgende rondes in te grijpen in de financiering van het bedrijf, maken het mogelijk om projecten op te schalen. De effecten zijn daarom groter, maar ook duurzamer in de loop van de tijd, omdat EFRO-financiering leidt tot een aanzienlijke investerings- en ontwikkelingsdynamiek. EFRO-steun maakt het ook mogelijk om te voorzien in behoeften in sectoren die moeilijk te financieren zijn door andere financiële intermediairs. Bedrijven in disruptieve sectoren worden bijvoorbeeld ondersteund door het EFRO, maar hebben moeite om traditionele investeerders aan te trekken.*

- **Bovendien is het EFRO een belangrijke steun voor veel projecten, omdat zonder deze cofinanciering sommige projecten niet of niet van dezelfde omvang zouden zijn uitgevoerd**

*Volgens de interviews had het project **Klinisch Werkstation** zonder het EFRO niet ontwikkeld kunnen worden, zou het **Living Labs**-project anders zijn uitgevoerd, op kleinere schaal (het wetenschappelijk bureau had bijvoorbeeld niet gefinancierd kunnen worden), en zou **Brustart** het innovatiefonds mogelijk met andere financieringsbronnen hebben vorm gegeven en dus ook anders zijn georganiseerd.*

*Zonder het EFRO zou het **Dev'Up Team-project** niet kunnen worden uitgevoerd, er bestond geen andere financiering om dit soort projecten te financieren (gekoppeld aan de ondernemersontwikkeling van de betrokken bedrijven). Hoewel de vzw FEBRAP weliswaar op gemeenschapsniveau wordt gesubsidieerd (gekoppeld aan gehandicapt personeel), maar dat zij toch niet de middelen zouden hebben dit soort activiteiten te financieren die bijdragen aan de lange termijn doelstellingen.*

*Zonder EFRO-steun zou het **ONCO-TRA.bru-project** deze schaal niet hebben kunnen bereiken omdat de opleiding (die nodig is om kwaliteitspersoneel in de betrokken sector te waarborgen) zeer tijdrovend is (behoeftestudie, benchmarking, pedagogische engineering), met inbegrip van de digitale component die in het kader van de COVID19-crisi moest worden opgezet. Het trainingsplatform had niet op deze schaal kunnen worden ontwikkeld, omdat er geen andere financiering bestaat.*

- **In sommige gevallen heeft het EFRO ook een structurend effect op projecten door de steun die wordt geboden aan de begunstigden van cofinancierde projecten.**

*Volgens een begunstigde van **de Rise Up is er** "een projectopvolging: een financiële en menselijke follow-up die wordt gehandhaafd, zelfs nadat de financiële follow-up voorbij is".*

In het kader van COOPCITY gaf een begunstigde aan dat zonder de geboden begeleiding en ondersteuning hun project niet succesvol zou zijn geweest omdat "de kwetsbaarheid van het project zou hebben gezegevierd. Deze ondersteuning hielp ons project te structureren."

- **Ten slotte heeft de EFRO-steun de geloofwaardigheid kunnen vergroten** en toegang kunnen bieden tot andere financieringsbronnen.

De EFRO-steun heeft projectleiders in staat gesteld **geloofwaardigheid van aan hun aanpak te vergroten in de ogen van de Banken (Mediapark)**, gezien de cofinanciering vanuit overheden en media aandacht hiervoor (**Beer Palace**). **Beer Palace** had te maken met de stijging van de bouwkosten, met name als gevolg van de classificatie van het gebouw. Andere financiers werden vervolgens gevraagd en de EFRO financiering bood hierbij de nodige geloofwaardigheid die nodig was voor het aantrekken van andere financieringsbronnen.

4 Conclusies per OP-as

Dit deel van het rapport presenteert **de bevindingen en conclusies die voortvloeien uit de analyse en triangulatie van de informatie die tijdens de** veldonderzoeken is verzameld. De bevindingen en **conclusies worden ontwikkeld voor elk van de specifieke assen en doelstellingen (SD's) van het** OP die binnen het toepassingsgebied van de evaluatie vallen, namelijk as 1 (SD1.1 en SD1.2), as 2 (SD2.1 en SD2.2) en as 3 (SD 3.1).

Deze paragraaf beoogt de evaluatievragen te beantwoorden die zijn geformuleerd in het evaluatiekader dat tijdens de inceptiefase van de evaluatie is gevalideerd. Ter herinnering, het evaluatiekader is uiteengezet in Annex A van dit document.

Kader 1 Leeswijzer

Elk belangrijk deel van dit 4e deel van het verslag begint met een samenvattend kader van de conclusies die voor elk van de onderzochte assen van het OP zijn getrokken.

De belangrijkste bevindingen worden geïdentificeerd in een **geel vak**.

De conclusies en bevindingen worden ondersteund door concrete voorbeelden die rechtstreeks zijn ontleend aan de analyse **van de projecten** (groene tekst) die door het EFRO zijn medegefinancierd tijdens de evaluatiewerkzaamheden.

In de volgende secties wordt voor elk van de geanalyseerde SD's het concept van **effectiviteit** vanuit twee perspectieven benaderd:

- Ten eerste op een "restrictieve" manier, d.w.z. in termen van het bereiken van de doelstellingen van de output- en outputindicatoren die in het kader van het OP zijn vastgesteld;
- Vervolgens, op een bredere manier, overeenkomend met de specifieke effecten van de projecten die verder gaan dan het al dan niet halen van de doelstellingen van de indicatoren. Een project kan immers positieve effecten hebben zonder dat de doelstellingen van de indicatoren waaraan het in het kader van het OP moest voldoen, zijn bereikt.

Conclusies van OP-as 1

Kader 2 Synthese van de bevindingen voor OP-as 1 (SD 1.1 en SD 1.2)

Conclusies met betrekking tot SD.1.1: "Verhoging van de capaciteit voor toegepast onderzoek met betrekking tot de prioritaire kwesties die bij de diagnose zijn vastgesteld"

- SD1.1 heeft **een goede doeltreffendheid** omdat de projecten in SD1.1 **over het algemeen alle OP-doelstellingen en -indicatoren hebben bereikt**. Ondanks het feit dat sommige SD 1.1-projecten niet volledig voldoen aan alle OP-outputindicatoren (gedefinieerd door de Europese Commissie), hebben SD1.1-projecten een **breder impact gehad die verder gaat dan de OP-indicatoren** (bv. beleidseffecten of consolidatie van het ecosysteem op BHG-niveau).
- De acties die worden uitgevoerd in het kader van de door SD 1.1 cofinancierde projecten worden **momenteel permanent gemaakt**.
- Het EFRO heeft **bijgedragen aan de versterking van de onderzoeks- en innovatiecapaciteiten van ondernemingen (en met name het KMO) en tot de overdracht van resultaten van toegepast onderzoek**. Bovendien heeft de EFRO-financiering bijgedragen aan een **toename van particuliere en publieke investeringen in O&O&I** bij begunstigde ondernemingen. Ten slotte heeft het EFRO ook bijgedragen aan de verbetering van de bevordering van O&O (maatschappelijk, academisch en wetenschappelijk), met name door middel van duurzaamheids- en disseminatieactiviteiten.
- Het EFRO heeft bijgedragen aan **een betere positionering binnen het ecosysteem en de projecten van SD 1.1 hebben toegang gehad tot extra middelen, met name in de consolidatiefase**. De financiële steun van het EFRO heeft een **cruciale rol gespeeld en wordt beschouwd als een "versneller"** voor de uitvoering van projecten en het bereiken van de verwachte resultaten en effecten.
- **Er werden vier grote problemen geconstateerd:** 1) wat betreft de organisatie van de projectteams (en, in voorkomend geval, het partnerschap), 2) wat betreft de administratieve lasten en de EFRO-rapportage, 3) wat betreft vertragingen, met name in de context van bouw- en renovatieprojecten, en 4) wat betreft de duidelijkheid van de door het OP vastgestelde indicatoren.
- Het EFRO is een **flexibele en transversale financiering, over een lange periode en van een voldoende groot bedrag om grootschalige projecten uit te voeren**.
- Het EFRO financierde **de verschillende behoeften van de SD 1.1-projecten**. Deze behoeften waren voor de bouw of renovatie van infrastructuur, om human capital of materialen en uitrusting te financieren.

Conclusies over SO.1.2: "Meer innovatie in het KMO"

- SD 1.2 heeft een **gemengd niveau van effectiviteit** in die zin dat slechts enkele van de projecten de oorspronkelijk geplande doelstellingen hebben bereikt. Vaak worden de doelstellingen van de output- en resultaatindicatoren slechts gedeeltelijk gehaald. De verwezenlijking van deze doelstellingen is zeer heterogeen, afhankelijk van de geanalyseerde projecten en indicatoren.
- De uitvoering van cofinancierde projecten is beïnvloed door **moeilijkheden bij de uitvoering van projecten** zoals de COVID19-crisis, uitvoeringstermijnen of definities van bepaalde concepten met betrekking tot indicatoren.

- Tot op zekere hoogte **zijn of kunnen de gesteunde onderzoeksprojecten een positief effect hebben op innovatie** in bedrijven, met name in veelbelovende sectoren
- Het **aantal bedrijven dat betrokken is bij een innovatieproces is deels toegenomen** dankzij cofinanciering door het EFRO, waardoor projectleiders innovatieve activiteiten konden ontplooiën die potentieel via "traditionele" financiering moeilijker tot stand zouden zijn gekomen.
- **De cofinanciering door het EFRO zal waarschijnlijk een langetermijneffect op innovatie hebben voor zover** de activiteiten van bepaalde ondersteunde projecten worden voortgezet.
- EFRO-steun heeft een **hefboomeffect** dat het mogelijk heeft gemaakt financiering via andere financieringsbronnen aan te trekken.
- De EFRO-ondersteuning heeft een **erkende toegevoegde waarde**:
  - De cofinanciering door het EFRO maakt het mogelijk **in te grijpen in de stadia waarin de risico's het grootst zijn**, waar andere regelingen vaak niet voor ingericht zijn.
  - **Zonder het EFRO hadden sommige projecten niet kunnen worden uitgevoerd**, terwijl andere mogelijk door andere financieringsbronnen hadden kunnen worden ondersteund.

4.1 Conclusies uit de analyse van SD 1.1-projecten - "Verhoging van de capaciteit voor toegepast onderzoek in relatie tot de prioritaire kwesties die in de diagnose zijn geïdentificeerd"

Deze sectie presenteert de analyse van de mate van effectiviteit van SD 1.1-projecten, gebaseerd op de kruisanalyse van interviews met SD1.1-projectleiders en Casestudies.

SD 1.1 heeft een goede mate van doeltreffendheid wat betreft het indicatorcriterium, aangezien projecten alle indicatoren van het OP in het **algemeen hebben bereikt**. Het is echter belangrijk om te specificeren dat de outputindicatoren worden ontwikkeld op het niveau van het OP (en gedefinieerd door de Europese Commissie) en niet specifiek worden ontwikkeld om projecten te monitoren. Als gevolg hiervan worden projecten niet altijd aangepast aan de OP-indicatoren en vice versa. Ondanks deze constatering hebben de SD 1.1-projecten een reële impact gehad die verder gaat dan de indicatoren van het OP (effecten op politiek niveau of consolidatie van het ecosysteem op het niveau van het BHG, en meer in het algemeen positieve externaliteiten bijvoorbeeld). De acties die worden uitgevoerd in het kader van de door SD 1.1 cofinancierde projecten **worden momenteel bestendigd**.

4.1.1 Doeltreffendheidsniveau van SD 1.1-projecten

Maatregel 1.1 ("Vergroting van de capaciteit voor toegepast onderzoek in verband met de prioritaire kwesties die in de diagnose zijn vastgesteld") omvat in totaal 8 projecten, wat overeenkomt met 38 % van het totale aantal projecten in het EFRO-OP 2014-2020. Binnen de verschillende assen omvat maatregel 1.1 **in totaal de meeste projecten**. SD 1.1 ontvangt 16% van de totale financiering en 20% van de EFRO-bijdrage. Het gemiddelde bedrag per project bedraagt ongeveer 3,7 miljoen euro, met een EFRO-bijdrage per project van ongeveer 1,4 miljoen euro. **De meest vertegenwoordigde sector in termen van budget toegewezen binnen SD 1.1 is "ICT"** die 51% van het budget vertegenwoordigt, gevolgd door "gezondheid en persoonlijke diensten" (32%) en de sector "hulpbronnen en afval en duurzaam voedsel" (10%).

SD 1.1 profiteert van een goed niveau van efficiëntie, aangezien de projecten in SD 1.1 over het algemeen alle OP-indicatoren hebben bereikt. SD 1.1-projecten zijn echter niet altijd aangepast aan de OP-indicatoren en vice versa.

- **Een goed niveau van verwezenlijking van indicatoren**

De analyse van de interviews met de projectleiders en de Casestudies bevestigen dat de **projecten van SD 1.1 over het algemeen alle in het OP vastgestelde indicatoren hebben bereikt.**

In het geval van het **ICITY-project** voldeed het project bijvoorbeeld niet alleen aan de **geplande indicatoren, maar heronderhandelde het ook grotere doelstellingen voor zijn indicatoren.** Voor sommige indicatoren (bv. C028: *aantal bedrijven dat wordt ondersteund om nieuwe producten op de markt te brengen*) kon het project steun verlenen aan meer dan het dubbele van het aantal begunstigde ondernemingen waarop aanvankelijk was gericht. De doelstelling voor 2023 was in 2021 ruimschoots overschreden. De projectleider is van mening dat **ICITY** is gedreven door de golf van digitalisering en daaruit voortkomende vraagstukken.

Wat **Atrium Lab betreft, heeft het project over het algemeen de oorspronkelijk geplande doelstellingen bereikt. De enige indicator waarvan de doelstelling voor 2023 in 2021 niet werd gehaald, was indicator CO029** over het aantal bedrijven dat werd ondersteund om nieuwe producten voor het bedrijf te introduceren. Ten slotte bevestigde de projectleider van het MetroLab ook dat de **door het OP gedefinieerde indicatoren waren bereikt.**

De **door het OP vastgestelde indicatoren waren echter soms moeilijk te begrijpen voor de betrokken projectleiders en partners. Deze observatie werd waargenomen door enkele van de geïnterviewde projectleiders.**

De Hamster-projectleider zei dat "het team de indicatoren meerdere keren moest herlezen om ervoor te zorgen dat ze goed werden geïnterpreteerd en begrepen."

De projectleider van Atrium **Lab is van mening dat er meer in het algemeen een misverstand was in het begin van de** programmering over de rol van Hub Brussels en de ondersteuning die Atrium Lab biedt aan bedrijven. De projectleider zegt: "*Wij zijn onderzoekers en niet per se mensen die op een operationele manier oplossingen creëren binnen bedrijven.*"

Voor zover de OP-indicatoren niet bedoeld waren om individuele projecten te volgen, **ontwikkelden verschillende projecten aanvullende indicatoren die specifiek waren voor hun project en geschikter werden geacht om de effecten en impacts van projecten vast te leggen.**

In het geval van het **ICITY-project** werd een tool ontwikkeld (binnen het **FARI-instituut** waartoe zowel de VUB als de ULB behoren) om de maturiteit op het vlak van artificiële intelligentie van KMO's te beoordelen om ondersteuning en diensten aan te passen aan hun behoeften (bv. gerelateerd aan samenwerkingen).

Het **Atrium-project** heeft verschillende aanvullende indicatoren ontwikkeld (zoals het aantal overtuigende oplossingen of het aantal bijkomende problemen). Het **BBSM-project** (Brusselse gebouwen als bron van nieuwe materialen) heeft ook bijkomende indicatoren ontwikkeld.

- **De meeste SD 1.1-projecten bereikten hun oorspronkelijke doelstellingen. De acties die worden uitgevoerd in het kader van de door SD 1.1 cofinancierde projecten worden momenteel bestendig**

De geïnterviewde projectleiders gaven aan dat hun projecten **de geplande doelstellingen hebben bereikt. De acties die worden uitgevoerd in het kader van de door SD 1.1 cofinancierde projecten worden momenteel bestendig.**

Het Atrium **Lab-project heeft bijvoorbeeld over het algemeen zijn oorspronkelijke doelstellingen** bereikt. Het **Atrium Lab-project** is erin geslaagd het [Analytics-platform](#) te creëren dat de handel in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest monitort. Dit vertegenwoordigt een grote meerwaarde van het project, dit platform wordt bestendig. Het Atrium Lab-team voert activiteiten uit om de inhoud en producten die op het platform worden gepubliceerd bij te werken. Daarnaast heeft het project ook een door het netwerk gecertificeerde proeftuin ontwikkeld.

Met betrekking tot het **Hamster-project is een tool ontwikkeld om onderzoek toegankelijker te maken voor bedrijven.** De consolidatiefase die momenteel aan de gang is, zal het team in staat stellen om het gebruik van deze tool beter onder de knie te krijgen en te perfectioneren om Brusselse bedrijven van dienst te zijn.

Ten slotte heeft het **ICITY-project** de oorspronkelijk geplande doelstellingen bereikt (en vrij snel, aan het begin van het project) en **ook hogere doelstellingen heronderhandeld.** De ULB is van mening dat het project gedreven is door de golf van digitalisering en daaruit voortkomende vraagstukken. De projectleider vermeldt inderdaad "we hadden niet gedacht dat de digitale transitie zo snel zou gaan en toen kwam de covid-19-pandemie en dit overtuigde zelfs de meest terughoudende [actoren]".

In de context van het **Outreach Lab-project bleek het bereiken van** de doelstellingen van het project echter complexer te zijn. Het project was er tijdens de covid19-crisis inderdaad niet in geslaagd om een mobiele eenheid met Médecins du Monde te ontwikkelen.

- **Er werden vier grote problemen geconstateerd: 1) de organisatie van de projectteams (en, in voorkomend geval, het partnerschap), 2) de administratieve lasten en de EFRO-rapportage, 3) vertragingen, met name in de bouw, en 4) de duidelijkheid van de door het OP vastgestelde indicatoren.**

Na de analyse van de interviews met de projectleiders en de Casestudies kunnen **vier grote problemen worden geïdentificeerd die de projecten van SD 1.1 hebben ondervonden.**

- Ten eerste werden moeilijkheden geconstateerd **bij de organisatie van de teams (en, indien van toepassing, het partnerschap)** die belast zijn met de uitvoering van het project. In het geval van het Atrium Lab-project maakten interne transformaties binnen de organisatie van de projectleider de coördinatie van Atrium Lab moeilijker. Ter context, in 2018 fuseerden Atrium Brussel, Invest & Export en impulse.brussel in één Brussels Agentschap voor Bedrijfs ondersteuning (Hub Brussels). De projecten **BBSM** (The Brussels building system for new materials) en **Hamster** vermeldden ook moeilijkheden in verband met de verandering van team, zoals het vertrek van de ontwerper uit het project, die nooit werd vervangen.
- In de tweede plaats houdt een groot probleem, waarmee verschillende projectleiders worden geconfronteerd, verband met de omvang van het administratieve beheer en **de rapportage** die vereist zijn in het kader van EFRO-projecten. In het kader van het **ICITY-project** beschikte Hub Brussels bijvoorbeeld over weinig middelen in de opstartfase van het project (slechts 2 medewerkers), die intern om meer ondersteuning

moesten vragen (Hub Brussels financierde verschillende assistenten). Daarnaast kan het invullen van activiteitenrapporten complex zijn. Er is een financiële component met betrekking tot de tijdregistratie die ingevuld dient te worden, maar elke persoon interpreteerde het op zijn eigen manier, dus de consolidatie was behoorlijk tijdrovend en complex. De ingevulde data van 18 personen moesten gesynchroniseerd worden. De leider van het **LagUM-project** vermeldt dat de tijd om zowel de urenstaten in te vullen als de rapportage te doen helaas niet wordt meegenomen in de tijdregistratie. Het is belangrijk te benadrukken dat het geval van **LagUM** geïsoleerd is, daar uren die worden besteed aan het invullen van urenstaten en halfjaarlijkse rapportages wel degelijk binnen EFRO projecten geregistreerd kunnen worden.

- Ten derde hebben verschillende projecten vertraging opgelopen, met name in het kader van **bouw- of renovatieprojecten**. Zo liep het **ICITY-project** grote vertraging op. Dit komt door verschillende factoren, zoals de ontdekking van asbest in de grond en de noodzaak om verschillende bouwvergunningaanvragen in te dienen. Dit heeft ertoe geleid dat het niet mogelijk is om het volledige infrastructuurbudget voor het einde van de subsidieperiode te investeren. Ook het **LagUM-project** heeft vertraging opgelopen bij het verkrijgen van een vergunning om het dak te exploiteren. Het is echter belangrijk op te merken dat dit soort problemen vaak inherent is aan infrastructuur- en bouwprojecten.
- Ten vierde hebben verschillende projectleiders gewezen op **moeilijkheden bij het begrijpen van de OP-indicatoren** (gedefinieerd door de Europese Commissie) en het toepassen ervan in de context van individuele projecten. Bovendien waren de verduidelijkingen over de berekeningsmethode van bepaalde door het OP gedefinieerde indicatoren pas anderhalf jaar na de indiening van het project beschikbaar (gedeeld na een audit door de Europese Commissie).

4.1.2 Waargenomen effecten en impacts

Deze sectie beantwoordt op zowel de hoofdvraag als de subvragen specifiek voor de evaluatie van SD 1.1 (cf. **Erreur ! Source du renvoi introuvable.**), gebaseerd op de kruisanalyse van interviews met projectleiders SD1.1 en Casestudies.

SD 1.1 Evaluatieve vragen
<ul style="list-style-type: none"> • In hoeverre is de toegepaste onderzoekscapaciteit toegenomen ?   <ul style="list-style-type: none"> - Hebben KMO's hun investeringen (privaat en publiek) in O&O&I verhoogd? Zijn de particuliere investeringen als percentage van de overheidsinvesteringen toegenomen? - In hoeverre heeft EFRO-steun geleid tot publiek-private samenwerking? Heeft de EFRO-steun het voor projectleiders gemakkelijker gemaakt om toegang te krijgen tot andere financieringsbronnen?

Geconcludeerd kan worden dat **het EFRO heeft bijgedragen aan de versterking van de onderzoeks- en innovatiecapaciteiten van** ondernemingen (en met name KMO's) en tot de overdracht van resultaten van toegepast onderzoek. Bovendien heeft de EFRO-financiering bijgedragen aan **een toename van particuliere en publieke investeringen** in O&O&I bij begunstigde ondernemingen. Ten slotte heeft het EFRO ook bijgedragen aan **de verbetering van de bevordering van O&O** (maatschappelijk, academisch en wetenschappelijk), met name door middel van duurzaamheids- en verspreidingsactiviteiten.

We hebben ook gekeken naar de andere effecten en impacts van het EFRO. Het EFRO heeft bijgedragen aan een **betere positionering van projecten en projectpartners binnen het ecosysteem**. De projecten van SD 1.1 hadden toegang tot extra middelen, met name **in de**

consolidatiefase. De financiële steun van het EFRO heeft een **cruciale rol** gespeeld en wordt beschouwd als een "**versneller**" voor de uitvoering van projecten en het bereiken van verwachte resultaten en effecten.

4.1.2.1 Effecten en impacts van door het EFRO cofinancierde projecten op de capaciteit voor toegepast onderzoek

Het EFRO heeft bijgedragen aan de versterking van de onderzoeks- en innovatiecapaciteiten van ondernemingen (en met name het KMO) en tot de overdracht van resultaten van toegepast onderzoek

Alle geïnterviewde belanghebbenden zijn van mening dat de onderzoeks- en innovatiecapaciteiten (met name KMO) zijn versterkt.

In het verleden, toen het KMO expertise nodig had (met name in verband met de innovatie- en digitale sector), was het voor hen immers moeilijk om de juiste ondersteuning te vinden (het kan tijdrovend zijn om een institutionele actor te betrekken). Door toegepaste onderzoeksprojecten in veelbelovende sectoren te ondersteunen, zijn SD 1.1-projecten erin geslaagd de toegang van KMO's tot de nodige informatie en ondersteuning te vergemakkelijken.

Het **ICITY-project** heeft bijvoorbeeld een website gemaakt die alle belangrijke informatie centraliseert. Hierdoor kunnen KMO's direct de experts vinden die ze nodig hebben.

Evenzo zijn in het kader van het **Atrium-project** de onderzoeks- en innovatiecapaciteiten versterkt dankzij de **tools die tijdens het project zijn ontwikkeld** (inclusief het Analytics-platform). Uit het interview met de projectleider bleek dat het project sterk heeft bijgedragen aan de structurering van de R&D-afdeling van Hub Brussels, waardoor de resultaten van het project worden overgebracht binnen de structuur van de projectleider. De projectleider is namelijk van mening dat "alle projecten die door Atrium Lab worden ondersteund, het Hub Brussels-team hebben gevoed, wat het mogelijk heeft gemaakt om de eerste fundamenten van onze R&D-afdeling te bouwen". De methodologieën en tools ontwikkeld in het kader van **Atrium Lab** worden breder gebruikt binnen Hub Brussels.

Daarnaast is de projectleider **BBSM van** mening dat **sommige grote bedrijven de richtlijnen van het project volgen op het gebied van circulariteit**. Dankzij de toegenomen uitwisseling met particuliere bedrijven hebben ze nieuwe vaardigheden kunnen verwerven.

Ten slotte heeft het **Labo de proximité-project** de reflectie binnen de UCL geopend over de **rol van ICT's in de problematiek van chronische ziekten en point-of-care-tests**¹. Dankzij de verworven knowhow heeft het project zijn portfolio van innovatieve bedrijven die point-of-care-tests uitvoeren, kunnen uitbreiden.

---

¹ Medische diagnostische laboratoriumtests die bestemd zijn om te worden uitgevoerd in de onmiddellijke nabijheid van de patiënt, in de spreekkamer van de arts, in apotheken, poliklinieken of medische centra, op de spoedeisende hulp van bepaalde ziekenhuizen, of zelfs in professionele laboratoria met of zonder ziekenhuizen, op voorwaarde dat het resultaat binnen een korte periode (30 tot 60 minuten) beschikbaar is. Voor meer informatie, zie [deze link](#) naar het Swiss Medical Journal.

De EFRO-financiering heeft bijgedragen aan een toename van particuliere en publieke investeringen in O&O&I bij begunstigde ondernemingen.

Over het algemeen **zeiden de geïnterviewde projectleiders dat hun project bijdroeg aan de toename van particuliere en publieke investeringen in O&O&I**. In de meeste gevallen was de toename van de overheidsinvesteringen groter dan die van de particuliere investeringen.

In het geval van het **ICITY-project** zijn de overheidsinvesteringen in O&O&I met 5 vermenigvuldigd, met name dankzij investeringen en de groeiende belangstelling van donoren voor de sector van de kunstmatige intelligentie. Deze aanzienlijke toename van de financiering heeft bijgedragen aan de groei en uitbreiding van samenwerkingen tussen het bedrijfsleven en de academische wereld op het gebied van digitalisering. De cofinanciering door het EFRO heeft geleid tot **een toename van de investeringen, voornamelijk overheidsinvesteringen**, in O&O&I in het geval van **ICITY**. De bouw van het gebouw vergde een aanzienlijke overheidsinvestering, met name dankzij het EFRO en de cofinanciering van de ULB (meer dan 5%). Één van de geïnterviewde eindbegunstigden vermeldde dat "door de aard van de activiteiten van de ULB, het voor de universiteit moeilijk is om private (en niet publieke) investeringen aan te trekken". De onderzoeker die aan het door ICITY ondersteunde project werkte, gaat verder als postdoc. Dit zal bijdragen aan de groei van de omvang van het onderzoekslaboratorium.

Als onderdeel **van het Atrium Lab-project benadrukte de projectleider de impact van Atrium Lab binnen zijn structuur in termen van toenemende private en publieke investeringen in R&D&I**. Hub Brussels bracht expertise in huis (door meer onderzoekers aan te werven) die bijdroegen aan de uitvoering van het project. Daardoor kunnen we spreken van een verhoging van de investering van Hub Brussels, de projectleider. Een eindbegunstigde zei dat de steun van **Atrium Lab** hen in staat stelde om te experimenteren en hun project te realiseren. Toen deze proeffase voorbij was, **konden ze forser investeren (met name via een lening tot 200.000 euro)**.

In het kader van het **Outreach Laboratory-project is het moeilijk om te bepalen of het project heeft bijgedragen aan de toename van particuliere en publieke investeringen**. De projectleider is van mening dat het noodzakelijk is om de eerstelijnszorg te blijven sensibiliseren door middel van geavanceerde technologie in beide centra en ervaringen te delen. Dit kan bijdragen aan de ontwikkeling van andere sites, zelfs als de economische positie van ziekenhuizen het moeilijk maakt om de investeringen te verhogen.

Het EFRO heeft bijgedragen aan de verbetering van de bevordering van O&O (maatschappelijk, academisch en wetenschappelijk), met name door middel van duurzaamheids- en disseminatieactiviteiten

De ondervraagde projectleiders zijn van mening dat hun projecten erin geslaagd zijn de ontwikkelde tools te verbeteren en te ondersteunen.

Zo is het Analytics-platform, als onderdeel van het **Atrium Lab**-project, bestendig door Hub Brussels, dat bestaande content blijft updaten. Daarnaast zijn de ontwikkelde oplossingen, tools en methodes perfect geïntegreerd binnen de Business Unit Research en het Datateam van hub Brussel.

De projectleider van **ICITY** is van mening dat het project heeft geleid **tot verschillende vormen van valorisatie**, zoals maatschappelijke valorisatie (het **ICITY**-project wil bijdragen aan het terugdringen van schooluitval), academische valorisatie (op het gebied van fundamenteel onderzoek), economische valorisatie (2 projecten ondersteund door **ICITY**

de oprichting van spin-offs zoals het FARI-instituut of het BUDA-instituut te overwegen) en de bevordering van de wetenschappelijke gemeenschap (bijvoorbeeld de oprichting van platforms die wetenschappers helpen ziekten correleren met moleculaire oorzaken). Daarnaast wordt voor elke samenwerking tussen het bedrijfsleven en de academische wereld een kennisoverdrachtsovereenkomst ondertekend.

Het **Labo de proximité**-project heeft daarentegen geresulteerd in **een product dat een merk is geworden dat steeds meer bekend begint te worden**. Het zorgpunt kan geplaatst worden binnen een ziekenhuisnetwerk, zowel publiek als privaat. Het kan bestendig worden binnen het Labo de proximité project maar ook binnen andere projecten of structuren.

De leider van het **BBSM-project** zegt dat de verzoeken van actoren in het veld en bedrijven nu veel groter zijn. Aan de UCL zijn doctoraatscontracten opgesteld, met een focus op circulariteitsaspecten.

4.1.2.2 Waargenomen bijkomende effecten en impacts

Het EFRO heeft bijgedragen aan een betere positionering binnen het ecosysteem en heeft de toegang tot aanvullende middelen vergemakkelijkt, met name in de consolidatiefase van projecten.

Drie belangrijke bevindingen kwamen naar voren uit interviews met projectleiders over de **rol van het EFRO bij het vergemakkelijken van de toegang tot andere financieringsbronnen**.

- Ten eerste heeft de projectleider bij de meeste projecten (zoals Atrium Lab, Labo de proximité of **LagUM**) **geen andere financieringsbronnen (afgezien van het EFRO) gebruikt of aangevraagd**. In sommige gevallen is de projectleider van mening dat de door het **EFRO geboden steun voldoende was om in de behoeften van het project te voorzien** (dit is bijvoorbeeld het geval bij het **Hamster-project**). In andere gevallen **was EFRO-financiering de enige bestaande financiering die in staat was om adequaat aan de behoeften van het project te voldoen**. Zoals verklaard door de BBSM-projectleider, maakt **EFRO-financiering** "het mogelijk om gezamenlijke projecten tussen de academische wereld en de industriële wereld te financieren met een verscheidenheid aan partners, sterke wetenschappelijke input en interventies in het veld. Andere financiering voor fundamenteel onderzoek en wetenschappelijke bijdragen is minder ontwikkeld."
- Ten tweede, meer in het algemeen, zijn de projectleiders het erover eens dat **het EFRO een kwaliteitsgarantie is**, die de toegang tot het ecosysteem vergemakkelijkt en samenwerking tussen belangrijke spelers in de innovatiesector aanmoedigt. In het geval van het **Atrium Lab-project** heeft de EFRO-financiering het project bijvoorbeeld meer geloofwaardigheid gegeven en zijn positie in het bestaande ecosysteem versterkt. Het **Atrium Lab**-project werd in 2018 door het Enoll-netwerk als living lab bestempeld. Het project kon deelnemen aan verschillende evenementen en daarmee zijn netwerk uitbreiden. Hub Brussels kon rekenen op financiering van zowel de gemeente Brussel als van Innoviris. Het verkrijgen van EFRO-middelen vergemakkelijkt de toegang tot deze **extra middelen die voor de consolidatiefase werden ingezet**. Ook Metrolab is van mening dat het project dankzij het EFRO "een visitekaartje voor andere samenwerkingen" is geworden. Het project werd benaderd door actoren op het gebied van gastvrijheid en opvang van migranten om verder onderzoek te ontwikkelen, waardoor het mogelijk werd om toegang te krijgen tot andere financiering (wat de leider beschrijft als een "sneeuwbal-effect").
- Ten slotte stellen sommige projecten, zoals **ICITY**, dat de EFRO-steun **de toegang tot andere financieringsbronnen heeft vergemakkelijkt**. Het **ICITY-project** kon profiteren van extra middelen van Innoviris om de projectcoördinatie-eenheid te financieren. Het is interessant

om op te merken dat, volgens de projectleider, Innoviris ermee instemde om deze financiering gedeeltelijk toe te kennen **omdat ICITY al financiering ontving van het EFRO**.

Het EFRO heeft bijgedragen aan de vermenigvuldiging van samenwerkingen, de ontwikkeling van spin-offs en sommige cofinancierde projecten zijn een bron van inspiratie voor soortgelijke initiatieven

De geïnterviewde voorstanders van het project noemden een verscheidenheid aan **effecten en impacts die specifiek zijn voor de aard en sector van hun project**.

In het kader van het **Proximity Lab-project** is één van de effecten bijvoorbeeld **het bewustzijn** van de eerste lijn van zorg dankzij geavanceerde technologie en het delen van ervaringen die kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van andere locaties. Daarnaast kan de door het project opgedane knowhow bijdragen aan de uitbreiding van hun contacten en de vermenigvuldiging van samenwerkingen met bedrijven die actief zijn in de point of care-sector.

Metrolab heeft ook de verdieping van samenwerkingen **waargenomen**, die hebben geleid tot de ontwikkeling van actie-onderzoeksinstrumenten, evenals de ontwikkeling **van verschillende spin-offs** van het project en het inspireren van andere initiatieven. De masterclass-aanpak van **Metrolab** is inderdaad overgenomen door andere onderzoeksinstituten.

Evenzo is de **BBSM-leider** van mening dat het project heeft gediend als een **springplank om een partner te zijn in Europese projecten**. Hierbij werden verschillende voorbeelden voor genoemd; Interreg North-West Europe, FCRBE (Facilitating the circulation of reclaimed building elements in Northwestern Europe), geleid door ROTOR, waarvan Buildwise een van de partners is. Dit programma bestrijkt de periode 2018-2023.

De financiële steun van het EFRO heeft een cruciale rol gespeeld en wordt beschouwd als een "versneller" voor de uitvoering van projecten en het bereiken van de verwachte resultaten en effecten

Alle geïnterviewde actoren waren het erover eens dat hun project zonder EFRO-steun niet op dezelfde manier had kunnen worden uitgevoerd of dezelfde resultaten had kunnen opleveren.

Met name wat de financiering van gebouwen betreft, draagt het EFRO op aanzienlijke schaal financieel bij (bijvoorbeeld bijna 5 miljoen € in het geval van het **ICITY-project**). Een van de partners is van mening dat de impact van het **ICITY-project** nog groter zal zijn, zodra het gebouw is voltooid en beschikbaar is voor het project (een tijdelijk gebouw wordt in deze fase van het project gebruikt).

Ook projectleider **Atrium Lab** vermeldt: "We hadden niet genoeg eigen vermogen, dus het project zou niet dezelfde schaal hebben gehad en de behaalde resultaten zouden veel beperkter in omvang zijn".

De initiatiefnemer **van het Metrolab-project** is van mening dat het EFRO een versnellende rol heeft gespeeld, **omdat het project zonder de steun van het EFRO pas tien jaar later mogelijk zou zijn geweest**. Dankzij het EFRO hebben ze inderdaad "*sneller kunnen gaan*". In 2014 was er nog steeds geen financiering en onderzoeksbeleid aangepast aan de behoeften van het **Metrolab-project**. Het EFRO was een **voorloper** in het bieden van een gunstige financiële vorm voor een toegepast onderzoeksproject zoals Metrolab. De projectleider voegt eraan toe "zonder het EFRO hadden we zeker genoeg genomen met het doen van onderzoek op een meer traditionele manier *aan de universiteit*".

4.2 Conclusies uit de analyse van SD 1.2-projecten: "Meer innovatie in het KMO"

In dit hoofdstuk wordt beschreven in hoeverre de projecten die tot SD1.2 behoren effectief zijn geweest door middel van een kruisanalyse van interviews met de leiders van alle SD-projecten en diepgaande Casestudies die zijn uitgevoerd.

We zien ruimte voor verbetering in de effectiviteit van deze as zoals hieronder beschreven.

4.2.1 Doeltreffendheidsniveau van SD 1.2-projecten

Specifieke Doelstelling 1.2 (SD1.2) "**Meer innovatie in KMO's**" is gericht op het ondersteunen van projecten ter ondersteuning van de marketing van KMO-innovatieprojecten en projecten die gericht zijn op de ontwikkeling van testfaciliteiten en infrastructuur om ondernemers in staat te stellen hun projecten te testen voordat ze op de markt worden gebracht. In het kader van SD1.2 werden **in totaal drie projecten medegefinancierd door het EFRO voor de periode 2014-2020** van de vier aanvragen die het Gewest ontving. Dit komt neer op een selectiepercentage van 75%.

De drie geselecteerde projecten zijn:

- **Industrialisatie, innovatie onderzoek en ontwikkeling (KWS)**: transformatie van klinische werkplekken (KWS) naar geïndustrialiseerde software geïmplementeerd in ziekenhuizen.
- **Living Labs Brussels retrofit** : woonlaboratoria voor renovatie van gebouwen
- **IF Bruseed**: kapitaalinvesteringen of converteerbare leningen voor bedrijven in de startfase

In termen van projecten vertegenwoordigt as 1 38% van de totale geselecteerde projecten en SD1.2 vertegenwoordigt 10%. Daarnaast is in totaal 16 miljoen euro toegewezen aan deze specifieke doelstelling, waaronder een EFRO-bijdrage van ongeveer 4,7 miljoen euro. Qua thema's draagt SD1.2 1,24 miljoen euro bij aan het thema "**Klimaat en Energie**", 2,25 miljoen euro aan "**Value for money**" en 1,22 miljoen euro aan "**Gezondheid en welzijn**".

OS 1.2 heeft een gemengd mate van effectiviteit in die zin dat slechts enkele van de projecten de oorspronkelijk geplande doelstellingen hebben bereikt. Vaak worden de doelstellingen van de output- en resultaatindicatoren slechts gedeeltelijk gehaald.

- **De doelstellingen voor de outputindicatoren met betrekking tot de drie SD1.2-projecten zijn slechts gedeeltelijk gehaald (ten tijde van de evaluatie). De verwezenlijking van deze doelstellingen is zeer heterogeen, afhankelijk van de geanalyseerde projecten en indicatoren.**

Met betrekking tot de doelstelling van de resultaatindicator gekoppeld aan SD1.2, "Aandeel ondernemingen met innovatieactiviteiten (technologisch en niet-technologisch)", merken we op dat dit laatste volgens de meest recente verzamelde cijfers op **98% is bereikt**.

Op basis **van de verzamelde outputindicatoren en de feedback van de afgenomen interviews stellen we vast dat de mate waarin de doelstellingen van de projectoutputindicatoren van SD1.2 worden bereikt, zeer heterogeen zijn**. Hierbij is het van belang op te merken dat de indicatoren voor sommige projecten (zoals het bruseed-financieringsinstrument) recenter zijn bijgewerkt dan voor andere.

Voor **het project** Klinisch Werkstation **is een meerderheid van de doelstellingen niet gehaald** volgens het laatste dossier met gegevens over outputindicatoren. Van de in totaal 4 indicatoren heeft alleen de indicator met betrekking tot het aantal nieuwe onderzoekers

in ondersteunde entiteiten (CO24) zijn doelstelling bereikt en zelfs overtroffen (4,7 fte tegen een doelstelling van 2 fte's). De andere indicatoren met betrekking tot het aantal gesteunde ondernemingen, het aantal gecreëerde banen en het aantal bedrijven dat wordt ondersteund om nieuwe producten op de markt te brengen, hebben nog geen resultaten opgeleverd. Deze indicatoren vertegenwoordigen echter niet zo passend de verwezenlijking van de doelstellingen, aangezien ze betrekking hebben op de indicatoren die aan de Europese Commissie zijn gerapporteerd, met de beperkingen die dit met zich meebrengt.

Wat het **Living Labs**-project betreft, zien we betere resultaten, maar de verwezenlijking van de **indicatordoelstellingen blijft zeer gedeeltelijk** volgens de laatste update van de outputindicatoren. Volgens de projectleider is echter het merendeel van de aanvankelijk gestelde doelen gehaald. Tot op heden heeft de begunstigde vier van de zes oorspronkelijk geplande living Labs geopend. De private sector lijkt bij het project betrokken te zijn, al is hun aanwezigheid vooral geconcentreerd in twee van de vijf proeftuinen. Bovendien werden de doelstellingen met betrekking tot het aantal bedrijven dat steun ontving (26%) en het aantal bedrijven dat steun ontving om producten te lanceren die nieuw waren voor het bedrijf (15%) niet gehaald. De projectleider gaf aan dat *"de lage participatiegraad van KMO's in het proeftuinproject te wijten is aan de moeilijkheid om hen in de praktijk te betrekken, ondanks de acties die zijn opgezet om hun deelname aan te moedigen"* hiermee wordt de moeilijkheid benadrukt om KMO's te betrekken ondanks gerichte bijeenkomsten om de doelgroep te benaderen en ondanks de financiering de O&O-kosten kan dekken. Aan de andere kant slaagde het project erin om drie bedrijven te ondersteunen met als doel nieuwe producten voor de markt te lanceren zoals aanvankelijk gepland. Wat betreft banen had Living Labs zich ten doel gesteld om de werkgelegenheid in bedrijven met één fte te vergroten, maar dit is in dit stadium nog niet bereikt.

Het **Bruseed Financial Instrument (FI)** **lijkt goede resultaten op te leveren**. Van de vijf aan de FI toegewezen indicatoren werden er twee overschreden, één doelstelling werd gehaald **met 76% en de overige twee werden bereikt met 54,3% en 50%**². De projectleider benadrukte dat de oorspronkelijk geplande doelstellingen gedeeltelijk zijn bereikt. De doelstelling om 35 bedrijven te financieren is herzien in het licht van de beperkte vraag. Uiteindelijk werden slechts 19 bedrijven gefinancierd omdat *"sommige bedrijven niet werden gefinancierd om verschillende redenen die betrekking hadden op de bereidheid of mogelijkheid van de ondernemers om hun project voort te zetten"*. De algemene doelstelling was het dichten van een bestaand financieringstekort en deze doelstelling werd bereikt dankzij cofinanciering door het EFRO, waardoor het mogelijk werd het Bruseed-instrument op te zetten. Aan de andere kant werd het financieringstekort verkleind omdat de vraag laag was.

---

² De bereikte waarden zijn door de beheersautoriteit geverifieerd, maar nog niet opgenomen in de rapportage aan de Commissie, aangezien de desbetreffende uitgaven nog niet zijn gecertificeerd (lopende audit).

- **De uitvoering van cofinancierde projecten is beïnvloed door moeilijkheden bij de uitvoering van projecten, zoals de COVID-crisis, uitvoeringstermijnen of definities van bepaalde concepten in verband met indicatoren.**
  - **De gezondheids crisis heeft gevolgen gehad voor cofinancierde projecten.** COVID heeft in feite vertragingen veroorzaakt bij het verlenen van licenties voor bijvoorbeeld **Living Labs**, maar heeft ook vertragingen veroorzaakt bij de commerciële lancering en de lopende fondsenwerving voor de begunstigden van **Bruseed**. Daarnaast werden ook de Living Labs beïnvloed, omdat één van de belangrijkste elementen van het project het delen van kennis was door bijvoorbeeld bezoeken aan de laboratoria. Het doel van deze interacties was om innovatie en valorisatie te bevorderen, maar de gezondheids crisis stond dit soort activiteiten een tijdje niet toe.
  - Volgens een projectleider is "**de tijd tussen de vaststelling van de doelstellingen en de uitvoering van de door financieringsinstrumenten ondersteunde projecten soms kort**", wat in specifieke gevallen tot problemen kan leiden. Dit is het geval voor ondernemingen die door **Bruseed** worden ondersteund wanneer zij op het moment van de steunaanvraag nog niet in een voldoende vergevorderd stadium van volwassenheid zijn. Daardoor heeft Brustart meer tijd nodig om deze start-ups te ondersteunen die het ecosysteem van spelers of de job van een ondernemer nog niet kennen en wat het inhoudt. Bovendien ondervinden deze jonge bedrijven meer moeilijkheden bij het vinden van investeerders en het afsluiten van financieringsrondes en hebben ze daarom de neiging om langere vertragingen te ervaren tussen het moment dat Brustart de investering valideert en het einde van de financieringsronde. **Brustart** noemde ook de **moeilijkheid van overwaardering**. Sommige bedrijven zijn overgewaardeerd, wat complicaties kan veroorzaken bij het onderhandelen over aandelenbeleggingen.
  - In het kader van de IF **Bruseed** was de definitie van **innovatie een obstakel aan het begin van het** project, toen de ondersteunde bedrijven werden geselecteerd. Aangezien de definitie van de term "innovatief" sterk kan variëren, was het moeilijk om bedrijven met een "innovatief" karakter te identificeren (aangezien het concept van innovatie een bepaalde vereiste oplegt die soms moeilijk te begrijpen is, afhankelijk van de specifieke kenmerken van elke sector). Brustart werkte nauw samen met Innoviris om het innovatieve karakter van het project te categoriseren.
  - Een laatste moeilijkheid waarmee veel projectleiders worden geconfronteerd bij het meten van de impact van hun activiteiten, houdt verband met **ziekenhuizen en andere non-profitorganisaties die niet als KMO's worden beschouwd**. De initiatiefnemers dachten daarom aanvankelijk dat ze bredere effecten en impacts konden produceren, maar omdat deze actoren niet in de indicatoren werden meegeteld, werd de verwezenlijking van de doelstellingen negatief beïnvloed. Wij wijzen erop dat, ook vanuit het oogpunt van de beheersautoriteit, de niet-integratie van deze waarden een probleem vormde en niet kon worden voorzien, aangezien het OP expliciet melding maakt van de betrokkenheid van sectoren waarin de economische activiteit grotendeels wordt ondersteund door marktdeelnemers met de status van non-profitorganisatie.

4.2.2 Waargenomen effecten en impacts

Deze sectie biedt een analyse op basis van de ontwikkelde Casestudies en interviews met alle SD1.2-projectleiders, waarmee we de evaluatievragen kunnen beantwoorden (zie het evaluatiekader) in 0)

SD 1.2 Evaluatieve vragen
<ul style="list-style-type: none"> • In hoeverre hebben de gesteunde onderzoeksprojecten het mogelijk gemaakt of zullen maken om innovatie in bedrijven in onze sectoren positief te beïnvloeden ?   <ul style="list-style-type: none"> – In hoeverre is het aantal bedrijven dat investeert in een innovatieproces toegenomen, met name in kansrijke sectoren? – In hoeverre kan deze stijging worden toegeschreven aan de EFRO-steun?

Aan de ene kant stellen we vast dat het EFRO het mogelijk heeft gemaakt om innovatieve activiteiten op korte termijn, maar ook op lange termijn te ondersteunen. De ondersteunde bedrijven hebben geïnvesteerd in innovatieprocessen en sommige hebben ook nieuwe producten ontwikkeld. Bovendien heeft het EFRO bijgedragen aan de versterking van de structuur van het KMO. Dit was mogelijk dankzij de toename van het aantal banen, en meer in het bijzonder de toename van het aantal banen in verband met onderzoeks- en ontwikkelingsactiviteiten.

4.2.2.1 Effecten en impacts van door het EFRO cofinancierde projecten op de investeringen van actoren in een innovatieproces

Tot op zekere hoogte zijn of kunnen de gesteunde onderzoeksprojecten een positief effect hebben op innovatie in bedrijven, met name in veelbelovende sectoren

Het aantal bedrijven dat betrokken is bij een innovatieproces is toegenomen, mede dankzij EFRO-cofinanciering, waardoor projectleiders innovatieve activiteiten konden ondersteunen.

Zo heeft het EFRO in het kader van het Living **Labs-project** bijgedragen aan de uitvoering van innovatieve aanbestedingen **die innovatieprocessen binnen de laboratoria genereren.**

Ook voor **Bruseed**, dat enkel jonge bedrijven met een hoge innovatie-intensiteit ondersteunt, heeft de EFRO-financiering het mogelijk gemaakt om een groter aantal bedrijven te ondersteunen en zo bij te dragen aan de toename van innovatieactiviteiten in het Brussels Gewest.

De gecreëerde banen houden vaak verband met onderzoeks- en ontwikkelingsfuncties. Hierdoor wordt de ontwikkeling van innovatieactiviteiten binnen cofinancierde KMO's vergemakkelijkt.

Het aantal bedrijven dat betrokken is bij een innovatieproces kan echter in sommige gevallen hoger zijn. Zo zien we in het kader van de **Living Labs** veel ruimte voor verbetering op het gebied van participatie en betrokkenheid van het KMO.

Er is geen duidelijke toename van de particuliere investeringen als percentage van de overheidsinvesteringen.

Uit de interviews bleek niet dat de particuliere investeringen in verhouding tot de overheidsinvesteringen waren gestegen. Een Bruseed-begunstigde wijst er echter op dat "overheidsfinanciering het mogelijk heeft gemaakt om particuliere financiering te verkrijgen".

De cofinanciering door het EFRO heeft kunnen bijdragen aan een toename van het aantal nieuwe processen/producten

Zo hebben twee laboratoria in het **kader van het Living Labs-project** de ontwikkelde innovaties getest en "voldoende kennis opgedaan om de innovaties op grotere schaal te implementeren". Dit draagt bij aan een toename van nieuwe processen en kan ook bijdragen aan een toename van nieuwe producten in de toekomst.

De EFRO-steun heeft ook bijgedragen aan de verbetering van de structuur van het KMO in het licht van de groei door middel van werkgelegenheid en het aantal werknemers dat aan innovatieprocessen wordt toegewezen.

Zo heeft de steun van **Bruseed** bedrijven in staat gesteld om verkopers aan te nemen die deelnemen aan de ontwikkeling van de markt en zo het bedrijf te professionaliseren. Dit heeft dus een aanzienlijke impact op de verbetering van de structuur van de ondersteunde bedrijven, waardoor ze volwassen kunnen worden.

4.2.2.2 Waargenomen bijkomende effecten en impacts

Het EFRO draagt bij aan de duurzaamheid van projecten en daarmee aan een grotere impact op innovatie op de lange termijn. Bovendien vergemakkelijkt het EFRO de toegang tot andere financieringsbronnen.

De cofinanciering door het EFRO zal waarschijnlijk een langetermijneffect op innovatie hebben voor zover de activiteiten van bepaalde ondersteunde projecten worden voortgezet.

Zo wordt in het kader van de **Living Labs** "een aantal levende laboratoriumprojecten uitgevoerd door het Gewest en blijft het wetenschappelijk bureau betrokken. Op deze manier kunnen de effecten van living labs in de loop van de tijd worden gemonitord."

In het kader van **Bruseed** heeft cofinanciering het mogelijk gemaakt om projecten voor het creëren van bedrijven te lanceren, waardoor Brustart in een tweede fase deze start-ups kan blijven ondersteunen met eigen vermogen zodra het project minder risicovol is.

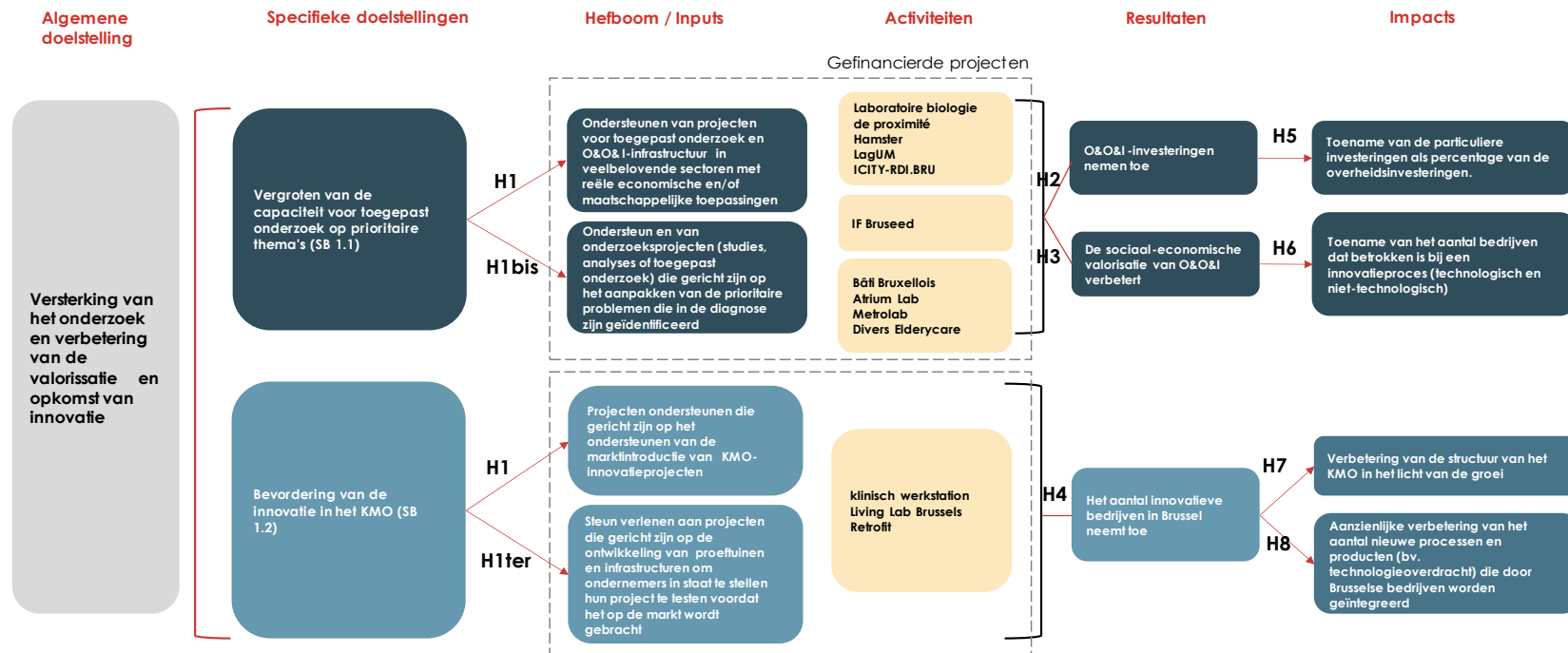
EFRO-steun heeft een hefboomeffect dat het mogelijk heeft gemaakt financiering van andere financiers te verkrijgen

Het EFRO heeft **een hefboomeffect gehad** bij particuliere investeerders. De ondersteunde bedrijven kunnen zich ontwikkelen dankzij EFRO-cofinanciering en vervolgens, zodra een mijlpaal is bereikt, toegang hebben tot meer financiering.

EFRO-steun is **een "label"** waarmee **geloofwaardigheid kan toenemen** bij andere financiers. Volgens een eindbegunstigde van **Bruseed** bijvoorbeeld, "stelt het EFRO ons, jonge ondernemers, die met financieringsproblemen bij traditionele banken kampen, in staat om toegang te krijgen tot financiering die vervolgens kan worden aangevuld met particuliere financiering"

4.3 As 1 Veranderingstheorie

Figuur 3 : Veranderingstheorie-as 1

De onderstaande tabel bevat de belangrijkste aannames van de interventielogica van as 1. Elke beoordeling is gebaseerd op de bronnen van bewijsmateriaal die tijdens de evaluatie zijn verzameld en op de resultaten van de tussentijdse evaluatie.

Tabel 2 Overzicht van de hypothesen met betrekking tot de As 1 veranderingstheorie

Nr.	Aannamen	Mate van hypothesevalidatie / bevinding
H1	Projectleiders zijn zich bewust van de mogelijkheden van EFRO-cofinanciering en werken aan veelbelovende sectoren.	<p>Hypothese gevalideerd</p> <p>De projectleiders zijn zich bewust van de mogelijkheid van cofinanciering en de communicatie voorafgaand aan het programma heeft goed gewerkt</p> <p>Projectleiders werken in één of meerdere kansrijke sectoren</p>
H1 bis/ter	De projecten geselecteerd in het kader van het OP zijn toegepaste onderzoeksprojecten gericht op economische valorisatie en de behoeften van de markt/bedrijven	<p>Hypothese gevalideerd</p> <p>Het overgrote deel van de geselecteerde projecten zijn inderdaad toegepaste onderzoeksprojecten die aandacht hebben voor de behoeften van de markt/bedrijven</p>
H2	Projectleiders krijgen voldoende financiële steun om te investeren in innovatieactiviteiten.	<p>Hypothese gevalideerd</p> <p>Projectleiders zijn van mening dat de EFRO-financiering voldoende is geweest om in de behoeften van de projecten te voorzien en zijn van mening dat de door het EFRO toegestane financieringsbedragen aanzienlijk zijn.</p>
H3	Door het EFRO cofinancierde projecten maken een doeltreffende economische/maatschappelijke ontwikkeling mogelijk.	<p>Genuanceerde hypothese</p> <p>De geselecteerde projecten zijn meer gericht op onderzoek en ontwikkeling (toegepast onderzoek) dan op valorisatie. Terwijl onderzoek en experimenten worden uitgevoerd, zijn er geen plannen om deze innovaties op de markt te brengen. Door toegepaste onderzoeksprojecten in veelbelovende sectoren te ondersteunen, zijn de projecten er echter in geslaagd de toegang van KMO's tot de informatie en ondersteuning die nodig zijn voor hun innovatieactiviteiten te vergemakkelijken. Dankzij de toename van uitwisselingen met particuliere bedrijven hebben deze laatsten nieuwe vaardigheden kunnen verwerven.</p> <p>Het EFRO heeft verder bijgedragen aan de verbetering van de bevordering van O&O (op maatschappelijk, academisch en wetenschappelijk niveau), met name door middel van duurzaamheids- en verspreidingsactiviteiten</p>
H4	Bestaande of startende bedrijven zijn zich bewust van het belang van het aangaan van een continu innovatieproces, ze nemen het risico om te innoveren en vinden hun markt	<p>Genuanceerde hypothese</p> <p>Voor zover er geen project ter ondersteuning van de marketing van innovatie is geselecteerd, wordt het aanhoudende effect van toenemende innovatie in KMO's negatief beïnvloed.</p> <p>Hoewel deze waarneming niet voor de hele as kan worden geverifieerd, is de innovatieaanpak echter toegenomen in het geval van steun voor financieringsinstrumenten. Volgens Bruseed, dat enkel jonge bedrijven met een hoge innovatie-intensiteit ondersteunt, heeft de EFRO-financiering het mogelijk gemaakt om een groter aantal bedrijven te ondersteunen en zo bij te dragen tot de toename van innovatieactiviteiten in het Brussels Gewest.</p>
H5	Door het EFRO cofinancierde projecten maken het voor projectleiders gemakkelijker om	<p>Genuanceerde hypothese</p> <p>De EFRO-financiering heeft het mogelijk gemaakt toegang te krijgen tot andere financieringsbronnen, maar de meeste daarvan zijn openbaar. Over het algemeen zeiden de</p>

Nr.	Aannamen	Mate van hypothesevalidatie / bevinding
	toegang te krijgen tot andere financieringsbronnen, waaronder particuliere cofinanciering	ondervraagde projectleiders dat hun project bijdroeg aan de toename van particuliere en publieke investeringen in O&O. In de meeste gevallen is de toename van de overheidsinvesteringen groter dan die van de particuliere investeringen.
H6	Het verbeteren van de economische waarde van O&O&I vergemakkelijkt de ontwikkeling van innovatieve en commercieel waardevolle producten/diensten/processen en moedigt bedrijven aan om meer te investeren in een proces van voortdurende innovatie	<p>Genuanceerde hypothese</p> <p>Het EFRO heeft meer bijgedragen aan de verbetering van de waarde van O&O op maatschappelijk, academisch en wetenschappelijk niveau dan op economisch niveau. Het valt echter niet uit te sluiten dat op lange termijn, als de activiteiten worden geconsolideerd, de projecten zullen leiden tot economische valorisatie. Het is nog te vroeg om daarover te oordelen.</p>
H7	Bedrijven verbeteren hun capaciteiten/structuur (HR-organisatie) waardoor ze een continu innovatieproces kunnen aangaan	<p>Genuanceerde hypothese</p> <p>De EFRO-steun heeft bijgedragen aan de verbetering van de structuur van het KMO. De steun van Bruseed heeft bedrijven dus in staat gesteld om verkopers aan te nemen die deelnemen aan de ontwikkeling van de markt en dus het professionaliseren van het bedrijf. Er is dus een impact geweest op het verbeteren van de structuur van de ondersteunde bedrijven, waardoor ze volwassen kunnen worden.</p> <p>Deze opmerking moet echter worden genuanceerd voor zover zij slechts betrekking heeft op één project.</p>
H8	Bedrijven ontwikkelen nieuwe innovatieve producten/diensten/processen waarmee ze kunnen groeien en banen kunnen creëren en/of behouden.	<p>Genuanceerde hypothese</p> <p>De cofinanciering door het EFRO heeft kunnen bijdragen aan een toename van het aantal nieuwe processen en zal uiteindelijk bijdragen aan de ontwikkeling van nieuwe producten. In het kader van het Living Labs-project hebben twee laboratoria de ontwikkelde innovaties getest en "voldoende kennis opgedaan om de innovaties op grotere schaal te implementeren". Dit draagt bij aan een toename van nieuwe processen en kan ook bijdragen aan een toename van nieuwe producten in de toekomst.</p> <p>Deze opmerking moet echter worden genuanceerd voor zover zij slechts betrekking heeft op één project.</p>

Conclusies van OP-as 2

Kader 3 Synthese van de conclusies van as 2 (SD 2.1 en SD 2.2)

Conclusies over SD 2.1: "Het ontwikkelen van activiteiten die werkgelegenheid creëren, ook in de sociale economie"

- SD 2.1 heeft een **matig niveau van efficiëntie**. Hoewel de meeste projecten volgens de mening van de projectleiders hun doelstellingen hebben bereikt, is de verwezenlijking van de doelstellingen van de EFRO-indicatoren meer gemengd.
- De **doelstellingen van de indicatoren lijken op heterogene wijze te zijn bereikt**, terwijl de doelstellingen van de financieringsinstrumenten nog niet zijn gehaald. Er moet echter worden opgemerkt dat deze gegevens niet definitief zijn.
- Projectleiders hebben moeilijkheden ondervonden **tijdens de uitvoering van** hun project in verband met het gebrek aan liquiditeit of de COVID 19-gezondheids crisis.
- Tot op zekere hoogte heeft de EFRO-steun ondernemingen/KMO's (met name in groeisectoren) in staat gesteld **hun concurrentievermogen te verbeteren** door de werkgelegenheid te vergroten en de acties op het gebied van sociale innovatie te vergroten. Het is echter moeilijk om dit effect toe te schrijven aan het effect van het EFRO.
- De cofinanciering door het EFRO **heeft het mogelijk gemaakt projecten uit te voeren die zonder de ontvangen steun niet zouden zijn uitgevoerd** en heeft ook bijgedragen aan het aantrekken van andere financiering. Het maakte het ook mogelijk om tegemoet te komen aan de verschillende behoeften van projectleiders, partners en begunstigden voor de uitvoering van hun project.
- **De toegevoegde waarde** van EFRO-financiering ligt in de steun die wordt geboden aan de begunstigden van cofinancierde projecten, in de financiële voorwaarden die worden geboden aan de begunstigden van de financieringsinstrumenten, maar ook in de omvang van de voorgestelde begroting.

Conclusies over SD 2.2: "Ondersteuning van de ontwikkeling van KMO's, met inbegrip van projecten in de sociale economie"

- SD 2.2 **bereikt slechts gedeeltelijk zijn doelstellingen**, wat kan worden verklaard door de typologie van de projecten, met name twee over bouw / renovatie die tot op heden niet zijn voltooid en waarvan de effecten en impacts pas vanaf 2024-2025 kunnen worden beoordeeld.
- Als gevolg hiervan is het niveau van doeltreffendheid relatief laag, waarbij projecten over het algemeen niet voldoen aan de doelstellingen van de OP-indicatoren. Wij willen wijzen op het feit dat begunstigden **zoals non-profitorganisaties niet meegenomen mogen worden in EFRO-rapportage, als gevolg hiervan de zichtbaarheid van de resultaten vermindert, dit is bijzonder relevant in sectoren zoals de gezondheidszorg waar zij een belangrijk onderdeel vormen.**
- **Het EFRO heeft bijgedragen aan de verbetering van het concurrentievermogen van de ondernemingen** door de kennis van hun markten te verbeteren en de vaardigheden van hun werknemers te vergroten.

- Het EFRO heeft ook gezorgd voor een betere kennis van ecosystemen en de totstandbrenging en ontwikkeling van banden tussen actoren die de structurering van sectoren, de leesbaarheid van een aanbod en de ontwikkeling van de aantrekkelijkheid van de regio bevorderen.
- Het EFRO financiert langetermijnstructureringsprojecten die elders niet zouden worden gefinancierd (bv. opleiding) of maakt het mogelijk dat projecten geloofwaardig worden bij overheidsinstanties, banken en de media.

4.4 Conclusies uit de analyse van de projecten van SD 2.1 "Het creëren van nieuwe banenscheppende activiteiten, ook in de sociale economie"

De kruisanalyse van de interviews met alle projectleiders van SD 2.1 en de diepgaande Casestudies van COOPCITY en het financiële instrument (FI) Rise Up stellen ons in staat om te concluderen dat SD 2.1 **een goed niveau van effectiviteit bereikt, hoewel de indicatoren deze conclusie niet volledig weerspiegelen**. Dit kan worden verklaard door verschillende factoren, zoals de definities van de indicatoren, waarvan de interpretatie kan variëren, of de methoden die worden gebruikt om deze indicatoren te berekenen (met uitzondering van non-profitorganisaties). In de volgende paragraaf wordt nader ingegaan op de genoemde punten, ondersteund door concrete voorbeelden.

4.4.1 Mate van effectiviteit van so 2.1-projecten

Sd 2.1 "Het creëren van nieuwe banenscheppende activiteiten, ook in de sociale economie" maakt deel uit van de algemene doelstelling "Versterking van het concurrentievermogen van kleine en middelgrote ondernemingen, de landbouwsector (voor het FEADER) en de visserij- en aquacultuursector (voor het FEAMP)". In het kader van SD 2.1 werden in totaal 6 projecten (waaronder twee financieringsinstrumenten) geselecteerd uit de 35 ontvangen voorstellen. Dit vertegenwoordigt een selectiepercentage van 17,1% van de projecten. We kunnen vaststellen dat het aantal ingediende projecten en dus het verzoek om cofinanciering in het kader van as 2 hoger is dan onder as 1.

Onder de 6 geselecteerde projecten zijn:

- Bellevue 4 Voorgerechten
- Marco Polo
- TRIAXEN
- COOPCITY
- IF Rise UP
- IF Open IP

Deze 6 projecten vertegenwoordigen 21% van de totale projecten die worden medegefinancierd in het kader van de programmering 2021-2027 (binnen het toepassingsgebied van de in dit verslag geanalyseerde assen). Bovendien bestaat 61% van hun financiering uit overheidsfinanciering, die is verdeeld in twee bronnen: het EFRO en het Gewest. Wij wijzen erop dat de gemiddelde EFRO-bijdrage per project voor het gehele SBS-beginsel 2,1 miljoen euro bedraagt, wat lager is dan SD 2,2 (3,1 miljoen euro), maar hoger dan de andere SD's in het kader van deze analyse.

In de rest van dit deel worden de verschillende stadia van vooruitgang en prestatieniveaus van alle SD2.1-projecten beschreven, evenals de moeilijkheden die de initiatiefnemers hebben ondervonden bij het bereiken van de oorspronkelijk vastgestelde doelstellingen.

OS 2.1 heeft een matig niveau van efficiëntie. Hoewel de meeste projecten volgens de mening van de projectleiders hun doelstellingen hebben bereikt, is de verwezenlijking van de doelstellingen van de EFRO-indicatoren meer gemengd.

- **Op basis van de in dit stadium verzamelde gegevens lijken de doelstellingen van de indicatoren op heterogene wijze te zijn bereikt, terwijl de doelstellingen van de financieringsinstrumenten nog niet zijn gehaald. Er moet echter worden opgemerkt dat deze gegevens niet definitief zijn.**

Volgens de bij de beheersautoriteit verzamelde **resultaatindicatoren** heeft SD2.1 zijn doelstellingen bereikt (99%) of zelfs overtroffen (110%) wat betreft het aantal bezette banen in de groeisectoren en ook wat betreft het aantal vestigingen met minder dan 50 mensen in de veelbelovende sectoren.

Wat de **projecten** betreft, zien we bij de analyse van het **Bellevue4Starters-project** dat de drie doelstellingen van de relevante outputindicatoren voor dit project slechts 27,6%, 41,4% en 74,3% worden bereikt. De best presterende indicator is het aantal mensen dat deelneemt aan sensibiliserings- en coachingsacties. De slechtst presterende indicator is het aantal nieuwe bedrijven dat steun ontvangt. De projectleider gaf aan dat Bellevue4Starters het merendeel van de gestelde doelen heeft behaald: *"De EFRO-criteria waren gericht op de ontwikkeling van bedrijven. Dit is het deel dat het minst goed werkte, maar het maakt deel uit van het experiment. Sommige dingen werkten beter en dat is wat we ondersteunden in onze rapportage. Als we het hebben over het menselijke ondernemersgedeelte, waardoor de deelnemers ondernemender worden, hebben we bereikt wat we voor ogen hadden. Onze activiteiten zijn 100% daarop gericht"*.

Voor het **COOPCITY-project** identificeren we een overschrijding van drie van de vier doelstellingen die zijn gekwantificeerd in de programmering 2014-2020. De enige doelstelling die de doelstelling niet haalde, was het vergroten van de werkgelegenheid in ondersteunde bedrijven. Volgens de projectleider komt dit door de uitsluiting van non-profitorganisaties bij de berekening van de indicatoren. Dit heeft ook een impact op andere doelen, die volgens de projectleider nog hoger hadden kunnen zijn. De werkgelegenheidsdoelstelling is daarom sterk beïnvloed door de kwalificatie van bedrijven als non-profitorganisaties of ziekenhuizen.

Wat het **Marco Polo-project** betreft, stellen we in het bijgewerkte dossier van het Gewest vast dat er geen indicatoren zijn verzameld: aangezien dit een project is dat gericht is op het creëren van ruimte voor bedrijven, kunnen de operationaliteit en resultaten ervan pas worden gemaakt aan het einde van de werkzaamheden (die nog niet zijn voltooid). De projectleider lijkt echter aan te geven dat de doelstellingen "zeker" gehaald zullen worden, of zelfs overtroffen.

Het **Triaxes-project** heeft twee van de in het EFRO vastgestelde doelstellingen overschreden en de derde doelstelling (aantal nieuwe ondernemingen dat steun ontvangt) is volgens de meest recente ontvangen indicatoren met 60% bereikt. De projectleider is van mening dat Triaxes zijn doelstellingen heeft bereikt die zijn gedefinieerd in het kader van het EFRO, maar ook zijn algemene doelstellingen die intern zijn vastgesteld.

Met betrekking tot de financieringsinstrumenten die in het kader van SD2.1 worden ondersteund door het EFRO, **Open Up** en **Rise Up**, lijken de doelstellingen in dit stadium niet

te zijn gehaald³. De projectleider, die beide financiële producten gemeen hebben, stelt echter dat hun doelstelling om de volledige EFRO-steun uit te putten om bedrijven te ondersteunen, is bereikt. Het is nog maar de vraag of alle investeringen door het EFRO-directoraat zullen worden aanvaard en dus of het budget uiteindelijk volledig is toegewezen. En ook het aantal bedrijven dat uiteindelijk is gevalideerd (op basis van de door de beheersautoriteit ingediende en gevalideerde dossiers).

- **Projectleiders hebben moeilijkheden ondervonden tijdens de uitvoering van hun project in verband met het gebrek aan liquiditeit of de COVID 19-gezondheids crisis.**

Projectleiders gaven aan dat zij verschillende moeilijkheden hadden ondervonden die deels bijdroegen aan het niet halen van de doelstellingen van de indicatoren. Sommige moeilijkheden worden gedeeld met projectleiders van andere SD's.

- De eerste moeilijkheid houdt verband met het **verstrekken van monitoringindicatoren** :
  - De eerste moeilijkheid betreft **non-profitorganisaties** die door projectleiders niet als KMO's kunnen worden beschouwd (zoals aanvankelijk gepland). Dit heeft een directe impact op het behalen van de indicator doelstellingen, aangezien veel non-profitorganisaties in het kader van verschillende projecten zijn ondersteund, maar niet in de resultaten kunnen worden meegeteld. Als gevolg hiervan, aldus een projectleider, *"telt het EFRO geen non-profitorganisaties, overheidsinstanties, stichtingen en universiteiten en ziekenhuizen, waardoor we een dubbele boekhouding moesten voeren."*
  - Met betrekking tot de moeilijkheden die een directe impact hebben op de indicatoren, gaven projectleiders aan beperkingen met betrekking tot de definitie van trefwoorden zoals "sociaal" of "bedrijf". De tweede term verwijst naar de hierboven genoemde moeilijkheid. Wat de term "sociaal" betreft, gaf **Brusoc** aan dat er in het begin veel uitwisselingen met het Gewest plaatsvonden om te definiëren wat werd bedoeld met sociale impact, wat leidde tot vertragingen in de selectie van de ondersteunde bedrijven. In het licht van deze elementen moet worden opgemerkt dat een wijziging van de financieringsovereenkomst met Brusoc is voorbereid en ondertekend, om een gedeelde definitie (en beperking van dubbelzinnigheden) van sommige van deze termen vast te stellen.
  - Bovendien hebben de projectleiders bij de berekening van de verwezenlijking van de in het OP vastgestelde doelstellingen het probleem van de te lage respons van bedrijven aan de orde gesteld. Om informatie te verkrijgen over het aantal gecreëerde banen, zijn de houders bijvoorbeeld afhankelijk van de verklaringen van de begunstigden in het geval van IF's (**Open Up, Rise UP**). Als begunstigden niet reageren of niet in staat zijn om te reageren, heeft dit gevolgen voor de indicatoren.
- Een ander probleem dat niet noodzakelijkerwijs was voorzien, was **de lage vraag van sommige eindbegunstigden**. In het geval van het **Open Up-project** stellen we bijvoorbeeld vast dat er weinig projecten zijn ingediend bij Brusoc. Dit resulteerde niet in financieringsverliezen, omdat de fondsen konden worden omgeleid naar Rise Up. Dit

---

³ Net als in het geval van Bruseed moet worden opgemerkt dat het EFRO-directoraat de resultaten al heeft kunnen onderzoeken, maar nog niet heeft kunnen invoeren in het kader van de rapportage aan de Commissie, aangezien de desbetreffende uitgaven nog niet zijn gecertificeerd (audit in uitvoering).

betekende echter dat er minder bedrijven werden ondersteund in vergelijking met wat aanvankelijk was voorzien in de Open Up (die voorzag in een lager bedrag per bedrijf; met hetzelfde bedrag financierde Rise Up daarom minder bedrijven). Daarnaast was er voor **Bellevue4Starters** "een deel gewijd aan het creëren van een co-working space om jonge ondernemers te ondersteunen. We moesten deze activiteit echter stoppen omdat het niet werkte."

- Tot de ondervonden moeilijkheden behoren ook problemen in verband met de kasstroom en **betalingsachterstanden**. In het geval van het **COOPCITY-project** had het gebrek aan liquiditeit bijvoorbeeld invloed op de betalingen van de coaches. Het gebrek aan liquiditeit is een obstakel op verschillende niveaus, omdat wanneer een lening wordt aangevraagd, de rente moet worden gedekt, evenals ziekteverlof, ontslagen, enz.
- Het laatste element dat enige aanpassingen in de projecten heeft vereist, is **COVID-19**. In sommige gevallen kan de gezondheidscrisis echter een andere economische context hebben gegenereerd die door bepaalde economische actoren zou kunnen worden "uitgebuut". Voor **het Triaxes-project** heeft de gezondheidscrisis de sluiting van sommige modeboetieks gedwongen. Niettemin, "dankzij COVID (sic), hebben veel begunstigers overleefd omdat ze jonge bedrijven zijn die zich snel hebben kunnen aanpassen door hun online markt te ontwikkelen, door hun producten aan te passen (verandering van de verkoop van kleding naar de verkoop van maskers) waardoor ze hebben kunnen overleven". Voor **Brusoc** was het effect anders, het type steun moest worden aangepast door de ondersteuningsactiviteiten te verhogen en de financiering te verminderen (in het kader van het CRII+-programma). De projectleider gaf aan dat "bedrijven niet de capaciteit hadden om terug te betalen omdat de markt stilstond, dus werkten we via moratoria's. Daarnaast hebben we onze ondersteuning vergroot en herzien door bijvoorbeeld een centrale telefoonlijn op te zetten."

4.4.2 Waargenomen effecten en impacts

In het onderstaande deel worden met voorbeelden van de in het kader van SD 2.1 cofinancierde projecten de antwoorden op de verschillende evaluatievragen en subvragen in de onderstaande tabel geïllustreerd.

SD 2.1 Evaluatieve vragen
<ul style="list-style-type: none"> • In hoeverre heeft de EFRO-steun, via de uitvoering van het OP 2014-2020, bedrijven/KMO's (met name in groeisectoren) in staat gesteld hun concurrentievermogen te verbeteren? <ul style="list-style-type: none"> - In hoeverre heeft EFRO-steun de groei en het concurrentievermogen van bedrijven vergemakkelijkt: de toegang van regionale KMO's tot nationale, Europese en internationale markten? - JobGeatie, omzetsijging, toename van de overlevingskans van bedrijven

In dit hoofdstuk merken we op dat het EFRO direct en indirect tot op zekere hoogte banen creëert, wat bijdraagt aan de verbetering van het concurrentievermogen van de gefinancierde bedrijven, maar ook van de bedrijven die toegang hebben tot financiering uit de ondersteunde FI's. Wij willen erop wijzen dat het scheppen van werkgelegenheid door cofinanciering door het EFRO relatief is, aangezien het moeilijk is deze alleen aan het EFRO toe te schrijven. Daarnaast heeft het EFRO activiteiten ondersteund die voortvloeien uit sociale innovatie.

We kunnen echter geen conclusies trekken over het effect van het EFRO op de toegang van regionale KMO's tot nationale, Europese en internationale markten, aangezien dit niet door de projectleiders is genoemd.

Tot op zekere hoogte heeft de EFRO-steun ondernemingen/KMO's (met name in groeisectoren) in staat gesteld hun concurrentievermogen te verbeteren door de werkgelegenheid te vergroten en de acties op het gebied van sociale innovatie te vergroten. Het is echter moeilijk om dit effect toe te schrijven aan het effect van het EFRO.

De cofinanciering door het EFRO draagt tot op zekere hoogte bij tot de uitvoering van nieuwe ondernemersprojecten, met name in veelbelovende sectoren.

Zo heeft IF **Brusoc** financiële steun verleend aan bedrijven om hun projecten uit te voeren. Aangezien deze ondernemingen geen toegang hebben tot "traditionele" financiering, heeft het EFRO het mogelijk gemaakt om via financieringsinstrumenten de uitvoering van een groter aantal nieuwe projecten te financieren.

In het kader **van Triaxes heeft het EFRO het mogelijk gemaakt om een nieuw project "Triaxes mode" te ontwikkelen dat het mogelijk maakt om ondersteuning te bieden tijdens de onderzoeks- en ontwikkelingsfase van een modedcollectie of accessoires.**

Het **COOPCITY-project** biedt ondersteuningsprogramma's die de lancering van nieuwe ondernemersprojecten aanmoedigen. Volgens een projectpartner zijn de ondersteunde activiteiten echter bescheiden en is dit vaak het geval voor het project in de Sociale en Solidaire Economie (SSE). Een groter aantal structuren zou kunnen worden gekoppeld om grotere projecten te ondersteunen. Bovendien merkte een partner op dat "praten over groei of concurrentievermogen in de SSE-sector geen zin heeft".

Cofinancierde ondernemingen hebben tot op zekere hoogte banen gecreëerd of zullen dat doen. Het is echter nog te vroeg om te concluderen dat alle gesteunde projecten banen zullen scheppen. Bovendien zal het scheppen van werkgelegenheid, als het daartoe bijdraagt, niet uitsluitend aan EFRO-financiering kunnen worden toegeschreven.

Voor het **Marco Polo-project** bijvoorbeeld, "zal de impact van het project het creëren van banen en productieve activiteiten zijn." (Te verifiëren bij de afsluiting van het project)

In het kader van projecten voor financiële instrumenten creëert de toegang tot financiering voor bedrijven die niet door traditionele banken zouden zijn gefinancierd, kansen voor sommige werklozen. Een van de begunstigen van **Brusoc-leningen** zei dat de toegang tot deze steun het mogelijk maakte om een bedrijf op te richten waarvan de managers werkloos waren voordat ze met hun bedrijf begonnen. Brusoc heeft ook bijgedragen aan het creëren van banen door het ondernemerschap van vrouwen te ondersteunen, dat goed is voor ongeveer 1/3 van de projecten die in het kader van **Open Up** worden ondersteund. Volgens de projectleider van **Brusoc** maakt de ondersteuning van bedrijven via bepaalde financiële producten zoals leningen "het mogelijk om de pomp aan te vullen en zo het sociaal-economische weefsel van Brussel te versterken".

We kunnen in dit stadium niet concluderen dat het EFRO heeft bijgedragen aan het concurrentievermogen van bedrijven door het faillissementspercentage te verlagen, omdat de tijd tussen de toekenning van financiering en de uitvoering van het project te krap is.

Volgens de projectleider zijn de faalpercentages van projecten die worden ondersteund in het kader van **Open Up** en **Rise Up** onder controle, maar precieze cijfers zijn niet gedeeld.

We hebben geen andere feedback gehad over het aantal faillissementen van bedrijven, dus het is moeilijk om daar conclusies uit te trekken. Daarnaast kan de Covid-crisis in het algemeen een rol hebben gespeeld die moeilijk te meten is aan de toename van bedrijfsfaillissementen.

De gesteunde projecten leiden tot een toename van acties als gevolg van sociale innovatie in kwetsbare wijken.

In het kader van **Bellevue4Starters** heeft het EFRO het bijvoorbeeld mogelijk gemaakt om *"een aanvullend aanbod op traditionele technische opleidings- en onderwijsstructuren te cofinancieren dat heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van menselijke en professionele vaardigheden die nuttig zijn voor het vinden van een baan, het behouden ervan en het evolueren in een professionele realiteit die niet duidelijk is voor een deel van de doelgroep"*.

De in het kader van het EFRO cofinancierde projecten ondersteunen de SSE omdat de door de twee FI's gesteunde bedrijven afkomstig zijn uit de SSE. Daarnaast ondersteunen FI's SSE meer omdat ze opnieuw geld in het Brusselse ecosysteem pompen door meer acties te ondersteunen die voortvloeien uit sociale innovatie met de terugbetaling van leningen die door **Brusoc** zijn verstrekt.

In het kader van **COOPCITY** bevestigen de interviews dat de ondersteunde projecten tegemoet komen aan de behoeften van de inwoners in de SSE, de sociaal-economische behoeften van de inwoners. Het project draagt bij aan het creëren van economische activiteiten door de oprichting van bedrijven en de ontwikkeling van bestaande bedrijven (groei of diversificatie) en dus door het creëren van banen. Daarnaast maakt het project het mogelijk om een ecosysteem te ontwikkelen dat bevorderlijk is voor het creëren van bedrijven en banen in sociaal ondernemerschap, door specifieke ondersteuning, toegang tot expertise en opleiding te bieden, evenals de organisatie van een netwerk van sociale ondernemers.

Met betrekking tot de toegang van regionale KMO's tot nationale, Europese en internationale markten kunnen geen conclusies worden getrokken, aangezien hierover in de afgenomen interviews niets is vermeld.

4.4.2.1 Waargenomen bijkomende effecten en impacts

De cofinanciering door het EFRO heeft het mogelijk gemaakt projecten uit te voeren die zonder de ontvangen steun niet zouden zijn uitgevoerd en heeft ook bijgedragen aan het aantrekken van andere financiering. Het maakte het ook mogelijk om tegemoet te komen aan de verschillende behoeften van projectleiders, partners en begunstigden voor de uitvoering van hun project.

De cofinanciering door het EFRO heeft het voor projectleiders en begunstigden van financiële producten gemakkelijker gemaakt om toegang te krijgen tot andere financieringsbronnen.

Hierdoor kon **COOPCITY** bijkomende financiering krijgen van het Gewest omdat het project positieve resultaten en effecten liet zien.

In het kader **van rise up-financiering** gaven de begunstigden aan dat *"het hebben van EFRO-financiering geloofwaardigheid geeft aan het project"*, wat op zijn beurt een **hefboomeffect** heeft op de financiering op lokaal niveau.

Zonder financiële steun uit het EFRO hadden de meeste projecten niet op dezelfde wijze kunnen worden uitgevoerd.

Als voorbeeld noemden de begunstigden van **Rise Up** dat zonder de steun "ze "een minder goed geplaatste ruimte zouden hebben en ze zouden naast de oprichters geen persoon hebben ingehuurd" met alle gevolgen van dien.

Aan de andere kant **vermeldt Brusoc** dat zonder EFRO-cofinanciering "ze minder bedrijven in een kleiner gebied hadden kunnen ondersteunen en meer risico's hadden moeten nemen".

De financieringsbehoeften werden gedekt door EFRO-financiering.

Volgens de leider van het **COOPCITY-project** heeft het EFRO het dus mogelijk gemaakt om acties effectief uit te voeren dankzij een passend budget.

In het kader van **Bellevue4Starters** beantwoordde het EFRO aan hun behoeften, behoeften aan "transversale en geïntegreerde financiering die het mogelijk maakt om activiteiten te ontwikkelen ter ondersteuning van jonge ondernemers en programma's voor werkloze jongeren die een ondernemersgeest willen ontwikkelen".

De EFRO-financiering heeft bijgedragen aan de duurzaamheid van bepaalde projecten en tot de uitbreiding van andere projecten.

Zo gaf de leider van het **Triaxes-project** aan dat het EFRO hen in staat heeft gesteld om "deze diensten te blijven aanbieden" maar ook om nieuwe te ontwikkelen om aan een bestaande vraag te voldoen.

Rise Up was aanvankelijk beperkt tot projecten in een zeer specifiek gebied van Brussel dat slechts 12% van het Brusselse grondgebied vertegenwoordigde, en de programmering 2014-2020 van het EFRO in Brussel (die dit principe van geografische concentratie van de verrichtingen niet langer omvatte) maakte het mogelijk om hun interventiegebied uit te breiden.

4.5 Conclusies uit de analyse van de projecten van SD2.2 "Ondersteuning van de ontwikkeling van KMO's, met inbegrip van projecten in de sociale economie"

4.5.1 Mate van doeltreffendheid van SD 2.2-projecten

De kruisanalyse van interviews met projectleiders van SD 2.2 en de case study van ONCO-TRA.bru leiden tot de conclusie dat SD 2.2 haar doelstellingen slechts gedeeltelijk zijn bereikt. De projecten zijn gericht op de ontwikkeling van KMO's (in de beperkende zin van de gemeenschappelijke indicator) waarbij andere type organisaties, zoals non-profitorganisaties, universiteiten, enz., niet meegenomen konden worden. Deze andere type organisaties vormen echter een aanzienlijk deel van de begunstigden van bijna alle projecten. Aan de andere kant maken vzw's deel uit van de wereld van de sociale economie. Hun interne werking en de activiteiten die ze uitvoeren zijn gebaseerd op een principe van solidariteit en sociaal nut. Zoals hieronder uiteengezet, kan het Dev'Up Team-project, ONCO-TRA.bru, dus resultaten laten zien, waarvan een deel niet meetellen omdat alleen de resultaten van KMO's worden geteld (in de zin van een restrictieve interpretatie van de CO01-indicator).

Maatregel 2.2 is gericht op "ondersteuning van de ontwikkeling van KMO's, met inbegrip van projecten in de sociale economie". Het maakt deel uit van de algemene doelstelling "Versterking van het concurrentievermogen van kleine en middelgrote ondernemingen, de

landbouwsector (voor het FEADER) en de visserij- en aquacultuursector (voor het FEAMP). In het kader van maatregel SD 2.2 werden 7 projecten ondersteund (24% van het totale aantal projecten) voor overheidsfinanciering (EFRO + BHG) van € 81.555.581 (d.w.z. 53% van het totale financieringsbedrag). De EFRO-bijdrage bedroeg € 21.558.071 (26% van het totale financieringsbedrag) en die van het BHG € 21.558.071. Het komt op de 2e plaats voor het aantal projecten, na maatregel 1.1 (8 projecten) en vóór maatregel 2.1 (6 projecten).

De 7 projecten zijn:

- Beer Palace;
- Dev'Up Team;
- Alife;
- Manufakture;
- ONCO-TRA.bru;
- Mediapark;
- Pedagogische uitrusting.

Het percentage EFRO-financiering voor maatregel SD 2.2 is het laagst (26%), terwijl het bedrag van de totale financiering op de 1e plaats staat (€ 81.555.518). Hetzelfde geldt voor de cumulatie van EFRO+ BHG-financiering, die ook het laagst is (53%). De totale financiering van maatregel SD 2.2, die 26% van de totale financiering voor 24% van de projecten vertegenwoordigt, maakt het echter de grootste EFRO financiering. Het aandeel zelffinanciering van SD 2.2-projecten is 47%.

Wat de bijdrage van het EFRO per maatregel en per thema betreft, komt maatregel 2.2 op de eerste plaats wat betreft het bedrag van de financiering voor de *optimalisering* van de middelen (10,54 miljoen euro), gezondheid en welzijn (2,51 miljoen euro) en *participatieve en inclusieve samenleving* (8,5 miljoen euro), waarmee 21,56 miljoen euro (36% van het totaal) wordt geconcentreerd, opnieuw op de eerste plaats, ver voor SD 2.1 (12,93 miljoen euro) en SD 1.1 (11,59 miljoen euro).

SD 2.2 heeft het grootste aantal projectleiders, gedeeld met SD 1.1, en omgekeerd het laagste aantal partners, namelijk 3.

SD2.2 heeft in dit stadium een relatief laag niveau van doeltreffendheid (op basis van indicatoren) omdat de projecten in het kader van SD2.2 de doelstellingen van de OP-indicatoren in het algemeen niet hebben gehaald. Deze resultaten kunnen echter worden verklaard door de typologie van de projecten en hun voortgangsniveau. SD 2.2 bestaat met name uit twee grote bouw-/renovatieprojecten die nog niet zijn afgerond (Mediapark, Beer Palace) en dus tot op heden niet kunnen rapporteren over concrete realisaties of resultaten. Als gevolg hiervan is het voor een aantal SD 2.2-projecten nog te vroeg om effecten en impacts die voortvloeien uit hun interventies te detecteren.

- **Het niveau van verwezenlijking van de indicatoren is in dit stadium nog relatief beperkt en nog niet alle projecten hebben de oorspronkelijk geplande doelstellingen bereikt**

Van de projecten die het onderwerp waren van interviews met de projectleider en een casestudie, bereikten alleen de projecten **Alife**, **Onco-Tra.Bru** hun doelstellingen in termen van het aantal bedrijven dat niet-financiële steun ontvangt (respectievelijk 67% en 120%, d.w.z.

52 bedrijven in totaal) en **Manufakture** voor de ondersteuning van bedrijven die subsidies ontvangen (100% van de bereikte doelstellingen, d.w.z. 1 betrokken onderneming).

In 2021 (bron: RAMO) was er nog geen infrastructuur aangelegd (openbare of commerciële gebouwen). De twee betrokken projecten, **Beer Palace** en **Mediapark**, zijn nog niet afgerond en **het zal niet mogelijk zijn om hun effecten en impacts voor 2024-2025 te beoordelen**.

Tabel 3 Behalen van prestatie-indicatoren voor geanalyseerde projecten

Project	Indicator	Indicator	Maatregel	Doelstelling 2023	Aantal bedrijven bereikt 2021 (RAMO 2021)	% behaald in 2021
Beer Palace	Co39	Openbare of commerciële gebouwen	M2	5 991,2	0	0 %
Dev-up team	Co01	Aantal ondersteunde bedrijven	Ondernemingen	11	0	0 %
	Co04	Aantal ondernemingen dat steun in natura ontvangt	Ondernemingen	11	0	0 %
Alife⁴	Co01	Aantal ondersteunde bedrijven	Ondernemingen	60	32	53 %
	Co04	Aantal ondernemingen dat steun in natura ontvangt	Ondernemingen	60	32	53 %
Manufakture	Co01	Aantal ondersteunde bedrijven	Ondernemingen	6	11	17 %
	Co02	Aantal begunstigde ondernemingen dat subsidies ontvangt	Ondernemingen	1	1	100 %
	Co04	Aantal ondernemingen dat steun in natura ontvangt	Ondernemingen	5	0	0 %
	Co39	Openbare of commerciële gebouwen	M2	6 730	0	0 %
Mediapark	Co01	Aantal ondersteunde bedrijven	Ondernemingen	32	0	0 %
	Co02	Aantal begunstigde	Ondernemingen	2	0	0 %

⁴ De betrokken ondernemingen ontvingen niet-financiële steun

		ondernemingen dat subsidies ontvangt				
	Co.04	Aantal ondernemingen dat steun in natura ontvangt	Ondernemingen	30	0	0 %
	Co39	Openbare of commerciële gebouwen	M2	8 436	0	0 %
ONCO-TRA.bru⁵	Co01	Aantal ondersteunde bedrijven	Ondernemingen	10	19	190 %
		Aantal ondernemingen dat steun in natura ontvangt	Ondernemingen	10	19	190 %

Noot: Met betrekking tot het project Pedagogische Uitrusting: indicatoren niet gecommuniceerd. Volgens de projectleider is het lastig om de impact op de concurrentiepositie van bedrijven in te schatten. Het project sluit aan bij de algemene ambitie om het kwalificerend onderwijs te moderniseren en te verbeteren en het percentage voortijdige schoolverlaters terug te dringen. In dit verband heeft het EFRO de nadruk gelegd op het technologisch geavanceerde karakter van de investeringen (om ervoor te zorgen dat bedrijven in de toekomst kunnen vertrouwen op personeel dat met moderne apparatuur heeft geëxperimenteerd). Het heeft het mogelijk gemaakt banden te smeden tussen scholen, technologiecentra en opleidingscentra. In vergelijking met de financiering van de schoolprogrammering door de Federatie Wallonië-Brussel heeft het EFRO de respons op schoolaanvragen verdubbeld (30 tot 60%).

Meer in het algemeen bedroeg het EFRO-OP-streefcijfer voor het aantal ondersteunde bedrijven in 2021 (Bron: RAMO) 250, verdeeld over ondernemingen die subsidies ontvangen (100) en ondernemingen die niet-financiële steun ontvangen (150). 52 ondernemingen hadden (niet-financiële) steun ontvangen (ALIFE = 32, ONCO-TRA.bru = 19) en één onderneming had subsidies ontvangen (Manufakture).

Het percentage dat in 2021 (RAMO 2021) werd bereikt ten opzichte van de EFRO-OP-doelstelling bedroeg 43,4% voor ondersteunde bedrijven (5 betrokken projecten), **33,3%** voor subsidieverlenende bedrijven (2 betrokken projecten) en **44%** voor het aantal bedrijven dat geen financiële steun ontving (5 betrokken projecten).

Voor openbare of commerciële gebouwen die in stedelijke gebieden worden gebouwd of gerenoveerd, bedroeg de EFRO-OP-doelstelling 14 600 m2. Het ging om drie projecten (Beer Palace, Manufakture, Mediapark). Het realisatiepercentage in 2021 is 0%.

De renovatie van het **Beer Palace-project** wordt momenteel afgerond en zal naar verwachting eind 2023 worden opgeleverd. Het project heeft veel moeilijkheden ondervonden bij de uitvoering ervan in verband met de omvang en de grillen van de extra kosten in de voortgang van het project, maar ook met meningsverschillen tussen publieke en private partners die niet altijd dezelfde visie op het project delen, met name over het commerciële doel ervan.

---

⁵ Id. dan voor Alife

Het feit dat projectbegunstigden non-profitorganisaties zijn, is problematisch omdat zij niet als bedrijven/KMO's worden geteld en daarom niet formeel in aanmerking worden genomen in de EFRO-rapportage.

- **Bij de uitvoering van de projecten werden vier belangrijke soorten moeilijkheden geconstateerd:**

- Wat de financiering van **projecten voor de bouw/renovatie van gebouwen** betreft, waren de door de programmering vereiste tijdschema's en de verzoeken om motivering binnen de termijnen moeilijk te halen (**Mediapark**). Deze projecten zijn tijdrovend en kunnen vertraging oplopen, bijvoorbeeld kan uitstel nodig zijn in verband met het feit dat de gebouwen kunnen worden geclassificeerd (Bourse pour Beer Palace), verhoogde financieringsbehoeften die niet bij aanvang waren voorzien, extra vertragingen bij de bouwvergunning, falen van aannemers, enz.
- De **COVID-19-gezondheids crisis**, heeft onder andere geleid tot een gebrek aan beschikbaarheid van gezondheidswerkers en teamverloop, wat het moeilijk maakt om urenstaten te rechtvaardigen en deadlines te halen. Zo moest het **Alife-project** zijn actieplan en tijdschema herzien en een deel van het bedrag van de subsidies aan het EFRO betalen;
- **Administratieve procedures** die als zeer omslachtig worden beschouwd, zijn beperkt gedigitaliseerd, waardoor papieren documenten vaak meerdere malen verwerkt moeten worden hetgeen een vertraging in betalingen met zich meebrengt (wat moeilijk te beheren kan zijn voor organisaties die niet over de middelen beschikken om contant geld voor te schieten). Op het gebied van de gezondheidszorg en de universiteiten werd gewezen op de discrepantie tussen de salarissen en het door het EFRO toegewezen bedrag;
- **De indicatoren** zijn aan het begin van het project niet expliciet gemaakt. Ze kunnen niet worden ingevuld in het geval van Beer Palace en Mediapark waarvan de bouw / eco-renovatie niet is voltooid. Andere organisaties dan bedrijven (in de zin van de CO01-indicator, in de hierboven gepresenteerde restrictieve interpretatie) zijn niet meegeteld, ook al kan hun begeleiding/ondersteuning positieve effecten en impacts hebben bij het behalen van resultaten in veelbelovende sectoren. Dit kan betrekking hebben op de samenstelling van een ecosysteem en de toegevoegde waarde van actoren die een andere status hebben dan die van de onderneming/KMO in de zin van de Europese Commissie (voorbeeld van vzw's).

4.5.2 Waargenomen effecten en impacts

4.5.2.1 Bijdrage van door het EFRO cofinancierde projecten aan de totstandkoming van activiteiten en ondersteuning van het concurrentievermogen in de sector van de sociale economie in Brussel

Deze sectie beantwoordt de evaluatievragen specifiek voor SD 2.2 (cf. **Erreur ! Source du renvoi introuvable.**), gebaseerd op kruisanalyse met SD 2.2 projectleiders en casestudie ONCO-TRA.bru.

Evaluatievragen uit SD 2.2
<ul style="list-style-type: none"> • In hoeverre hebben de acties in het kader van as 2 bijgedragen aan het creëren van activiteiten of het ondersteunen van het concurrentievermogen in de sociale economie in Brussel?

- In hoeverre heeft het EFRO bijgedragen aan de ondersteuning van acties in de richting van de sociale economie?
- In hoeverre heeft het EFRO het mogelijk gemaakt om bronnen van innovatie te ontwikkelen, waaronder sociale innovatie en steun voor het opzetten van activiteiten in kwetsbare wijken?

In dit stadium heeft het EFRO een gedeeltelijke bijdrage geleverd aan de verbetering van het concurrentievermogen van de als prioritair aangemerkte sectoren. Hoewel dit het geval is voor de sectoren gezondheidszorg en persoonlijke dienstverlening, evenals op het gebied van de sociale economie met steun voor aangepaste werkstructuren, is het nog te vroeg om de impact te beoordelen van de twee faciliteiten, Beer Palace en Mediapark, waarvan de bouw / renovatie nog niet is voltooid.

Het EFRO heeft de ontwikkeling van een geïntegreerde dynamiek in veelbelovende sectoren vergemakkelijkt door een betere kennis van ecosystemen en het netwerken mogelijk te maken van organisaties die tot nu toe in silomodus werkten.

Het EFRO heeft bijgedragen aan de verbetering van het concurrentievermogen van bedrijven, met name in de gezondheidssector, door de kennis van hun markten te verbeteren en de vaardigheden van werknemers en, meer in het algemeen, van spelers in het ecosysteem van gezondheidszorg en persoonlijke diensten te vergroten.

Het heeft ook bijgedragen aan het leesbaar maken van het aanbod van de regio en aan het ontwikkelen van de aantrekkelijkheid ervan.

Terwijl projecten zoals **Alife** of **ONCO-TRA.bru** ertoe hebben bijgedragen dat bedrijven/KMO's in de gezondheids- en persoonlijke dienstensector hun concurrentievermogen kunnen verbeteren, met name door een betere kennis van hun markten (**ALIFE**) en de ontwikkeling van vaardigheden (**ONCO-TRA.bru**), **kan niet hetzelfde worden gezegd van de projecten Beer Palace en Mediapark** waarvan de bouw/renovatie van de gebouwen pas in 2023 (Beer Palace) en 2024 (Mediapark) wordt afgerond. Er moet echter worden opgemerkt dat er veel werk is verzet om **het aanbod van BHG leesbaar te maken en de aantrekkelijkheid van de regio te ontwikkelen** (ALIFE, ONCO-TRA.bru). De betrokkenheid van een groot aantal brouwers via de federatie bij het Beer Palace project is ook veelbelovend voor het versterken van de aantrekkelijkheid van de regio.

Over het geheel genomen is de ontwikkeling van een geïntegreerde dynamiek in veelbelovende sectoren een belangrijk resultaat voor verschillende projecten.

Beer Palace, ALIFE, ONCO-TRA.bru, door een betere kennis van ecosystemen (ALIFE, ONCO-TRA.bru) en een mobilisatie van de actoren van de sector (Beer Palace).

Dev'Up Team is het enige project dat volledig ingrijpt op het vlak van sociale innovatie in zoverre dat de Brusselse Federatie van Aangepaste Arbeidsbedrijven (Febrap), een vzw, 11 Brusselse aangepaste werkbedrijven (ETA) samenbrengt die 1.450 personen met een handicap tewerkstellen. De doelstellingen zijn behaald, de 11 bedrijven zijn effectief ondersteund, meer dan dertig projecten hebben het mogelijk gemaakt om tijd/gewerkte mensen te ontwikkelen en omzet te genereren. Volgens het interview met de projectleider is het aantal dagen economische werkloosheid in de sector vanaf 2018 gedaald tot onder de symbolische grens van 8.000 dagen. Het aantal arbeidsongeschikten (1.450), dat was gedaald (-30), kon weer op het niveau komen.

Via het **ALIFE-project** wilde Hub.brussels en specifiek het gezondheidscluster BHG van het triple helixmodel (bedrijven – universiteiten – publieke sector) naar dat van de quadruple helix inclusief de sociale dimensie (veldwerkers, dienstverleners en patiënten) gaan. Dit om de link te leggen **tussen technologische innovatie en sociale innovatie** (diensten aan

mensen). In 2023 en volgens het interview met het gezondheidscluster werden 59 projectleiders ondersteund via de startup accelerator (MedTech Accelerator⁶) en 10 startups per CONNECT2BHN, waardoor de reikwijdte van bedrijven in medische hulpmiddelen en medische gezondheidstoepassingen werd uitgebreid naar de inclusieve gezondheidssector. Tot slot, hoewel de sociale economie niet de kerndoelstelling van het gezondheidscluster is, maakt het werken met ziekenhuizen, verzorgingstehuizen, enz. het mogelijk om oplossingen stroomopwaarts te testen en de afstemming van oplossingen op de behoeften van eindgebruikers te vergemakkelijken.

Het project **Beer Palace** (Belgian Beer World) is nog niet afgerond. Naar verwachting wordt het in september 2023 ingehuldigd. **Het is daarom nog niet mogelijk om de bijdrage ervan aan het creëren van activiteiten of aan de ondersteuning van het concurrentievermogen van de sociale en solidaire economie te beoordelen.** Het hoofddoel is om de reputatie en aantrekkelijkheid van het Belgische bier te verhogen en het toeristische en economische centrum van Brussel te versterken. Tot op heden heeft het de Belgische Brouwersvereniging gemobiliseerd, die de private partner is van het project en die momenteel 102 brouwers omvat, wat aantoont hoe geïnteresseerd ze zijn. Bovendien hadden ze tot het ontstaan van het project nooit samengewerkt aan een collectief project met een commerciële impact, waarbij de rol van het Verbond van Belgische Brouwers beperkt was tot de individuele en commerciële belangen van de bedrijven. Het project zal **banen creëren** op locatie (ongeveer veertig mensen) en zal fungeren als een **showcase voor lokale brouwerijen** bestaande uit KMO's, en voor de opleiding van biergerelateerde beroepen (HORECA, enz.). **Op lange termijn moet het een impact hebben op het toerisme (HORECA).**

Hetzelfde geldt voor het Media **Park-project**, want het gebouw is nog in aanbouw en zal naar verwachting in 2024 klaar zijn. Als gevolg hiervan **is er in dit stadium geen bedrijf ondersteund en is het gebouw niet opgeleverd, behalve het Mediahuis.** Het project ondervindt vertragingen die inherent zijn aan veel bouwprojecten, zoals in het geval van de Belgische bierwereld. De aanleg van dit Media Park moet het mogelijk maken om bedrijven tegemoet te komen, onder meer door aantrekkelijke huurprijzen aan te bieden.

4.5.2.2 Waargenomen bijkomende effecten en impacts

Het EFRO-OP heeft een belangrijke rol gespeeld bij de kennis van ecosystemen en de mobilisatie van actoren binnen deze ecosystemen, onder meer in interactie met actoren van de sociale economie (bv. diensten aan mensen).

Het heeft investeringsintensieve projecten in staat gesteld om geloofwaardigheid te krijgen bij overheidsinstanties, financiers en de media.

Het maakt het ook mogelijk om structurerende projecten op lange termijn uit te voeren en die elders geen financiering zouden vinden (bijv. opleiding).

Twee bestudeerde projecten (ALIFE en ONCO-TRA.bru) hebben het mogelijk gemaakt om de gemeenschap van gezondheidsactoren te versterken en het ecosysteem beter te begrijpen.

⁶ Verdeeld over academische projecten: 44%, zorgprofessionals: 9%, projecten die startups zijn geworden: 22%, waarvan 26% in preventie

Het aldus opgerichte netwerk maakt het mogelijk om te komen tot de totstandbrenging van een inclusieve gezondheidssector in BHG.

Dankzij de projecten **ALIFE** en **ONCO-TRA.bru** zijn er sterkere relaties ontwikkeld in het gezondheidsecosysteem van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Deze vaststelling wijst op een betere kennis van het ecosysteem van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest over de hele onderzoeks-, innovatie- en zorgketen. Het in kaart brengen van het gezondheidsecosysteem in BHG is bij de start van het programma niet uitgevoerd en er waren weinig relaties, met name vanuit het perspectief van preventie en continuïteit van de thuiszorg, waarbij iedereen in silo's werkte. Het **ALIFE-project** heeft het gezondheidscluster in staat gesteld om zich bekend te maken bij ziekenhuizen, zorgverleners en andere eindgebruikers binnen de zorginstellingen. Ook het opleidingsplatform rond oncologie binnen het gezondheidscentrum van de ULB, HeLSci, bouwt op het gezondheidscluster om informatie over opleidingen te verspreiden naar bedrijven. Anderzijds is de ALIFE 3-component, die tot doel had een bedrijfsmodel voor **ONCO-TRA.bru** op te zetten dat verder ging dan de EFRO-programmering, niet gerealiseerd.

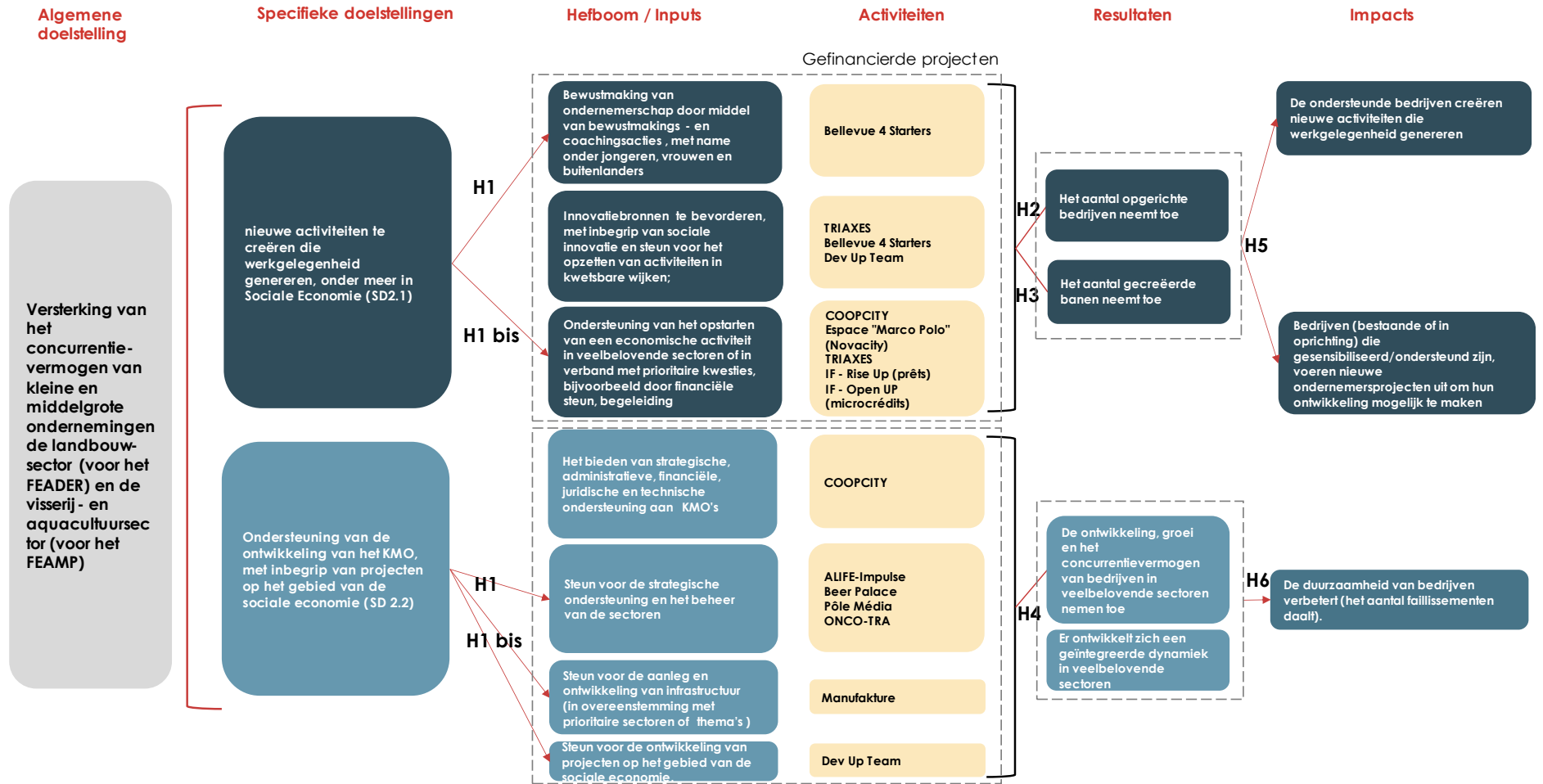
In het kader van **ALIFE** werd een economische studie van de regionale gezondheidssector uitgevoerd en bijgewerkt om een beter overzicht te krijgen van de industriële activiteit van de gezondheidssector in BHG en het innovatieve potentieel ervan. Afgezien van het feit dat het cluster efficiënter kan zijn met bedrijven, is een compleet beeld ontstaan met betrekking tot de gezondheidssector in de regio en integreert het alle dimensies van de viervoudige helix. Het EHEALTH.BRUSSELS platform, dat e-health wil ondersteunen in BHG, ligt sinds de verkiezingen van 2019 stil.

Het project **ONCO-TRA.bru** heeft het mogelijk gemaakt om binnen het gezondheidscentrum van de HeLSci (ULB) een opleidingsplatform in oncologie op te richten. 22 bedrijven hebben deze opleiding gevolgd. Non-profitorganisaties, ziekenhuizen en universiteiten die ook van de opleiding hebben geprofiteerd, worden niet meegeteld door het EFRO (vanwege de restrictieve interpretatie van de CO01-indicator, hoewel deze marktdeelnemers vaak marktdeelnemers vertegenwoordigen). 24 non-profitorganisaties hebben de opleiding gevolgd. Er is een diversiteit aan begunstigden van de opleiding (onderzoekers, apothekers, artsen, verpleegkundigen, ergotherapeuten, voedingsdeskundigen, enz.), wat positief is voor een betere wederzijdse kennis van de interventie van elke persoon in de zorgpaden rond de patiënt, vooral wanneer hij of zij naar huis terugkeert, waardoor een beter gecoördineerde follow-up en een betere acceptatie door de patiënt van de behandeling mogelijk is. Zo verbetert de kwaliteit van leven van patiënten omdat het mogelijk is om hen beter te ondersteunen en hun behoeften te identificeren, maar ook om door te geven aan andere zorgverleners, met een indirecte impact op de ontwikkeling van een beter aansluitend dienstenaanbod, vaak geleverd door bedrijven in de gezondheids- en persoonlijke dienstensector.

De Covid19-crisis heeft ook geleid tot een evolutie van digitale hulpmiddelen in de professionele wereld, en heeft ook de implementatie van e-learning versneld, waardoor meer deelnemers konden worden aangetrokken. De impacts in termen van creëren van banen in bedrijven doen zich mogelijk niet voor, hoe dan ook draagt het verder opzetten van pilottrainingen bij aan het vergroten van vaardigheden binnen bedrijven en meer in het algemeen binnen de organisaties van het ecosysteem. Deze vorm van kankertraining bestond niet eerder in BHG.

4.6 As 2 Veranderingstheorie

Figuur 4: Veranderingstheorie-as 2

De onderstaande tabel geeft de belangrijkste aannames van de interventielogica van as 2 weer. Elke beoordeling is gebaseerd op de bronnen van bewijsmateriaal die tijdens de evaluatieevaluatie zijn verzameld en op de resultaten van de tussentijdse evaluatie.

Tabel 4 Overzicht van de hypothesen met betrekking tot de As 2 veranderingstheorie

Nr.	Hypothese	Mate van hypothesevalidatie / bevinding
H1	Projectleiders zijn zich bewust van de mogelijkheid van EFRO-cofinanciering en werken aan veelbelovende sectoren of prioritaire kwesties.	<p>Hypothese gevalideerd</p> <p>De projectleiders zijn zich bewust van de mogelijkheid van cofinanciering en de communicatie voorafgaand aan het programma heeft goed gewerkt</p> <p>Projectleiders werken in één of meerdere kansrijke sectoren</p>
H1 bis	Cofinanciering door het EFRO moedigt actoren aan om zich in te zetten voor innovatie en/of ontwikkeling	<p>Genuanceerde hypothese</p> <p>Als zodanig wordt EFRO-financiering beschouwd als een stimulans om innovatie- en ontwikkelingsbenaderingen te ontwikkelen. In de hefboomen "bewustmaking van ondernemerschap door middel van bewustmakings- en coachingsacties" en "het bieden van strategische, administratieve, financiële, juridische en technische ondersteuning aan KMO's" is echter niet voldoende geïnvesteerd en deze hypothese had kunnen worden versterkt met een groter aantal projecten in verband met deze twee hefboomen.</p>
H2	De steun die aan begunstigden wordt verleend via cofinanciering uit het EFRO stimuleert de uitvoering van nieuwe ondernemersprojecten in veelbelovende sectoren.	<p>Hypothese gevalideerd</p> <p>De cofinanciering door het EFRO heeft tot op zekere hoogte kunnen bijdragen aan de uitvoering van nieuwe ondernemersprojecten, met name in veelbelovende sectoren.</p> <p>Zonder EFRO-steun zouden de meeste projecten niet in dezelfde mate hebben kunnen opschalen of niet zoveel ondernemersprojecten hebben kunnen ondersteunen</p>
H3	De steun uit de cofinanciering van het EFRO maakt het mogelijk nieuwe activiteiten te creëren.	<p>Genuanceerde hypothese</p> <p>De gesteunde projecten leiden tot een toename van acties als gevolg van sociale innovatie in kwetsbare wijken.</p> <p>Cofinancierde ondernemingen hebben tot op zekere hoogte banen gecreëerd of zullen dat doen. Het is echter nog te vroeg om te concluderen dat alle gesteunde projecten banen zullen scheppen. Bovendien zal het scheppen van werkgelegenheid, als het daartoe bijdraagt, niet uitsluitend aan EFRO-financiering kunnen worden toegeschreven.</p>
H4	De steun uit de cofinanciering door het EFRO bevordert de oprichting en/of ontwikkeling van innovatieve projecten of ontwikkelingsprojecten voor het KMO.	<p>Genuanceerde hypothese</p> <p>Het is moeilijk om op dit moment commentaar te geven op deze veronderstelling, aangezien verschillende projecten ten tijde van de evaluatie nog niet waren voltooid. Wat al wel zichtbaar is; Het EFRO heeft bijgedragen aan de oprichting van ontwikkelingsprojecten en heeft bijgedragen aan de verbetering van het concurrentievermogen van bedrijven, met name in de gezondheidssector, door de kennis van hun markten te verbeteren en de vaardigheden van werknemers en, meer in het algemeen, van de spelers in het ecosysteem van de gezondheidszorg en persoonlijke diensten te vergroten</p>

Nr.	Hypothese	Mate van hypothesevalidatie / bevinding
		<p>Over de hele linie genomen is de ontwikkeling van een geïntegreerde dynamiek in veelbelovende sectoren een belangrijk resultaat voor verschillende projecten.</p>
<p>H5</p>	<p>De nieuwe activiteiten ondersteunen de groei van bedrijven.</p>	<p>Genuanceerde hypothese</p> <p>Voor zover er geen project is geselecteerd dat gericht is op het bevorderen van innovatie of het verlenen van strategische steun aan KMO's, kan het aanhoudende effect van de ondersteuning van de bedrijfs groei negatief zijn beïnvloed.</p> <p>Cofinancierde ondernemingen hebben tot op zekere hoogte banen gecreëerd of zullen dat doen. Het is echter nog te vroeg is om te concluderen dat alle gesteunde projecten banen zullen scheppen. Bovendien zal het scheppen van werkgelegenheid, als het daartoe bijdraagt, niet uitsluitend aan EFRO-financiering kunnen worden toegeschreven.</p> <p>Wij wijzen erop dat dat het begrip groei of concurrentievermogen voor de structuren van de sector sociale en solidaire economie niet goed is aangepast.</p> <p>We kunnen in dit stadium niet concluderen dat het EFRO heeft bijgedragen aan het concurrentievermogen van bedrijven door het faillissementspercentage te verlagen, omdat de tijd tussen de toekenning van financiering en de uitvoering van het project te krap is.</p>
<p>H6</p>	<p>De oprichting en/of ontwikkeling van innovatieve projecten of KMO-ontwikkelingsprojecten verbetert het concurrentievermogen en de duurzaamheid van bedrijven</p>	<p>Genuanceerde hypothese</p> <p>Voor zover er geen strategisch ondersteuningsproject voor KMO's is geselecteerd, wordt het aanhoudende effect van de ondersteuning van de ontwikkeling van KMO's negatief beïnvloed.</p> <p>In het algemeen is het op dit moment moeilijk om commentaar te geven op deze veronderstelling, aangezien verschillende projecten ten tijde van de evaluatie nog niet waren voltooid. Het is nog niet mogelijk om de bijdrage aan het creëren van activiteiten of het ondersteunen van het concurrentievermogen van de sociale en solidaire economie te beoordelen. Wij wijzen erop dat het EFRO heeft kunnen bijdragen aan de oprichting van ontwikkelingsprojecten en heeft bijgedragen aan de verbetering van het concurrentievermogen van bedrijven, met name in de gezondheidssector, door een betere kennis van hun markten en de ontwikkeling van de vaardigheden van werknemers en, meer in het algemeen, van de spelers in het ecosysteem van de gezondheidszorg en persoonlijke diensten.</p>

Conclusies van OP-as 3 (punt van voorbehoud 3.1)

Kader 4 Synthese van de conclusies van as 3 (SD 3.1)

- SD 3.1 profiteert van een goed niveau van efficiëntie **in die zin dat een meerderheid van de projecten in SD 3.1 de oorspronkelijke doelstellingen heeft bereikt.**
- De projecten hebben door hun verschillende oriëntaties bijgedragen aan het verbeteren van de groene transitie van bedrijven.
- EFRO-financiering heeft niet geleid tot extra financiering voor bedrijven op het gebied van energie-investeringen. Het heeft echter de legitimiteit van projecten versterkt en bijgedragen aan het aantrekken van extra middelen om de continuïteit en duurzaamheid van bepaalde activiteiten te waarborgen.
- De verschillende projectleiders van maatregel SD3.1 zijn het erover eens dat zij zonder EFRO-financiering hun projecten niet op dezelfde wijze hadden kunnen uitvoeren en dezelfde resultaten hadden kunnen bereiken.
- De toegevoegde waarde van de EFRO-financiering ligt in de aanzienlijke financiële steun op lange termijn die verschillende uitgaven omvat.
- De EFRO-financiering heeft tegemoetgekomen aan de behoeften van de verschillende initiatiefnemers om hun projecten in het kader van maatregel SD3.1 uit te voeren.

4.7 Conclusies uit de analyse van de projecten van SD 3.1: "Versterking van de energietransitie van Brusselse KMO's"

4.7.1 Doeltreffendheidsniveau van SD 3.1-projecten

Maatregel 3.1 getiteld "Versterking van de energietransitie van Brusselse KMO's", die deel uitmaakt van as 3 "Ondersteuning van de ontwikkeling van een circulaire economie en bevordering van hulpbronnefficiëntie", omvat in totaal drie projecten, die **10% van het totale aantal projecten** in het EFRO-OP 2014-2020 vertegenwoordigen. SD 3.1 ontvangt 5% van de totale financiering en is goed voor 7% van de EFRO-bijdrage. Het gemiddelde bedrag per project bedraagt ongeveer 2,7 miljoen euro, met een gemiddelde EFRO-bijdrage per project van ongeveer 1,4 miljoen euro. De belangrijkste sectoren in termen van budget toegewezen binnen SD 3.1 zijn de stromen "**Grondstoffen en afval**" en "**Duurzaam voedsel**", die alle projecten vertegenwoordigen.

SD 3.1 heeft over het algemeen een goede doeltreffendheid, aangezien de projecten de outputindicatoren van het OP hebben bereikt en de oorspronkelijke doelstellingen hebben bereikt. In hoeverre de resultaatindicatoren zijn bereikt is moeilijk te beoordelen, aangezien deze indicatoren niet altijd in overeenstemming leken te zijn met de aard van de in het kader van deze maatregel gefinancierde projecten.

- **Een goed niveau van verwezenlijking van indicatoren**

De analyse van de interviews met de projectleiders en de Casestudies bevestigen het beeld dat binnen SD 3.1 **over het algemeen alle door het OP vastgestelde outputindicatoren zijn bereikt**. De outputindicatoren voor SD 3.1-projecten omvatten de indicatoren CO01 "aantal ondersteunde ondernemingen" en CO04 "aantal ondernemingen dat niet-financiële steun ontvangt".

Zowel de **BruGeo-** als de **Boeren Brussel Paysans**-projecten bereikten hun doelstellingen met respectievelijk 65 en 32 bedrijven die financiële steun ontvingen en 25 en 32 bedrijven die niet-financiële steun ontvingen in 2022.

Aan de andere kant zijn in het kader van het **Irisphere-project de doelstellingen niet volledig bereikt**. In 2022 hadden slechts 67 bedrijven (op een doelstelling van 150) financiële en niet-financiële steun ontvangen.

Tijdens de interviews hebben de verschillende projectleiders twee aandachtspunten naar voren gebracht met betrekking tot de definitie van indicatoren en de telling ervan. Een projectleider constateerde een zeker **gebrek aan precisie bij de definitie van de indicatoren** en wat "niet-financiële steun" is, wat later moest worden verduidelijkt. Projectleiders betreuren ook het feit dat **non-profitorganisaties niet worden meegeteld** bij de berekening van het behalen van doelstellingen. Vzw's vormen immers "vennootschappen" in de zin van het Wetboek van vennootschappen en vertegenwoordigen een doelgroep binnen de sector van de sociale en solidaire economie (die centraal staat in as 3 van het OP).

De prestatie-indicatoren leken daarentegen niet altijd in overeenstemming te zijn met de aard van de in het kader van deze maatregel gefinancierde projecten.

De verschillende belanghebbenden in de projecten **Boeren Brussel Paysans** en **Irisphère merken immers op dat de energiecomponent niet het centrale punt van hun projectdoelstellingen was, aangezien hun hoofdactiviteiten gericht waren op de ontwikkeling van stadslandbouw en projecten voor de circulaire economie (gekoppeld aan de ontwikkeling van de koolstofarme economie)**. Als gevolg hiervan was het onwaarschijnlijk dat de cofinancierde projecten zouden bijdragen aan de doelstellingen om het energieverbruik te verminderen.

- **Een meerderheid van de SD 3.1-projecten heeft zijn oorspronkelijke doelstellingen bereikt**

De analyse van de interviews met de projectleiders en de case study van **Boeren Brussel Paysans** bevestigen dat twee van de drie projecten van SD 3.1 de oorspronkelijk geplande doelstellingen hebben bereikt.

In de context van het **Irisphere-project** bleek de verwezenlijking van de doelstellingen van het project inderdaad ingewikkelder dan verwacht. Een van de doelstellingen van het project was om te investeren in een lokaal park voor materiaalherwinning voor bedrijven. De oprichting van dit park was gebaseerd op een pilootproject voor het decentraal

beheer van organisch afval via een biovergister. Het biovergistergedeelte van het project bleek echter onhaalbaar en zodoende niet verder ontwikkeld. Het budget dat aanvankelijk was toegewezen aan de installatie van een biovergister, werd vervolgens toegewezen aan andere aspecten van het project, waaronder de oprichting van een sector voor hergebruik van hout. Bovendien heeft het project, dat ook gebaseerd was op het creëren van synergieën tussen bedrijven, de doelstellingen op dit gebied slechts gedeeltelijk bereikt.

Voor de andere twee projecten (BruGeo en Boeren Brussel Paysans) zijn de doelstellingen behaald en worden ze permanent geconsolideerd. Het **BruGeo-project** gaf aanleiding tot een aanvraag, die momenteel wordt gehost op de website van Leefmilieu Brussel. Het project heeft de deur geopend voor andere onderzoeksprojecten, waaronder een geothermisch project gefinancierd door de Belgische federale overheid. Ook het project **Boeren Brussel Paysans** heeft zijn doelstellingen bereikt en de acties die in het kader van deze projecten worden ontwikkeld, worden onder andere bestendig in het kader van de regionale strategie Good Food 2 (bedrijfsondersteuning, communicatie).

- **Administratieve, financiële en organisatorische moeilijkheden**

Tijdens onze gesprekken met de projectleiders werden **verschillende moeilijkheden** aan de orde gesteld met betrekking tot de uitvoering van de verschillende projecten van de SD3.1-maatregel. Deze uitdagingen kunnen worden gegroepeerd in drie brede categorieën: **financieel, administratief en organisatorisch**.

- Vanuit financieel en administratief oogpunt benadrukken de projecten **Irisphère** en **Boeren Brussel Paysans** beide de grote complexiteit die gepaard gaat met het verkrijgen van plannings- en bouwvergunningen en de uitvoering van overheidsopdrachten. Vertragingen bij het verkrijgen van bouwvergunningen hebben bijgedragen aan een vertraging in de uitvoering van projecten.
- Op organisatorisch haalt **Irisphère** aan dat haar partner Net Brussel zich tijdens het project terugtrekt, wat een negatieve impact heeft op het vermogen van het project om zijn doelstellingen te bereiken. Tijdens onze interviews met de verschillende stakeholders van het project **Boeren Brussel Farmers** kwamen coördinatieproblemen tussen de verschillende partners die bij het project betrokken waren meerdere keren aan bod, veelal te herleiden tot de diversiteit van de structuren die betrokken zijn bij de ontwikkeling van het project. Sommige projectpartners betreuren het ook dat het onmogelijk was om op interregionaal niveau te werken, wat relevant is voor de duurzame ontwikkeling van een dergelijk voedselproject.
- Ten slotte is de Covid-19-crisis ook een exogene factor die de voortgang van de verschillende projecten heeft beïnvloed, wat heeft geleid tot extra vertragingen bij de uitvoering ervan.

4.7.2 Waargenomen effecten en impacts

In dit gedeelte wordt de hoofdevaluatievraag beantwoord, evenals de evaluatie-subvragen die specifiek zijn voor SD 3.1, gebaseerd op de kruisanalyse van interviews met projectleiders van SD 3.1 en op de casestudie.

SD 3.1 Evaluatieve vragen

- In hoeverre heeft EFRO-steun de groene transitie van bedrijven verbeterd?
  - In hoeverre hebben de ondersteunde bedrijven hun primaire energieverbruik verminderd of actie ondernomen om hun verbruik te verminderen?

- In hoeverre heeft het EFRO bedrijven in staat gesteld aanvullende financiering voor energie-investeringen te verkrijgen?

4.7.2.1 Effecten en impacts van door het EFRO cofinancierde projecten ter verbetering van de groene transitie van ondernemingen

De projecten hebben bijgedragen aan de ondersteuning van de groene transitie van bedrijven binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

De projecten hebben, door het mobiliseren van verschillende hefboomen, bijgedragen aan het verbeteren van de groene transitie van bedrijven.

Het **Irisphere-project** heeft bijgedragen aan het verbeteren van de groene transitie van bedrijven dankzij de circulaire aanpak: bedrijven bewust maken van de circulaire economie, synergieën tussen bedrijven vergroten, kanalen voor hergebruik van materialen ontwikkelen. Meer specifiek leidde het project tot de oprichting van een sector voor hergebruik van tapijttegels en de oprichting van een ecosysteem voor houtrecycling.

Het project **Boeren Brussel Farmers** heeft de ondersteuning, oprichting en ontwikkeling mogelijk gemaakt van bedrijven die zich al inzetten voor de groene transitie van de samenleving. De EFRO-steun heeft deze bedrijven in staat gesteld om over een meer geschikte infrastructuur te beschikken, waardoor een dynamiek voor de uitbreiding van dit soort stadslandbouwprojecten is gestimuleerd, en daarmee de transitie naar een meer collaboratief, sociaal en milieuvriendelijk economisch model.

Het **BruGeo**-project heeft dankzij de geothermische aanpak de groen- en energietransitie van bedrijven verbeterd. De gegevens die tijdens het project werden verzameld, maakten het voor bedrijven gemakkelijker om geothermische projecten op te zetten. Het project zal ook worden voortgezet door middel van een nieuw onderzoeksproject dat de vragen zal blijven verkennen die in het **BruGeo**-project zijn geïnitieerd. Dit project wordt gefinancierd door de Belgische federale overheid.

Het terugdringen van het primaire energieverbruik was niet het centrale onderdeel van de projecten Irisphere en Boeren Brussel Paysans

De doelstelling om het primaire energieverbruik van bedrijven te verminderen was niet het centrale onderdeel van de projecten Irisphere en Boeren Brussels Paysans, die zich meer richtten op de duurzaamheid van bedrijfsmodellen (beter gepositioneerd in een koolstofarme economie). We kunnen dus concluderen dat de EFRO-steun slechts een marginale bijdrage heeft geleverd aan de vermindering van het primaire energieverbruik van bedrijven.

Zo zijn de bedrijven die van dit project profiteren – bijvoorbeeld binnen het **Boeren Brussels Paysans** betrokken bij activiteiten zoals tuinbouw of kruidenthee maken, die voornamelijk gebaseerd zijn op handmatige activiteiten, die van nature weinig energie verbruiken.

Binnen het **Irisphere-project** is het hoofddoel om de ontwikkeling van de circulaire economie te stimuleren door synergieën tot stand te brengen tussen de verschillende actoren gericht op materialen en diensten. Deze benaderingen kunnen een positief effect hebben op het energieverbruik, maar zijn geen doel op zich.

Anderzijds kan worden geconcludeerd dat alle bedrijven die profiteren van de projecten **Irisphere** en **Boeren Brussels Paysans** bewust zijn gemaakt van de circulaire economie, het afvalbeheer en de korte toeleveringsketens en in lijn daarmee concrete stappen hebben gezet. Het **BruGeo-project** heeft bijgedragen aan het verminderen van het primaire

energieverbruik van bedrijven door het bevorderen van het opzetten van geothermische projecten binnen bedrijven.

EFRO-financiering heeft niet geleid tot extra financiering voor bedrijven op het gebied van energie-investeringen. Het heeft echter de legitimiteit van projecten versterkt en bijgedragen aan het aantrekken van extra middelen om de continuïteit en duurzaamheid van bepaalde activiteiten te waarborgen.

EFRO-financiering heeft bedrijven op zichzelf niet in staat gesteld aanvullende financiering voor energie-investeringen te verkrijgen, maar heeft via andere financieringsbronnen bijgedragen aan de duurzaamheid van projecten.

Zo is het project **Boeren Brussels Paysans** permanent gemaakt en worden de ondersteunende opdrachten en acties voor de installatie van landbouwprojecten uitgevoerd in het kader van de Good Food 2-strategie⁷.

Het **BruGeo-project** heeft geleid tot een nieuw onderzoeksproject, in lijn met de problemen die worden behandeld in het door het EFRO gefinancierde project, onder auspiciën van de Belgische federale overheid.

Ten slotte wenst het **Irisphere-project**, dat tijdens de vorige programmering al EFRO-financiering had ontvangen, zijn project voort te zetten door tijdens de volgende programmering een nieuwe aanvraag voor EFRO-financiering in te dienen.

4.7.2.2 Waargenomen bijkomende effecten en impacts

De waargenomen effecten en impacts van de projecten van maatregel SD3.1 omvatten: 1) De versterking van de praktijken van de circulaire economie binnen de bedrijven die betrokken zijn bij de projecten 2) Het bewustzijn van bedrijven voor geothermische kwesties, de ontwikkeling van een economische sector en onderzoeksprojecten met betrekking tot geothermische energie en 3) de ontwikkeling van stadslandbouwactiviteiten en de overgang naar een meer collaboratief economisch model, sociaal en milieuvriendelijk.

Zoals in onze analyse is benadrukt, **variëren de projecten in het kader van SD3.1 in aard en doelstellingen en hebben ze daarom verschillende effecten en impacts. De effecten en impacts van de SD3.1-projecten omvatten echter: de versterking van de benaderingen van de circulaire economie door de belanghebbenden in de regio, de vermindering van het energieverbruik van bedrijven en de overgang naar een meer collaboratief, sociaal en milieuvriendelijk economisch model.**

Het project **Boeren Brussels Paysans** heeft de ondersteunde bedrijven in staat gesteld om stadslandbouwprojecten uit te voeren en heeft ook bijgedragen aan het ontwikkelen van een beter begrip van de economische modellen die nodig zijn om landbouwactiviteiten te ondersteunen bij hun oprichting en duurzaamheid. Het project heeft ook geleid tot het ontstaan van ideeën met betrekking tot collectief ondernemerschap, ondersteuning en landbouwsamenwerking, wat een noviteit is voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en België. De belangrijkste effecten van het project zullen dus een verbetering zijn van de economische levensvatbaarheid van bedrijven die zich bezighouden met

⁷ De Good Food 2-strategie is een initiatief van de Brusselse Regering. Online beschikbaar: <https://goodfood.brussels/fr/content/la-strategie-good-food-2-2022-2030>

stadslandbouwactiviteiten en de overgang naar een meer collaboratief, sociaal en milieuvriendelijk economisch model.

Het **BruGeo-project** heeft, door de implementatie van een online platform en applicatie om het gebruik van geothermie en de organisatie van verschillende evenementen te promoten, bijgedragen aan het vergroten van het bewustzijn bij bedrijven van geothermische kwesties en de hernieuwbare, lokale en milieuvriendelijke dimensie ervan. We kunnen dan ook concluderen dat de impact van het project **is om het energieverbruik van bedrijven te verminderen**, een impact die SD3.1 nastreeft. Het project voorziet met name in de ontwikkeling van diepere geothermische systemen, waardoor een betere exploitatie van de ondergrond mogelijk wordt en nieuwe perspectieven worden geopend voor de ontwikkeling van een sector en een economische activiteit. De onderzoeksactiviteiten die binnen dit project worden opgestart, naar de geothermische eigenschappen van de Brusselse ondergrond en het effect van grondwater op de werking van een geothermische sonde, zullen worden voortgezet in een ander onderzoeksproject.

Ten slotte heeft het **Irisphere-project** tot doel **de praktijken van de circulaire economie te bevorderen** door de ondersteuning en bewustwording van bedrijven, het creëren van synergieën (uitwisseling van materialen en het delen van diensten en apparatuur) en de behandeling van organische materialen. De doelstellingen met betrekking tot de ondersteuning en bewustwording van bedrijven zijn bereikt. Het project heeft dan ook een positieve impact gehad op de ontwikkeling van de circulaire economie op dit gebied. Dit positieve effect moet echter worden genuanceerd met het feit dat de doelstellingen van synergieën en behandeling van organisch materiaal niet zijn bereikt. Er worden echter nog steeds veel synergieën gecreëerd, maar deze zijn nog niet volledig. Het is daarom moeilijk om de impact in dit stadium te beoordelen.

De verschillende projectleiders van maatregel SD3.1 zijn het erover eens dat zij zonder EFRO-financiering hun projecten niet op dezelfde wijze hadden kunnen uitvoeren en dezelfde resultaten hadden kunnen bereiken

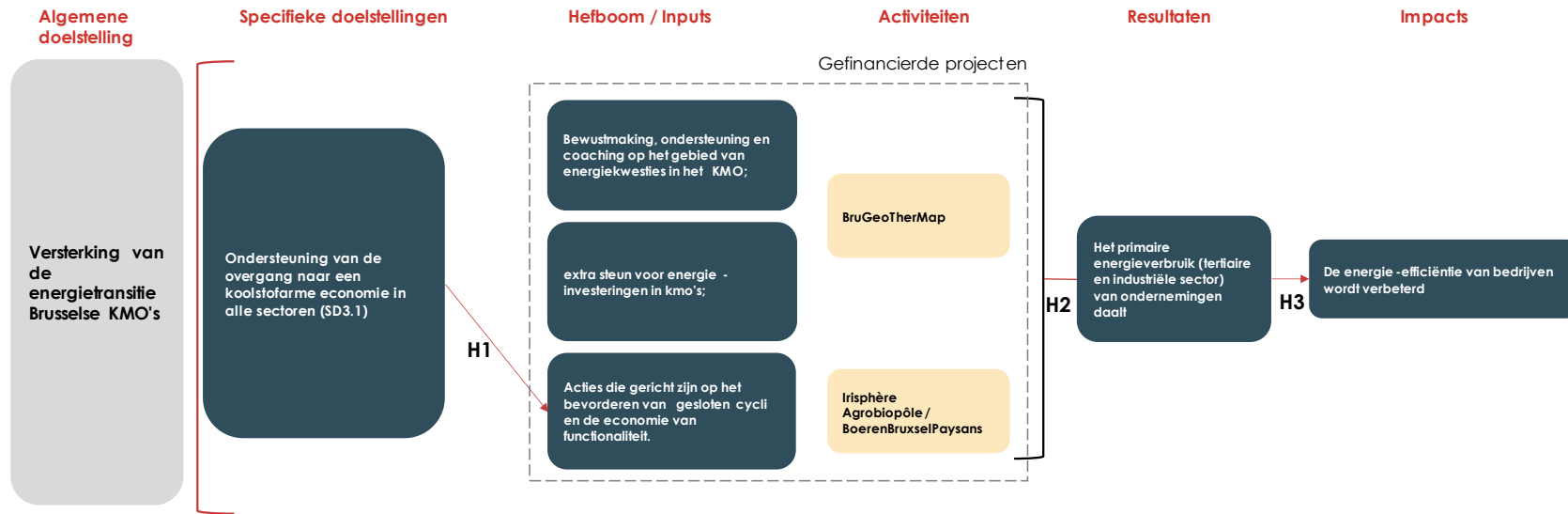
Alle geïnterviewde belanghebbenden zijn het erover eens dat hun project zonder EFRO-steun niet had kunnen worden uitgevoerd of niet dezelfde resultaten had kunnen opleveren.

In het **BruGeo-project** wordt met name opgemerkt dat de EFRO-steun het ook mogelijk heeft gemaakt om een aanzienlijk aantal partners te mobiliseren en een coalitie van actoren binnen het project te creëren, wat niet het geval zou zijn geweest als het project buiten het kader van de EFRO-subsidie was opgezet.

Evenzo is de **Irisphère**-projectleider van mening dat "het project mogelijk het daglicht had kunnen zien buiten de EFRO-programmering door middel van potentiële financiering van Leefmilieu Brussel, maar dat deze financiering minder substantieel zou zijn geweest dan die van het EFRO".

4.8 As 3 Veranderingstheorie

Figuur 5: Veranderingstheorie-as 3

De onderstaande tabel bevat de belangrijkste hypothesen van de interventielogica van as 3. Elke beoordeling is gebaseerd op de bronnen van bewijsmateriaal die tijdens de evaluatieevaluatie zijn verzameld en op de resultaten van de tussentijdse evaluatie.

Tabel 5 Overzicht van de hypothesen met betrekking tot de As 3 veranderingstheorie

Nr.	Hypothese	Mate van hypothesevalidatie / bevinding
H1	Projectleiders zijn zich bewust van de mogelijkheid van EFRO-cofinanciering om hen te ondersteunen bij hun inspanningen op het gebied van energie- en milieutransitie, met name om kortsluiting en de economie van functionaliteit te bevorderen.	<p>Hypothese gevalideerd</p> <p>Ja, projectleiders zijn zich bewust van de mogelijkheid van cofinanciering.</p>
H2	De steun uit de cofinanciering van het EFRO stelt bedrijven in staat actie te ondernemen om hun primaire energieverbruik te verminderen en hun energieverbruikssysteem te verbeteren	<p>Hypothese weerlegd</p> <p>Geen projecten die gericht zijn op het verlenen van extra steun voor energie-investeringen in KMO's, wat het bereiken van de verwachte resultaten en effecten belemmert.</p> <p>Het terugdringen van het primaire energieverbruik was niet de focus van de projecten. Er kan niet worden geconcludeerd dat EFRO-steun heeft bijgedragen aan de vermindering van het primaire energieverbruik van bedrijven.</p>
H3	De ondersteunde acties stellen bedrijven in staat om de weg van energie- en ecologische transitie van hun structuur in te slaan.	<p>Hypothese gevalideerd</p> <p>De projecten hebben bijgedragen aan de ondersteuning van de groene transitie van bedrijven binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.</p> <p>De waargenomen effecten en impacts van de projecten zijn: de versterking van de praktijken van de circulaire economie binnen de bedrijven die betrokken zijn bij de projecten, het bewustzijn van bedrijven van geothermische kwesties, de ontwikkeling van een economische sector en onderzoeksprojecten met betrekking tot geothermische energie en de ontwikkeling van stadslandbouwactiviteiten en de overgang naar een meer collaboratief economisch model, sociaal en milieuvriendelijk.</p>

5 Samenvatting van de bevindingen van de evaluatie

As 1: Versterking van het onderzoek en verbetering van de overdracht en opkomst van innovatie

5.1 SD 1.1: "Vergroten van de capaciteit voor toegepast onderzoek in relatie tot de prioritaire kwesties die in de diagnose zijn geïdentificeerd"

5.1.1 Een goed niveau van efficiëntie van SD 1.1

- **SD 1.1 profiteert van een goed niveau van efficiëntie**, aangezien de projecten over het algemeen **alle OP-indicatoren hebben bereikt**. Het is echter belangrijk om te specificeren dat de outputindicatoren worden ontwikkeld op het niveau van het OP (en gedefinieerd door de Europese Commissie) en niet specifiek worden ontwikkeld om projecten te monitoren. Als gevolg hiervan worden projecten niet altijd aangepast aan de OP-indicatoren en vice versa. Ondanks deze constatering hebben de SD 1.1-projecten een reële impact gehad die verder gaat dan de OP-indicatoren (politieke effecten of consolidatie van het ecosysteem op het niveau van het BHG bijvoorbeeld).
- De meeste SD 1.1-projecten bereikten **hun oorspronkelijke doelstellingen**. De acties die worden uitgevoerd in het kader van de door SD 1.1 cofinancierde projecten worden **momenteel geconsolideerd**.
- Er werden echter vier significante problemen geconstateerd: 1) wat betreft de organisatie van de projectteams (en, in voorkomend geval, het partnerschap), 2) wat betreft de administratieve lasten en de EFRO-rapportage, 3) wat betreft vertragingen, met name in de bouw, en 4) wat betreft de duidelijkheid van de door het OP vastgestelde indicatoren.

5.1.2 Effecten en impacts van door het EFRO cofinancierde projecten op de capaciteiten van toegepast onderzoek

- Het EFRO heeft **bijgedragen aan de versterking van de onderzoeks- en innovatiecapaciteiten van ondernemingen** (en met name het KMO) en tot de overdracht van resultaten van toegepast onderzoek.
- Bovendien heeft de EFRO-financiering bijgedragen aan een **toename van particuliere en publieke investeringen in O&O&I** bij begunstigde ondernemingen. In de meeste gevallen was de toename van de overheidsinvesteringen groter dan die van de particuliere investeringen.
- Het EFRO heeft ook bijgedragen aan de verbetering van de bevordering van O&O (maatschappelijk, academisch en wetenschappelijk), met name door middel van consolidatie- en disseminatieactiviteiten.

- Het EFRO heeft bijgedragen aan **een betere positionering binnen het ecosysteem en de projecten van SD 1.1 hebben toegang gehad tot extra middelen, met name in de consolidatiefase.**

Het EFRO heeft bijgedragen aan de vermenigvuldiging van samenwerkingen, de ontwikkeling van spin-offs en sommige cofinancierde projecten zijn een bron van inspiratie voor soortgelijke initiatieven

- De financiële steun van het EFRO heeft een cruciale rol gespeeld en wordt beschouwd als een "versneller" voor de uitvoering van projecten en het bereiken van de verwachte resultaten en effecten.

5.2 SD 1.2: "Meer innovatie in het KMO"

5.2.1 Een zwak niveau van effectiviteit van SD1.2

- SD 1.2 heeft een **gemengd niveau van effectiviteit** in die zin dat slechts enkele van de projecten de oorspronkelijk geplande doelstellingen hebben bereikt. De doelstellingen voor de outputindicatoren met betrekking tot de drie SD1.2-projecten zijn slechts gedeeltelijk gehaald (ten tijde van de evaluatie). De verwezenlijking van deze doelstellingen is zeer heterogeen, afhankelijk van de geanalyseerde projecten en indicatoren.
- De uitvoering van cofinancierde projecten is beïnvloed door moeilijkheden bij de uitvoering van projecten, zoals de COVID-crisis, uitvoeringstermijnen of definities van bepaalde concepten in verband met indicatoren.

5.2.2 De effecten en impacts van door het EFRO cofinancierde projecten zijn nog schoorvoetend en bevinden zich nog in de ontwikkelingsfase als het gaat om de investering van actoren in een innovatieproces

- Tot op zekere hoogte **zullen de gesteunde onderzoeksprojecten een positief effect (kunnen) hebben op innovatie in** bedrijven, met name in veelbelovende sectoren
- Het **aantal bedrijven dat betrokken is bij een innovatieproces is deels toegenomen** dankzij cofinanciering door het EFRO, waardoor projectleiders innovatieve activiteiten konden ondersteunen die mogelijk geen beroep konden doen op "traditionele" financiering.
- Er is geen duidelijke toename van de private investeringen als percentage van de overheidsinvesteringen.
- EFRO-cofinanciering zou kunnen bijdragen aan een toename van het aantal nieuwe processen/producten, maar het is nog te vroeg om daarover te oordelen.
- De EFRO-steun heeft ook bijgedragen aan de verbetering van de structuur van het KMO in het licht van de groei door middel van werkgelegenheid en het aantal werknemers dat aan innovatieprocessen wordt toegewezen. Deze waarneming kan echter niet worden veralgemeend daar dit effect slechts in het kader van een enkel project (Bruseed) aan ons is gemeld.
- **De cofinanciering door het EFRO zal waarschijnlijk een langetermijneffect op innovatie hebben** daar de activiteiten van bepaalde ondersteunde projecten worden voortgezet.
- EFRO-steun heeft een **hefboomeffect** dat het mogelijk heeft gemaakt financiering van andere financiers te verkrijgen

As 2: Versterking van het ondernemerschap en verbetering van de ontwikkeling van KMO's in veelbelovende sectoren

5.3 SD 2.1: "Nieuwe banenscheppende activiteiten creëren, ook in de sociale economie"

5.3.1 Een matig niveau van effectiviteit van SD 2.1

- SD 2.1 heeft een **matig niveau van effectiviteit**. Hoewel de meeste projecten volgens de mening van de projectleiders hun doelstellingen hebben bereikt, is de verwezenlijking van de doelstellingen van de EFRO-indicatoren meer gemengd.
- De **doelstellingen van de indicatoren lijken op heterogene wijze te zijn bereikt**, terwijl de doelstellingen van de financieringsinstrumenten nog niet zijn gehaald (deze gegevens zijn niet de definitieve gegevens).
- Projectleiders hebben moeilijkheden ondervonden **tijdens de uitvoering van** hun project in verband met het gebrek aan liquiditeit of de COVID 19-gezondheids crisis.

5.3.2 Stimulerende effecten en impacts van door het EFRO cofinancierde projecten op de verbetering van het concurrentievermogen van ondernemingen/KMO's

- De cofinanciering door het EFRO heeft bijgedragen aan de **uitvoering van nieuwe ondernemersprojecten**
- Hoewel het nog te vroeg is om te concluderen dat alle gesteunde projecten banen zullen creëren, zijn sommige projecten al begonnen bij te dragen tot het scheppen van banen (IF-projecten) en voor de andere zijn de initiatiefnemers ervan overtuigd dat hun projecten waarschijnlijk banen zullen scheppen (zonder dat kan worden beoordeeld in welke mate ze die werkgelegenheid kunnen creëren).
- De EFRO-steun heeft ondernemingen/KMO's in staat gesteld **hun concurrentievermogen** tot op zekere hoogte te verbeteren door de acties op het gebied van werkgelegenheid en sociale innovatie te vergroten. Het is echter moeilijk om dit effect alleen aan de EFRO-bijdrage toe te schrijven.
- De cofinanciering door het EFRO **heeft het mogelijk gemaakt projecten uit te voeren die zonder de ontvangen steun niet zouden zijn uitgevoerd** en heeft ook bijgedragen aan het aantrekken van andere financiering. Het maakte het ook mogelijk om tegemoet te komen aan de verschillende behoeften van projectleiders, partners en begunstigden voor de uitvoering van hun project.

5.4 SD 2.2: "Ondersteuning van de ontwikkeling van KMO's, met inbegrip van projecten voor de sociale economie"

5.4.1 Een relatief slecht niveau van effectiviteit van SD 2.2 als gevolg van activiteiten die in dit stadium gedeeltelijk zijn voltooid

- SD 2.2 **bereikt slechts gedeeltelijk zijn doelstellingen**, wat kan worden verklaard door de typologie van de projecten, met name twee over bouw / renovatie die tot op heden niet zijn voltooid en waarvan de effecten en impacts pas vanaf 2024-2025 kunnen worden beoordeeld.

- Als gevolg hiervan **is het doeltreffendheidsniveau relatief laag**, aangezien de projecten over het algemeen niet aan de doelstellingen van de OP-indicatoren hebben voldaan. Wij wijzen op het feit dat in de EFRO-rapportage geen rekening wordt gehouden met begunstigden zoals non-profitorganisaties, dit de waarde van de resultaten vermindert, ook al vormen zij een belangrijk deel van de spelers in sectoren zoals de gezondheidszorg.
- Projectleiders ondervonden **moeilijkheden tijdens de uitvoering** van hun project in verband met verhoogde financieringsbehoeften en deadlines in het kader van bouw-/renovatieprojecten, de Covid 19-gezondheids crisis (vertragingen op de planning), administratieve procedures die te omslachtig werden geacht en een misverstand in het beginstadium van het project over de methoden voor het invullen van de indicatoren.

5.4.2 Het EFRO levert vooralsnog een gedeeltelijke bijdrage aan de verbetering van het concurrentievermogen in de sector van de sociale economie, maar het heeft een interessant effect op de ontwikkeling van een geïntegreerde dynamiek in veelbelovende sectoren.

- In dit stadium heeft het EFRO **een gedeeltelijke bijdrage geleverd aan de verbetering van het concurrentievermogen** van de als prioritair aangemerkte sectoren. Hoewel dit het geval is voor de sectoren gezondheidszorg en persoonlijke dienstverlening, evenals op het gebied van de sociale economie met steun voor aangepaste werkstructuren, is het nog te vroeg om de impact te beoordelen van de twee faciliteiten, Beer Palace en Mediapark, waarvan de bouw / renovatie nog niet is voltooid.

Wat de gezondheidssector betreft, heeft het EFRO bijgedragen aan de verbetering van het concurrentievermogen van bedrijven in de gezondheidszorg door een betere kennis van hun markten en de ontwikkeling van de vaardigheden van werknemers en, meer in het algemeen, van de spelers in het ecosysteem van gezondheids- en persoonlijke diensten.

- Het EFRO heeft **de ontwikkeling van een geïntegreerde dynamiek in** veelbelovende sectoren vergemakkelijkt door een betere kennis van ecosystemen en het netwerken mogelijk te maken van organisaties die tot nu toe in silomodus werkten. Het EFRO **heeft aldus een betere kennis van de ecosystemen mogelijk gemaakt en de totstandbrenging en ontwikkeling van banden tussen de actoren** die de structurering van sectoren, het bereik van passend aanbod en de ontwikkeling van de aantrekkelijkheid van de regio bevorderen.
- Het EFRO **financiert langetermijnstructureringsprojecten** die elders niet zouden worden gefinancierd (bv. opleiding) of maakt het mogelijk dat projecten geloofwaardig(er) worden bevonden bij overheidsinstanties, banken en media.

As 3: Ondersteuning van de ontwikkeling van een circulaire economie en het rationeel gebruik van hulpbronnen in veelbelovende (koolstofarme) sectoren – SD 3.1: "Versterking van de energietransitie van Brusselse KMO's"

5.4.3 Een goed niveau van effectiviteit van SD3.1

- SD 3.1 heeft **over het algemeen een goede doeltreffendheid**, aangezien de projecten de outputindicatoren van het OP hebben bereikt en de oorspronkelijke doelstellingen hebben bereikt. De verwachting van resultaatindicatoren is moeilijk te beoordelen, aangezien deze

indicatoren niet altijd in overeenstemming leken te zijn met de aard van de activiteiten van de in het kader van deze maatregel gefinancierde projecten.

- Er werden verschillende problemen opgemerkt met betrekking tot de uitvoering van de verschillende projecten van maatregel SD3.1, namelijk financiële, administratieve (complexiteit in verband met het verkrijgen van stedenbouwkundige en bouwvergunningen en de uitvoering van overheidsopdrachten) en organisatorische problemen (terugtrekking en coördinatie van partners).

5.4.4 Waarneembare effecten en impacts van EFRO-steun op het verbeteren van de groene transitie van bedrijven.

- De gesteunde projecten hebben **bijgedragen aan het ondersteunen en verbeteren van de groene transitie van bedrijven binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, door bedrijven bewust te maken van de circulaire economie, de ontwikkeling van sectoren voor materiaalhergebruik, de ondersteuning en oprichting van bedrijven die zich al inzetten voor de groene transitie en de ontwikkeling van geothermische energie.**
- De doelstelling **om het primaire energieverbruik van bedrijven te verminderen was niet het centrale onderdeel van de projecten** (Irisphère en Boeren Brussels Paysans) die meer gericht waren op de duurzaamheid van bedrijfsmodellen (competitief in een koolstofarme economie). We kunnen daarom niet concluderen dat EFRO-steun heeft bijgedragen aan de vermindering van het primaire energieverbruik van bedrijven.
- EFRO-financiering heeft niet geleid tot extra financiering voor bedrijven op het gebied van energie-investeringen. Het heeft echter de **legitimiteit van projecten versterkt** en bijgedragen aan het aantrekken van extra middelen om de continuïteit en consolidatie van bepaalde activiteiten te waarborgen.
- De verschillende projectleiders van maatregel SD3.1 zijn het erover eens dat zij zonder EFRO-financiering hun projecten niet op dezelfde wijze hadden kunnen uitvoeren en dezelfde resultaten hadden kunnen bereiken.

6 Aanbevelingen

In dit deel worden onze aanbevelingen gepresenteerd op basis van al het werk dat in het kader van de opdracht is verricht en die voortvloeien uit de bevindingen en conclusies van de evaluatie. Deze voorgestelde aanbevelingen werden besproken tijdens een speciale workshop op 4 september 2023.

In het kader van deze evaluatie worden zes belangrijke aanbevelingen voorgesteld die gericht zijn het optimaliseren van het genereren van structurerende effecten die voortvloeien uit de projecten die worden ondersteund in het kader van het OP van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te optimaliseren.

Aanbeveling nr. 1: Geef de voorkeur aan een methode voor het structureren van het programma die een goede programmeringsdynamiek mogelijk maakt en de analyse van effecten vergemakkelijkt

Motivering van de aanbeveling

De waardeketenlogica, die aan het begin van het programma een centraal concept was, bleek een te brede sectorale aanpak te zijn die niet echt werkte en niet mogelijk maakte een kritische massa van projecten per waardeketen en sector te bereiken. In de tussentijdse evaluatie van het programma werd al opgemerkt dat de waardeketenbenadering onvoldoende was benut: *"de vermenigvuldiging van toegangspunten heeft de implementatie van structurerende sectoren belemmerd, omdat de mix van projecten tussen het begrip sectoren en thema's het niet mogelijk heeft gemaakt om daarbinnen een robuuste waardeketen op te bouwen. De grote mix van projecten maakt het niet mogelijk om de verwachte economische impact in de praktijk te realiseren. »*

Binnen een as of SD is het moeilijk om de uiteindelijke impact van projecten te meten omdat ze betrekking hebben op een groot aantal verschillende sectoren en van verschillende aard zijn (infrastructuur, bedrijfssteuning, enz.).

De articulatie van projecten binnen het OP is soms complex om te begrijpen en het gebrek aan verbinding tussen projecten en projectleiders werd benadrukt.

Operationele aanbevelingen

R 1.1 Overweeg een principe van structurering van het OP per pool of portfolio van projecten die reageren op een gemeenschappelijke maatschappelijke uitdaging die de keuze van projecten zou sturen

Groeperingen **van projecten maken** (per pool/portfolio van projecten) die reageren op een gemeenschappelijk maatschappelijk probleem in lijn met de problemen en uitdagingen die zijn geïdentificeerd in de territoriale diagnoses en strategieën (territoriale diagnose, S3, enz.) die bepalend zouden zijn in de **keuze van projecten**.

- De groepering van projecten die zich richten op hetzelfde maatschappelijke probleem zou het mogelijk maken om actoren in het veld met elkaar te verbinden, synergieën te ontwikkelen door een dynamiek tussen projectleiders (netwerk) te creëren en hun resultaten op te tellen om structurerende effecten te detecteren.
- Beperk zoveel mogelijk het aantal maatschappelijke vraagstukken en causale ketens dat wordt nagestreefd om de financiering te concentreren en een kritische massa van projecten te verkrijgen die een enorme impact kunnen hebben op het OP.
- De oprichting aanmoedigen van pools/portfolio's van as-overschrijdende projecten, waarvan de verschillende projecten en actoren hun complementariteit benutten om een gemeenschappelijke

doelstelling te verwezenlijken (die inspeelt op de maatschappelijke uitdagingen van het gebied). Zo zouden onderzoeks- en innovatieprojecten inspelen op een specifieke behoefte in een breder maatschappelijk thema, zoals: duurzame ontwikkeling; economische ontwikkeling; versterking van het concurrentievermogen; enz.

M 2.2 Structuurprogrammamonitoring volgens hetzelfde principe van projectpools/portfolio's

- Binnen elke projectpool/portfolio een intern team in te richten. Dit team zou verantwoordelijk moeten zijn voor de transversale monitoring en ondersteuning van de projecten. Dit team zou ook een interdisciplinaire benadering van het thema valorisatie kunnen hanteren en gebruik kunnen maken van het bestaande valorisatie-ecosysteem om KMO's te begeleiden en voor te bereiden op valorisatieactiviteiten.
- Bevorder evaluaties per pool / portfolio van projecten.

Aanbeveling nr. 2: Meer aandacht voor het ontstaan en de sourcing van projecten om te zorgen voor een goede programmeringsdynamiek en een pool van projecten met potentiële effecten

Motivering van de aanbeveling

De programmering en de dynamische uitvoering van de OP's hangen af van het vermogen van het programma om projecten van hoge kwaliteit en projecten met een groot potentieel voor impact te kunnen ontsluiten.

Operationele aanbevelingen

R 2.1 Steun voor projectleiders blijven versterken

Investeren in stimulering en ondersteuning van projectleiders blijkt een belangrijke parameter in de programmeringsdynamiek. Een programma met een sterke coördinatie en follow-up van projectmanagementkwesties (naast de follow-up van de juridische en financiële opzet van EFRO-dossiers) maakt het mogelijk kwaliteitsprojecten te ontwikkelen met een grotere kans op blijvende effecten.

- Herhaal de ervaring van de "EFRO Academy" door ervoor te zorgen dat de geboden ondersteuning wordt aangepast aan de thema's en profielen van de projectleiders.

R.2.2 Herhaal de operatie door middel van projectoproepen (AAP)

- Bestendigen van de uitvoering van projectoproepen (AAP), met name op thema's waarbij veel potentiële projectleiders betrokken zijn. Het gebruik van de oproep tot het indienen van voorstellen maakt het mogelijk om de sourcing van projecten te versnellen, projecten aan te moedigen en ook nieuwe projecteigenaren te identificeren.

R.2.3 Overweeg versterkte stimulering ondersteund door een netwerk van actoren in het Brusselse ecosysteem

- Overweeg het opzetten van een logisch netwerk van actoren: bijvoorbeeld een thematisch coördinatienetwerk (binnen het EFRO-directoraat of meer in bredere zin binnen de regionale overheid) om het bereiken van projectleiders, projectleiders bewust te maken, ondersteuning voor het ontstaan van projecten, hulp bij het opzetten van projecten en vervolgens de ondersteuning en monitoring van projecten te beheren.
- Overweeg om spelers uit het Brusselse ecosysteem te vragen die hun expertise inbrengen bij het opzetten van het project, bij de ondersteuning, enz. (bv. hub.brussels, Innoviris, enz.).

Aanbeveling nr. 3: Bepaal de contouren van een optimalere integratie van SSE-actoren binnen de assen van het EFRO-OP

Motivering van de aanbeveling

Initiatiefnemers van projecten op het gebied van sociaal en duurzaam ondernemerschap hebben vaak te kampen met een maturiteit die nog onvoldoende is om gemakkelijk in een programma als het EFRO te kunnen worden geïntegreerd en met name om aan de strenge voorwaarden en criteria van het EFRO te voldoen. Zij beschikken niet altijd over de nodige maturiteit voor projecten van een bevredigende omvang volgens de EFRO-criteria.

De geïnterviewde actoren noemen vaak de complexiteit van de EFRO-financieringsregels in combinatie met de duur van de betalingstermijnen als een obstakel: de duur van de betalingstermijnen is voor sommige actoren (die met name de kleinste structuren vertegenwoordigen) zo'n groot probleem geweest dat zij terughoudend zijn om een nieuwe financieringsaanvraag in overweging te nemen. Betalingsachterstanden zijn vaak een groot probleem voor kleine structuren die niet over voldoende cashflow beschikken om vertragingen in de financiering op te vangen. Geconfronteerd met deze moeilijkheid wordt de toegang tot EFRO-middelen gezien als financiering die beperkt is tot grote structuren waarvan de financiële positie het mogelijk maakt deze betalingsachterstanden op te vangen.

Aan de andere kant heeft de steun voor de ontwikkeling van projecten in de sociale economie, waarbij een aanzienlijk deel van de ondernemingen is georganiseerd in de vorm van non-profitorganisaties, geleden onder het besluit van de Europese Commissie (zie EG-audit) om deze structuren niet te kunnen beschouwen als ondernemingen in de zin van Europese indicatoren. De SSE-projectleiders betreunden het dat non-profitorganisaties niet in aanmerking konden worden genomen in *de Europese rapportage* voor zover de verwezenlijking van de indicatoren negatief werd beïnvloed. Terwijl wanneer non-profitorganisaties zouden zijn meegenomen, zouden de indicatoren zijn bereikt en gerapporteerd kunnen worden aan de Europese Commissie.

Ondanks deze moeilijkheden is de sociale en solidaire economie, die bedrijven samenbrengt die solidariteit, economische prestaties en sociaal nut willen verzoenen, een belangrijke bron van werkgelegenheid in Brussel. De projecten die door deze organisaties worden uitgevoerd, maar ook door bedrijven die hun model transformeren om hun sociale impact te vergroten, zullen waarschijnlijk voldoen aan de reële behoeften van het gebied. Ze maken integraal deel uit van de waardeketens die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest worden uitgerold en zijn dragers van sociale innovatie.

Operationele aanbevelingen

Wat de integratie van SSE-actoren in het EFRO-OP betreft, lijken zich twee opties voor te doen (afhankelijk van de politieke keuzes die zullen worden gemaakt):

- a) Ofwel wordt besloten om projectleiders uit de sector sociale zekerheid niet in het EFRO-OP op te nemen, omdat zij niet over interne capaciteit beschikken om deze projecten uit te voeren (administratief beheer, kasmiddelen, enz.), en om de steun voor de sociale en solidaire economie door het Gewest te bevorderen via specifieke regionale mechanismen (met uitzondering van EFRO-cofinanciering).
- b) Ofwel wordt besloten de sector sociale en solidaire economie op te nemen in het OP EFRO, door maatregelen en een aanpak vast te stellen die beter zijn afgestemd op de actoren van de sector (versterkte steun).

Indien optie (b) de voorkeur heeft, zijn er verschillende mogelijke benaderingen van de optie:

R 3.1 Betere ondersteuning en begeleiding bieden aan SSE-actoren stroomopwaarts

- Zodra het selectieproces is voltooid, kan een speciale trainingssessie overwogen worden voor de SSE-actoren van de geselecteerde projecten (administratieve beperkingen, uitleg van indicatoren, rapportageprocessen, enz.)
- Plan tijdens het planningsproces regelmatige sessies met SSE-actoren om hun vragen te beantwoorden en problemen op te sporen.

R.3.2 De passende administratieve en financiële voorwaarden voor de deelname van SSE-actoren in overweging nemen:

- **Zorg voor een flexibelere verwerking van bestanden en bijbehorende uitbetalingen.**

Als het de doelstelling van het Gewest is om de sociale en solidaire economie in het volgende programma verder te ondersteunen, gezien het belang ervan in de regionale economie en de uitdagingen waarop deze sector kan reageren, vereist dit een passende afweging van de behoeften van deze structuren, van de sterkste tot de kleinste, met name wat betreft de cashflow en de betalingsvoorwaarden: Behoud op zijn minst de mogelijkheid om een voorschot van 15% toe te kennen en de betalingstermijnen op de factuur te verkorten.

- **Overweeg het groeperen en bundelen van projecten**

Gezien de complexiteit van financieringsaanvragen voor bepaalde potentiële begunstigden, het gebrek aan liquiditeit van bepaalde exploitanten, de ontoereikende omvang van projecten, kunnen externe organisaties, zich als projectleiders positioneren (bv. projectbeheer door operationele afdelingen van de VHB of een andere derde organisatie uit het regionale ecosysteem van actoren).

De Algemene Vergadering zou ook het samenbrengen van actoren met soortgelijke of verwante projecten kunnen aanmoedigen om pooling rond een collectief project te bevorderen, geleid door slechts één van de actoren.

Deze optie zou de voordelen hebben van: versterking van de territoriale samenhang en overheidsinterventie te verstevigen, bundeling van middelen voor meer efficiëntie en schaalvoordelen, en een potentiële winst in effectiviteit voor de beheerstaken als gevolg van de vermindering van het aantal zaken en het aantal gesprekspartners.

R 3.3 Integratie van de sociale en solide-economie in door het EFRO cofinancierde projecten

Het doel zou zijn **de sociale en solidaire economie te ontleden en op transversale wijze te integreren in zoveel mogelijk door het programma gefinancierde acties**. SSE-actoren zouden kunnen worden gemobiliseerd om bij te dragen aan de uitvoering van de verschillende assen van het OP, wetende dat de relevantie van SSE-actoren met name wordt erkend op milieugebied (circulaire economie, hernieuwbare energie, enz.) en op het gebied van diensten aan mensen, met name op het gebied van gezondheid. Door de SSE te transversaal te integreren, worden de actoren van de sector dus beschouwd als actoren in de waardeketens en geïntegreerd als partners en/of begunstigden van door het EFRO cofinancierde projecten.

Aanbeveling nr. 4: Zorg voor de maturiteit van de projectleiders, met name voor het structureren van projecten met een groot potentieel voor impact

Motivering van de aanbeveling

De potentiële impact van projecten hangt rechtstreeks af van de maturiteit van de actoren en de thema's.

Steun voor structurerende projecten in de programma's kan het mogelijk maken het verbruik van het EFRO snel te verhogen, maar kan ook een specifieke doelstelling van het OP in gevaar brengen als het project niet binnen de gestelde termijnen wordt uitgevoerd. Grote investeringsprojecten (infrastructuur met fysieke ingrepen in de natuurlijke omgeving, onderzoeksinfrastructuren, gebouwen, enz.) gaan

gepaard met onzekerheden over het vermogen om projecten tijdig te plannen en uit te voeren. Deze onzekerheden hebben zowel betrekking op de upstreamfase van het project, waarvoor verschillende studies nodig kunnen zijn, aanvragen voor vereiste vergunningen, als de uitvoeringsfase (overschrijding van de looptijd van de overeenkomst).

Dit is met name waargenomen in het kader van de infrastructuurprojecten van het OP Brussel. Er werd inderdaad melding gemaakt van moeilijkheden bij de uitvoering van grote bouw-/rehabilitatie- of renovatie-infrastructuurprojecten binnen de termijnen van de EFRO-programmering. Verschillende infrastructuurprojecten hebben te maken gehad met onverwachte vertragingen in verband met aanvragen voor bouwvergunningen, de complexiteit van overheidsopdrachten, de gevaren in verband met de voortgang van bouwplaatsen, de stijging van de kosten van bouwmaterialen en leveringsvertragingen in verband met de oorlog in Oekraïne en de Covid 19-gezondheids crisis (vertragingen, verhoging van de budgetten).

Het goede verloop van dit soort structureringsprojecten is echter van fundamenteel belang voor de programmeringsdynamiek van de OP's van het EFRO, vooral omdat zij in staat zijn als belangrijke *multiplier* te werken binnen het OP.

Operationele aanbevelingen

R 4.1 Een strategie opnemen om het risico van vertragingen in infrastructuurprojecten zo vroeg mogelijk te verminderen als onderdeel van de voorbereiding van het OP

Anticipeer aan het begin van het programma op alle deadlines en identificeer vooraf potentiële obstakels voor de implementatie van projecten, door:

- het opstellen van een inventaris van investeringsprojecten met een grote waarschijnlijkheid dat zij gedurende de programmeringsperiode zullen worden vastgelegd, en het opstellen van een eerste financiële raming om het financiële model van het OP te kalibreren;
- het uitvoeren van een voorlopige analyse van de maturiteit van de projecten (intern of met de expertise van externe partners) om de potentiële obstakels voor de succesvolle voltooiing van de projecten te identificeren en zo te overwegen hoe ze in het financiële model op te nemen.

R 4.2 Analyseer de volwassenheid tijdens de selectie en implementatie van OP

- De selectiecriteria die specifiek zijn voor dit type project versterken en de maturiteit van het project en de projectleider beoordelen, met meer aandacht voor de volgende criteria:
  - o de kracht van het partnerschap (verbintenis van de partner(s) vanaf de start-up tot de post-EFRO-periode;
  - o de robuustheid van het financieringsplan en de inachtneming van beperkingen en onvoorziene omstandigheden;
- Overweeg, op het moment van projectselectie, een mondeling interview met de projectleiders en hun partners (of op zijn minst een serieuze analyse van het probleem als onderdeel van het aanvraagdossier) om de volwassenheid van de projecten en de projectleiders te waarborgen;
- De mogelijkheid overwegen om een evaluatie van de technische criteria van het project door gespecialiseerde bureaus te laten uitvoeren om de technische haalbaarheid van de projecten (en de aangekondigde resultaten) te meten;
- Ervoor zorgen dat de opleidingsafdeling vanaf de upstreamfasen van de projecten wordt gemobiliseerd om vanaf het begin beter rekening te houden met eventuele EFRO-beperkingen tijdens de uitvoering;
- Specifieke informatiesessies organiseren om projectleiders bewust te maken van het beheer van de risico's die inherent zijn aan dit soort projecten;
- Een evaluatieschema opzetten dat is gewijd aan de volwassenheid van dit soort projecten: het doel is om te anticiperen op obstakels, risico's (technisch, financieel, regelgevend) en gevaren;

Dit raster kan ook worden gebruikt als een raster voor het monitoren van de risico's van projecten gedurende de hele programmering (en gecontroleerd door elk ondersteuningscomité).

Aanbeveling nr. 5: Verdere versterking van de aandacht voor de duurzaamheid van door het EFRO-OP cofinancierde projecten om ervoor te zorgen dat effecten op lange termijn zichtbaar worden

Motivering van de aanbeveling

Om de omvang van de effecten van door het EFRO cofinancierde projecten te maximaliseren, is de kwestie van duurzame consolidatie van cruciaal belang. De duurzaamheid van projecten die verder gaan dan EFRO-financiering is de garantie voor blijvende effecten in de regio. EFRO-fondsen dragen bij aan het ontstaan en versnellen van dynamiek, maar de inspanningen die na de EFRO-financiering moeten worden geleverd, worden vaak weinig verwacht door de projectleiders. In het kader van het OP Brussel 2014-2020 wordt de continuïteit van de activiteit bestudeerd tijdens de selectiefase, in de aanvraagdossiers, aan de hand van de PG5-criteria ("Tastbare resultaten en duurzaamheid"), maar is niet noodzakelijk het onderwerp van significante aandacht achteraf, tijdens de projectuitvoeringsfase. In de tussentijdse evaluatie van het EFRO-OP was er al op gewezen dat "na afloop van de programmeringsperiode weinig aandacht werd besteed aan de duurzame bestending van de projecten". In het kader van de evaluatie is geconstateerd dat sommige projecten het einde van de programmering bereiken zonder een duidelijk vooruitzicht op het vervolg (op het moment van de evaluatie) en dat andere erin zijn geslaagd manieren te vinden om zichzelf in stand te houden, met name dankzij kansen die niet noodzakelijkerwijs in de loop van de projecten waren voorzien.

De continuïteit van de activiteiten die worden uitgevoerd via de door het EFRO cofinancierde projecten blijft een grote uitdaging voor het EFRO-OP om bij te dragen aan blijvende effecten en impacts op het Brusselse grondgebied. De uitdaging is om projecten te selecteren die in de loop van de tijd kunnen blijven bestaan, om financieringsbronnen te vinden en om financiële autonomie te bereiken.

Operationele aanbevelingen

R 5.1 Aanscherping van selectiecriteria die gericht zijn op of duurzaamheid stimuleren vanaf de aanvraagfase

- Een verdienmodel voor de lange termijn produceren;
- Langdurige partnerschappen bevorderen met partners die zich kunnen committeren aan de duurzaamheid van het project;
- Mogelijke follow-ups, de verschillende financieringsbronnen die mogelijk zijn in het kader van EFRO-financiering of mogelijke oplossingen voor de autonomie van het project te identificeren.

R 5.2 Organiseer een tussentijdse follow-up van de duurzaamheidsopties van het project

- Vraag om een update van het duurzaamheidsplan van het project op middellange termijn (bijvoorbeeld tijdens een activiteitenverslag) met concrete mogelijkheden;
- Het organiseren van een follow-up punt voor het project duurzaamheidsplan voor 2025-2026 (op een moment dat projecten de eerste resultaten/effecten beginnen op te leveren, waardoor de projectleider een meer solide visie heeft op de mogelijke follow-up);
- Overweeg het organiseren van coaching tijdens het programmeren om projectleiders te ondersteunen bij het ontwikkelen van oplossingen om de duurzaamheid van het project en de duurzaamheid van de effecten ervan te waarborgen. Voor deze coaching zou het EFRO-directoraat een beroep kunnen doen op de expertise en ondersteuning van actoren in het ondersteuningsecosysteem (hub.brussels, Innoviris, incubators, enz.)

Aanbeveling 6: Verfijn de keuze van indicatoren zodat deze kunnen worden gebruikt om de resultaten en effecten van de uitvoering van het programma vollediger te meten

Motivering van de aanbeveling

De reeks indicatoren, zoals ontworpen in het programma, maakt het niet mogelijk om de effecten en impacts van de uitvoering van projecten en hun diversiteit volledig te meten. De gemeenschappelijke indicatoren die het kader van het Cohesiefonds vormen, geven soms slechts een gedeeltelijk beeld van de werkelijke resultaten en effecten van projecten. De prestatie-indicatoren (gemeenschappelijke indicatoren) in het kader van de mededeling van punten van bezwaar 3.1 leken niet altijd in overeenstemming te zijn met de aard van de in het kader van deze maatregel gefinancierde projecten en omgekeerd.

In de tussentijdse evaluatie van het OP was al opgemerkt dat *"de wens om de oproep voor projecten op grote schaal open te stellen om de komst van nieuwe projectleiders aan te moedigen, de vermenigvuldiging van toegangspunten en causale ketens had geïmpliceerd, waardoor het soms moeilijk werd voor projecten om bij te dragen aan de indicatoren."*

Hoewel de beheersautoriteit de indicatoren en de definities ervan herhaaldelijk aan de projectleiders heeft uitgelegd, is het duidelijk dat er bij een bepaald aantal projectleiders nog steeds misverstanden bestaan.

Anderzijds zijn de output- en resultaatindicatoren die in het kader van het EFRO-OP zijn gekozen hoofdzakelijk van economische aard, terwijl projecten (met name onderzoeksprojecten en SSE-projecten) ook op een niet-economische manier kunnen worden gewaardeerd (kennisverwerving, structurering van netwerken en ecosystemen van actoren, maatschappelijk nut, maatschappelijke valorisatie, enz.).

Operationele aanbevelingen

R 6.1 Zorgen voor de bijdrage van de geselecteerde projecten aan de verwachte effecten van de assen en SD's waartoe zij behoren

- nagaan of de projecten voldoen aan de doelstellingen van de as en de mededeling van punten van bezwaar waartoe zij behoren, om ervoor te zorgen dat zij zullen bijdragen aan de verwachte effecten;
- Stroomopwaarts werken, een veranderingstheorie opstellen of ten minste een interventielogicadiagram opstellen op het niveau van het OP als geheel en op het niveau van elk van de assen en SD's om op het moment van selectie te kunnen verifiëren of de projecten aan de doelstellingen voldoen en kunnen bijdragen aan de verwachte effecten.

R 6.2 Zorg er bij het opstellen van het programma voor dat de keuze van indicatoren zoveel mogelijk verwachte resultaten omvat om de effecten van de projecten zo goed mogelijk weer te geven

- Het opstellen van een veranderingstheorie of een interventielogicadiagram moet de keuze van de meest relevante indicatoren vergemakkelijken om alle verwachte resultaten weer te geven;
- Niet-economische output- en uitkomstindicatoren opnemen;
- De mogelijkheid overwegen om ad-hocindicatoren op te nemen in de indicatoren van het programma (naast de gemeenschappelijke indicatoren) om de effecten en impacts van de projecten zo dicht mogelijk bij de realiteit ter plaatse weer te geven (in gevallen waarin de gemeenschappelijke indicatoren de activiteiten van de projecten niet volledig weerspiegelen);

- Identificeer prestatie- en monitoringindicatoren per typologie/portfolio/thema/waardeketen van projecten, zodat conclusies kunnen worden getrokken op het niveau van een reeks projecten.

R 6.3 Voortzetting en intensivering van sessies met projectleiders over indicatoren

- Plan na de selectiefase een informatie-/opleidingssessie over indicatoren om de verschillende niveaus van EFRO-indicatoren (projectniveau, programmaniveau) uit te leggen en het nut en de beweegredenen ervan uit te leggen, de definities, de berekeningsmethoden en de wijze waarop goede rapportage kan worden uitgevoerd, uit te leggen.
- Plan halverwege de looptijd een nieuwe informatie-/opleidingssessie over indicatoren en *rapportage* om mogelijke problemen voor projectleiders aan te pakken die tijdens de uitvoering van projecten naar voren kunnen zijn gekomen (bv. verloop van projectteams dat leidt tot verlies van informatie).

Annex A Evaluatiekader

PO-as	Evaluatieve vragen en deelvragen	Evaluatiecriteria	Resultaat	Voorbeelden van indicatoren die kunnen worden gebruikt (afhankelijk van toegang tot gegevens)	Onderzoeksinstrumenten
As 1 (SD 1.1 en SD 1.2)	<p>In hoeverre is de toegepaste onderzoekscapaciteit toegenomen ?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hebben KMO's hun investeringen (privaat en publiek) in O&O&I verhoogd? Zijn de particuliere investeringen als percentage van de overheidsinvesteringen toegenomen? - In hoeverre heeft EFRO-steun geleid tot publiek-private samenwerking? Heeft de EFRO-steun het voor projectleiders gemakkelijker gemaakt om toegang te krijgen tot andere financieringsbronnen? <p>In hoeverre hebben de gesteunde onderzoeksprojecten het mogelijk gemaakt of zullen maken om innovatie in bedrijven in onze sectoren positief te beïnvloeden ?</p> <ul style="list-style-type: none"> - In hoeverre is het aantal bedrijven dat investeert in een innovatieproces toegenomen, met name in kansrijke sectoren? - In hoeverre kan deze stijging worden toegeschreven aan de EFRO-steun? 	Effectiviteit/Impact	<ul style="list-style-type: none"> • Toename van innovatieactiviteiten in het KMO als gevolg van cofinanciering door het EFRO • Toename van de particuliere investeringen als percentage van de overheidsinvesteringen • Toename van het aantal nieuwe processen en producten (bv. technologieoverdracht) dat door Brusselse bedrijven wordt geïntegreerd • Verbetering van de structuur van het KMO in het licht van de groei (bv. toename van het aantal werknemers) 	<p><u>Specifieke resultaatindicatoren SD1.1:</u> Bruto binnenlandse uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling in % van het BBP Outputindicatoren CO01: aantal ondernemingen dat steun ontvangt CO08: toename van de werkgelegenheid in ondernemingen die steun ontvangen CO024: aantal nieuwe onderzoekers in entiteiten die steun ontvangen CO025: aantal onderzoekers dat werkzaam is in verbeterde onderzoeksstructuren CO026: aantal ondernemingen dat met organisaties samenwerkt</p> <p>Onderzoeksinstrument CV21: Financiële instrumenten voor werkkapitaal CV23: Aantal KMO's met terugbetaalbare voorschotten op werkkapitaal</p> <p><u>Specifieke prestatie-indicatoren</u></p> <p>SD1.2: Aandeel ondernemingen met innovatieactiviteiten (technologisch en niet-technologisch)</p> <p><u>Prestatie-indicatoren</u></p> <p>CO028: Aantal ondernemingen dat wordt ondersteund om nieuwe producten op de markt te brengen CO029: Aantal ondernemingen dat wordt ondersteund om nieuwe producten voor het bedrijf te introduceren CV21: Financiële instrumenten die aan KMO's worden verstrekt voor hun werkkapitaal CV23: Aantal KMO's met terugbetaalbare voorschotten voor hun werkkapitaal</p> <p><u>Overige:</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Literatuuronderzoek • OP Data Analyse • Interviews met projectleiders, • Casestudie

PO-as	Evaluatieve vragen en deelvragen	Evaluatiecriteria	Resultaat	Voorbeelden van indicatoren die kunnen worden gebruikt (afhankelijk van toegang tot gegevens)	Onderzoeksinstrumenten
				(Aantal projecten dat resulteert in een octrooiaanvraag) (Aantal ingediende octrooien) Bedrag van de particuliere cofinanciering Aantal projecten op gebieden van slimme specialisatie Aantal nieuwe processen en producten (bv. technologieoverdracht) dat door bedrijven is geïntegreerd	
As 2 (SD 2.1 en SD 2.2)	<p>In hoeverre heeft de EFRO-steun, via de uitvoering van het OP 2014-2020, bedrijven/KMO's (met name in groeisectoren) in staat gesteld hun concurrentievermogen te verbeteren?</p> <ul style="list-style-type: none"> - In hoeverre heeft EFRO-steun de groei en het concurrentievermogen van bedrijven vergemakkelijkt: de toegang van regionale KMO's tot nationale, Europese en internationale markten? <p>Werkgelegenheid, omzetsijging, toename van de overlevingskans van bedrijven</p> <p>In hoeverre hebben de acties in het kader van as 2 bijgedragen aan het creëren van activiteiten of het ondersteunen van het concurrentievermogen in de sociale economie in Brussel?</p> <ul style="list-style-type: none"> - In hoeverre heeft het EFRO bijgedragen aan de ondersteuning van acties in de richting van de sociale economie? - In hoeverre heeft het EFRO het mogelijk gemaakt om 	Effectiviteit/Impact	<ul style="list-style-type: none"> • Er worden banen gecreëerd in het KMO • KMO's verhogen hun omzet • Faillissementscijfer bedrijven daalt • Meer acties als gevolg van sociale innovatie in kwetsbare wijken 	<p><u>Specifieke resultaatindicatoren</u></p> <p>SD2.1: aantal banen in groeisectoren SD2.1: aantal vestigingen met minder dan 50 werknemers in groeisectoren SD2.2: faillissementspercentage van ondernemingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in groeisectoren Bx6: bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen (tegen lopende prijzen) in groeisectoren</p> <p><u>Outputindicatoren</u></p> <p>CO01: Aantal ondernemingen dat steun ontvangt CO02: Aantal ondernemingen dat subsidies ontvangt CO04: Aantal ondernemingen dat niet-financiële steun ontvangt CO05: Aantal nieuwe ondernemingen dat steun ontvangt CO08: toename van de werkgelegenheid in ondernemingen die steun ontvangen CV21: Financiële instrumenten die aan KMO's worden verstrekt voor hun werkkapitaal CV23: Aantal KMO's met terugbetaalbare voorschotten voor hun werkkapitaal</p> <p><u>Overig</u></p> <p>Aantal partnerschappen op regionaal/nationaal/Europees/internationaal niveau Aantal gesteunde bedrijven, aangezien het EFRO</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Literatuuronderzoek, • Analyse van PO-gegevens, • Interviews met projectleiders, • Casestudie

PO-as	Evaluatieve vragen en deelvragen	Evaluatiecriteria	Resultaat	Voorbeelden van indicatoren die kunnen worden gebruikt (afhankelijk van toegang tot gegevens)	Onderzoeksinstrumenten
	bronnen van innovatie te ontwikkelen, waaronder sociale innovatie en steun voor het opzetten van activiteiten in kwetsbare wijken?			hen in staat heeft gesteld hun zichtbaarheid te vergroten Aantal bewustmakingsacties in kwetsbare buurten Aantal ondersteunde bedrijven die activiteiten zijn gestart in veelbelovende sectoren of in verband met prioritaire kwesties	
As 3	<p>In hoeverre heeft EFRO-steun de groene transitie van bedrijven verbeterd?</p> <ul style="list-style-type: none"> - In hoeverre hebben de ondersteunde bedrijven hun primaire energieverbruik verminderd of actie ondernomen om hun verbruik te verminderen? - In hoeverre heeft het EFRO bedrijven in staat gesteld aanvullende financiering voor energie-investeringen te verkrijgen? 	Effectiviteit/Impact	<ul style="list-style-type: none"> • Begunstigde bedrijven hebben hun primaire energieverbruik verminderd 	<p><u>Specifieke prestatie-indicatoren</u></p> <p>3.1SI: Totaal energieverbruik van de industriële sector (met klimaatcorrectie)</p> <p>3.1 TM: totaal energieverbruik van de commerciële tertiaire sector (met klimaatcorrectie)</p> <p><u>Prestatie-indicatoren</u></p> <p>CO01: Aantal ondernemingen dat steun ontvangt CO04: Aantal ondernemingen dat niet-financiële steun ontvangt</p> <p><u>Overig</u></p> <p>Aantal bedrijven dat een circulaire economie-aanpak heeft gevolgd.</p> <p>Aantal bedrijven dat hun primaire energieverbruik heeft verminderd</p> <p>Aantal bedrijven dat aanvullende financiering voor energie-investeringen heeft verkregen Aantal bedrijven dat de voorkeur geeft aan korte toeleveringsketens</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Literatuuronderzoek, • Analyse van PO-gegevens, • Interviews met projectleiders, • Casestudie

PO-as	Evaluatieve vragen en deelvragen	Evaluatiecriteria	Resultaat	Voorbeelden van indicatoren die kunnen worden gebruikt (afhankelijk van toegang tot gegevens)	Onderzoeksinstrumenten
React-EU	<p>In hoeverre heeft de EFRO-steun de marktdeelnemers in de betrokken sectoren (toerisme/cultuur, gezondheid, duurzame bouw, gastvrijheid) geholpen om beter te reageren op de uitdagingen die voortvloeien uit de crisis als gevolg van de COVID-19-pandemie?</p> <ul style="list-style-type: none"> - In hoeverre hebben belanghebbenden in het toerisme en de cultuur die het enkele e-ticketingplatform hebben geïntegreerd, hun zichtbaarheid zien toenemen en het gebruiksgemak het aantal transacties met klanten zien toenemen? - In hoeverre hebben de spelers die actief zijn in zakelijk toerisme (conferenties) dankzij EFRO-steun geïnvesteerd in de hybridisatie van hun zalen? - In hoeverre hebben KMO's in de zorg, duurzame bouw en horeca toegang gekregen tot de financiering die ze nodig hebben om hun activiteiten te ontplooiën? 	Effectiviteit/Impact	<ul style="list-style-type: none"> • Toename van het gebruik van het e-ticketing platform • Toename van hybride vergaderruimten 	<p><u>Specifieke resultaatindicatoren</u></p> <p>SD2.1: aantal vestigingen met minder dan 50 personen in veelbelovende sectoren</p> <p>REU03: mate van integratie in het digitale ticketingsysteem REU04: mate van hybridisatie van Brusselse bezoekenOutputindicator REU01: exploitanten (niet-KMO's) in de MICE-sector die subsidies ontvangen REU02: marktdeelnemers (niet-KMO's) in de MICE-sector die niet-financiële steun ontvangen CO01: aantal bedrijven dat steun ontvangt CO02: aantal ondernemingen subsidies ontvangen CO03: aantal bedrijven dat andere steun dan subsidies ontvangt CV 24: Aantal KMO's dat niet-financiële steun ontvangt</p> <p><u>Overig</u></p> <p>Aantal spelers dat het e-ticketingplatform heeft geïntegreerd en hun zichtbaarheid heeft vergroot Gebruikerstevredenheid over ticketgerelateerde transacties Aantal spelers dat heeft geïnvesteerd in de hybridisatie van vergaderzalen Bedragen gewijd aan de hybridisatie van vergaderzalen Aantal conferenties die zijn uitgerust met EFRO-steun</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Literatuuronderzoek, • Analyse van PO-gegevens, • Interviews met projectleiders, • Casestudie

Annex B Overzicht projecten binnen de scope van de evaluatie

As	Project	Vervoerder	Partners	Totaal budget (m€)
OS 1.1	Brusselse gebouwen als bron van nieuwe materialen (BBSM)	UCL	CSTC, VUB, ROTOR	1,16
OS 1.1	City-Labs: Lokaal Lab	Sint-Lucas	UCL, EMA, Health first Europe	1,74
OS 1.1	Atrium Lab - Living Smart City Retail	Atrium	Hub.Brussel	3
OS 1.1	METROLAB: Toegepast Stedelijk Onderzoek	UCL	ULB	5,63
OS 1.1	Hamster	WTCB / CSTC	ULB, UCL, VUB, ECAM	1,89
OS 1.1	Diversen Ouderenzorg	Erasmushogeschool	Nv	0,67
OS 1.1	LagUM	De gemeente Elsene	ULB	1,6
OS 1.1	ICITY-ADH. BRU - Het ICT-cluster in Europa	ULB	VUB, SIRRIS	13,2
OS 1.2	Industrialisatie, innovatie, onderzoek en ontwikkeling (klinisch werkstation)	UZ Brussel	Nv	6,51
OS 1.2	Living Labs Brussel retrofit	WTCB / CSTC	Innoviris, ULB, UCL, VUB, Hub.brussels	6,08
OS 1.2	IF Bruseed (kapitaalinvestering)	Brustart	Nv	6,08
OS2.1.	Bellevue 4 Voorgerechten	Art2works	Nv	1,37
OS2.1.	"Marco Polo" Ruimte (Novacity)	Citydev	Nv	13,02
OS2.1.	TRIAXEN	GEK	Home of Creators, ULB	1,9
OS2.1.	COOPCITY - Solidarité Wallonnes et Bxl		Hub.brussels, ICHEC, FEBECOOP, JOBYOURSELF, SAWB, CASCADE	4,64
OS2.1.	IF - Sta op (klaar)	Brusoc	Nv	6,09
OS2.1.	IF - Open UP (microkredieten)	Brusoc	Nv	3,55
OS2.2.	Beer Palace – Stad Brussel			25
OS2.2.	Dev Up-team	Febrap vzw	Nv	0,72
OS2.2.	ALIFE-Impuls		Hub.brussel	3,36
OS2.2.	Vervaardiging - Slachthuis	Slachthuis	Nv	11,59
OS2.2.	ONCO-TRA,BRU	ULB	VUB	2,15
OS2.2.	Pôle Média / Mediapark + Télé Brussel (BXL1)	ADT/SAU + Télé Brussel	Nv	20,37
OS2.2.	Pedagogische uitrusting	Federatie Wallonië-Brussel	Nv	13,72
OS3.1.	Irisfeer	Citydev	Ecores, BECI, Greenloop nv, Lateral Thinking Factory, La Ferme nos Pilifs	1,46

OS3.1.	Agrobiopole BoerenBruxselPaysans	/ Bruxelles Environment	Maison Verte et Bleue, Gemeente Anderlecht, Le Début des Haricots, Terre- en-vue, Crédal	6,87
OS3.1.	BruGeoTherMap	ULB	Leefmilieu Brussel, VUB, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, WTCB	1,08
REACT EU	E-ticketing project onder leiding van visit.brussels	visit.brussels	Nv	1
REACT EU	Projecten met betrekking tot de digitalisering van vergaderzalen (in het proces van selectie). <i>Voor dit project zijn geen interviews afgenomen omdat er op het moment van de evaluatie nog geen projectleider was geselecteerd.</i>			2,3

Annex C Overzicht afgenomen interviews

Tabel 6: Interviews met projectleiders

As	SD	Project	Organisatie
1	OS 1.1	Brusselse gebouwen als bron van nieuwe materialen (BBSM)	UCL
1	OS 1.1	City-Labs: Lokaal Lab	Sint-Lucas
1	OS 1.1	Living Smart City Retail	Atrium
1	OS 1.1	METROLAB: Toegepast Stedelijk Onderzoek	UCL
1	OS 1.1	Hamster	WTCB / CSTC
1	OS 1.1	Diversen Ouderenzorg	Erasmushogeschool
1	OS 1.1	LagUM	De gemeente Elsene
1	OS 1.1	ICITY-ADH. BRU - Het ICT-cluster in Europa	ULB
1	OS 1.2	Industrialisatie, innovatie, onderzoek en ontwikkeling (klinisch werkstation)	UZ Brussel
1	OS 1.2	Living Labs Brussel retrofit	WTCB / CSTC
1	OS 1.2	IF Bruseed (kapitaalinvestering)	Brustart
2	OS2.1	Bellevue 4 Voorgerechten	Art2works
2	OS2.1	"Marco Polo" Ruimte (Novacity)	Citydev
2	OS2.1	TRIAXEN	GEK
2	OS2.1	COOPCITY	Waals Solidariteit en Bxl
2	OS2.1	IF - Sta op (klaar)	Brusoc
2	OS2.1	IF - Open UP (microkredieten)	Brusoc
2	OS2.2	Beer Palace	Stad Brussel
2	OS2.2	Dev Up-team	Febrap vzw
2	OS2.2	ALIFE-Impuls	Hub.brussel
2	OS2.2	Vervaardiging	Slachthuis
2	OS2.2	ONCO-TRA	ULB
2	OS2.2	Pôle Média / Mediapark + Télé Brussel (BXL1)	ADT/SAU + Télé Brussel
2	OS2.2	Pedagogische uitrusting	Federatie Wallonië-Brussel
3	OS3.1	Irisfeer	Citydev

3	OS3.1	Agrobiopole / BoerenBrusselBoeren	Leefmilieu Brussel
3	OS3.1	BruGeoTherMap	ULB

Tabel 7: Casestudie-interviews

As	SD	Project	Type organisatie	Organisatie
1	OS 1.1	Living Smart City Retail	Projectleider	Atrium
1	OS 1.1	Living Smart City Retail	Begunstigde	Konchu
1	OS 1.1	Living Smart City Retail	Begunstigde	Kitsune
1	OS 1.1	ICITY-RDI.BRU	Projectleider	ULB
1	OS 1.1	ICITY-RDI.BRU	Partner	VUB
1	OS 1.1	ICITY-RDI.BRU	Partner	Sirris:
1	OS 1.1	ICITY-RDI.BRU	Begunstigde	ULB
1	OS 1.2	Living Labs Brussel retrofit	Projectleider	WTCB / CSTC
1	OS 1.2	Living Labs Brussel retrofit		Wetenschappelijk Bureau
1	OS 1.2	IF Bruseed (kapitaalinvestering)	Projectleider	Brusoc
1	OS 1.2	IF Bruseed (kapitaalinvestering)	Begunstigde	Juffrouw de Oudere
1	OS 1.2	IF Bruseed (kapitaalinvestering)	Begunstigde	In Stoemelings
2	OS2.1.	COOPCITY	Projectleider	ZAAG-B
2	OS2.1.	COOPCITY	Partner	lchec
2	OS2.1.	COOPCITY	Partner	FEBECOOP
2	OS2.1.	COOPCITY	Begunstigde	Zwerver
2	OS2.1.	COOPCITY	Begunstigde	Cit'light
2	OS2.1.	IF – Rise up	Projectleider	Brustart
2	OS2.1.	IF - Rise up	Begunstigde	Spentys
2	OS2.1.	IF - Rise up	Begunstigde	De greenshot

2	OS2.2.	Beer Palace	Projectleider	Stad Brussel
2	OS2.2.	Beer Palace	Partner	Belgische brouwers
2	OS2.2.	Beer Palace	Partner	Visit.brussels
2	OS2.2.	Beer Palace	Anders	Ondernemerschap Brussel
2	OS2.2.	ONCO-TRA	Vervoerder	ULB HeLSci
2	OS2.2.	ONCO-TRA	Partner	VUB - UZB
2	OS2.2.	ONCO-TRA	Begunstigde	WIL
2	OS2.2.	ONCO-TRA	Begunstigde	AEQUI-LIBRIUM
3	OS3.1.	Agrobiopole / BoerenBrusselPaysans	Projectleider	Leefmilieu Brussel
3	OS3.1.	Agrobiopole / BoerenBrusselPaysans	Partner	Crédal
3	OS3.1.	Agrobiopole / BoerenBrusselPaysans	Partner	Gemeente Anderlecht
3	OS3.1.	Agrobiopole / BoerenBrusselPaysans	Begunstigde	Smala Landbouw
3	OS3.1.	Agrobiopole / BoerenBrusselPaysans	Begunstigde	De tuinders van Brussel
3	OS3.1.	Agrobiopole / BoerenBrusselPaysans	Begunstigde	Kruidenthee

Annex D Overzicht voltooide casestudies

SD	REACT EU*	Project	Project-leider	Partners	Totaal budget (m€) ⁸	Vooruitgang	Sector	Commentaar op de casestudie van de BRPS
Os 1.1		Atrium Lab - Living Smart City Retail	Atrium	Atrium Lab	3	In de slotfase		De activiteiten zijn afgerond Heeft al bedrijven getroffen
Os 1.1		ICITY-RDI. BRU - Het ICT-cluster in Europa	ULB	VUB, SIRRI	13,2	Naar verwachting start in 2023 ⁹	1) Media, creatieve en culturele sectoren	Het onderdeel activiteiten heeft al resultaat geboekt
Os 1.2		Living Labs Brussel retrofit	WTCB / CSTC	Innoviris, ULB, UCL, VUB, Hub.brussels, Confédération Construction Bruxelles-Capitale (CCBC), impulse.brussels, Société du Logement de la Région Bruxelles-Capitale (SLRB)	6,08	In de afrondingsfase	4) Duurzaam bouwen en hernieuwbare energie	Het project is afgerond
Os 1.2	X	IF Bruseed (kapitaalinvestering)	Brustart	Nv	6,08		Alle sectoren	Interessant voor een case study

⁸ Bron: Brochure 2021

⁹ Het voortgangsrapport aangegeven in het dossier "Projectinventarisatie" van november 2022 wijkt af van het voortgangsrapport dat per e-mail (28 oktober 2022) is aangegeven naar aanleiding van de uitwisseling over de casestudies tijdens de opstart COPIL en te vinden is in de laatste kolom van de tabel. Dit zal na het indienen van dit rapport worden besproken om de juistheid van de informatie te bepalen.

SD	REACT EU*	Project	Project-leider	Partners	Totaal budget (m€) ⁸	Vooruitgang	Sector	Commentaar op de casestudie van de BRPS
OS2.1.		COOPCITY - Waals en Bxl Solidariteit		Hub.brussels, ICHEC, FEBECOOP, JOBYOURSELF, SAWB, CASCADE	4,64	In de slottfase		Interessant voor een case study
OS2.1.	X	IF – Rise up	Brusoc	Nv	6,09			Interessant voor een case study
OS2.2.		Beer Palace – Stad Brussel			25	In uitvoering	1) Media, creatieve en culturele sectoren 3) Duurzaam eten en gastvrijheid	Dit project heeft geen directe impact op bedrijven
OS2.2.		ONCO-TRA,BRU	ULB	VUB	2.15	In de slottfase	5) Gezondheid en persoonlijke diensten	
OS3.1.		Agrobiopole / BoerenBruxselPaysans	Leefmilieu Brussel,	Maison Verte et Bleue, Gemeente Anderlecht, Le Début des Haricots, Terre-en-vue, Crédal	6,87	In uitvoering	3) Duurzaam eten en gastvrijheid	Dit project is interessant, innovatief en atypisch

technopolis
group

www.technopolis-group.com